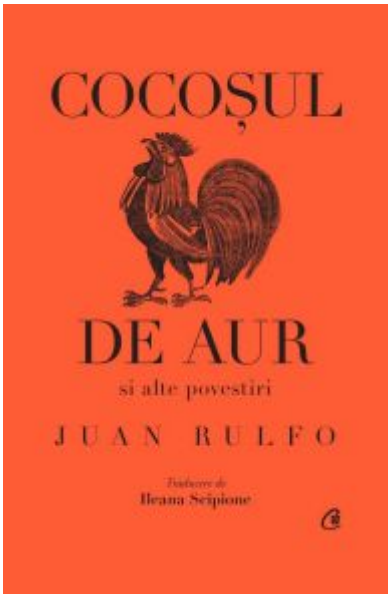

JUAN RULFO

COCOŞUL DE AÙR

şi alte povestiri

Cu comentarii de

JOSÉ CARLOS GONZALEZ BOIXO,

DOUGLAS J. WEATHERFORD

şi DYLAN BRENNAN

Traducere din limba spaniol**ă** de

ILEANA SCIPIONE

Colec**ţ**ie coordonat**ă** de
Luana Schidu

E D I T U R A C U R T E A V E C H E

2 0 2 2

JUAN RULFO
El gallo de oro y otros relatos
Copyright © 2010, 2016

© Comments: Fundación Juan Rulfo, José Carlos González Boixo, Douglas J. Weatherford, Dylan Brennan
Cover from the Spanish edition published by Editorial RM
Design by José Luis Lugo
Engraving by José Guadalupe Posada
All rights reserved.

© CURTEA VECHE PUBLISHING, 2022
pentru prezenta versiune în limba română

CURTEA VECHE PUBLISHING
str. Aurel Vlaicu nr. 35, Bucureşti, 020091
redacție: 0744 55 47 63
distribuție: 021 260 22 87, 021 222 25 36, 0744 36 97 21
fax: 021 223 16 88
redactie@curteaveche.ro
comenzi@curteaveche.ro
curteaveche.ro

Carte publicată şi în ediție digitală
ISBN epub 978-606-44-1349-9

Redactor: Cristina Ştefan
Corector: Silvia Năstasie
Tehnoredactor: Irinel Niculae

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
RULFO, JUAN
Cocoşul de aur şi alte povestiri / Juan Rulfo ; comentarii de José Carlos González Boixo, Douglas J. Weatherford şi Dylan Brennan; trad. din spaniolă de Ileana Scipione.
Bucureşti : Curtea Veche Publishing, 2022
ISBN 978-606-44-1327-7

I. González Boixo, José Carlos (coment.)
II. Weatherford, Douglas J. (coment.)
III. Brennan, Dylan (coment.)
IV. Scipione, Ileana (trad.)
821.134.2

JUAN RULFO (1917–1986) este unul dintre cei mai apreciați scriitori latino-americani. A fost unul dintre întemeietorii şcolii de „realism magic”, influențându-i mai târziu pe Gabriel García Márquez şi pe alții. A susținut arta în toate formele ei şi a reprezentat un sprijin important pentru tinerii scriitori latino-americani prin intermediul Centro Mexicano de Escritores. A fost funcționar public, purtător de cuvânt al Comisión del Papaloapan şi consilier în diverse proiecte cinematografice şi editoriale. Cea mai lungă perioadă şi-a petrecut-o în cadrul Departamento de Publicaciones al fostului Instituto Nacional Indigenista, unde a susținut publicarea şi traducerea unui număr mare de monografii despre plurietnicitatea Mexicului, precum şi opere clasice de antropologie mexicană. Din anii ’30 până în anii ’60 s-a dedicat şi fotografiei, având un palmares de peste 6 000 de negative.

Cele trei cărți pe care le-a publicat – *El llano en llamas* (*Câmpul în flăcări*), *Pedro Páramo* şi *El gallo de oro y otros relatos* (*Cocoşul de aur şi alte povestiri*) – au fost traduse în peste 40 de limbi.

ILEANA SCIPIONE (n. 1946) este absolventă a Facultății de Limbi Străine, Universitatea din Bucureşti. A tradus din literatura Elenei Văcărescu, *Hoinari în țara zânelor* (1991) şi *Femei celebre* (1998), şi *Omul recent* de Horia-Roman Patapievici. Împreună cu criticul literar iberic Javier Barreiro a realizat antologia *Un veac de poezie în Aragon* (Retromond, 1995). O versiune restrânsă a tezei de doctorat a fost publicată cu titlul *Borges & Eliade – Alchimia livrescului* (Editura Retromond, 2000, *Borges & Eliade – La alquimia de lo libresco*, Fabulator, 2011). A publicat, printre altele, *Limba spaniolă – Dicționar de dificultăți lexicale* (Polirom, 2009) şi *Cervantes – Una hipótesis barroca*

(Fabulator, 2011). Delmira Agustini, Jesús Díaz, Carlos Ruiz Zafón, Gabriel García Márquez şi Juan Rulfo sunt doar câțiva dintre autorii pe care i-a făcut cunoscuți publicului român.

EDIȚIA PREZENTĂ

Grație documentelor din arhiva lui Juan Rulfo şi unor afirmații făcute în presă despre legăturile sale cu lumea filmului, colecționate chiar de către scriitor, astăzi se cunosc multe despre istoria *Cocoşului de aur*. Textul acestui scurt roman l-a analizat încă din 1986[1] José Carlos González Boixo, bine cunoscut cercetătorilor autorului jaliscian[2], pe care l-am invitat să colaboreze la această carte cu un eseu în care reuneşte aprecieri cu privire la *Cocoşul de aur* atât din epoca apariției lui, cât şi în lumina noilor date pe care i le-am pus la dispoziție. Alt expert în opera lui Juan Rulfo, Douglas J. Weatherford, care lucrează de multă vreme la cea mai completă cercetare cu privire la legătura scriitorului cu cinematograful[3], şi căruia i-am pus la dispoziție şi datele antemenționate, ne-a acceptat invitația de a-şi exprima un punct de vedere asupra acestei narațiuni tipice pentru opera celui care a scris *Câmpul în flăcări* şi *Pedro Páramo*. Noua

[1] José Carlos González Boixo, „*El gallo de oro* y otros textos marginados de Juan Rulfo”, *Revista Iberoamericana*, vol. LII, nr. 135–136, aprilie–septembrie 1986, pp. 489–505. (*N. Fundación Juan Rulfo, de aici înainte FJR.*)

[2] (*Sp.*) Locuitor din statul mexican Jalisco. (*N. trad.*)

[3] Un fragment din această lucrare a apărut în avans în articolul „*Citizen Kane* y *Pedro Páramo*: un análisis comparativo”, din *Tríptico para Juan Rulfo*, Congreol del Estado de Jalisco, Universidad Nacional Autónoma de México, Facultad de Filosofía y Letras, Universidad de Aguascalientes, Universidad de Colima, Editorial RM, Fundación Juan Rulfo, México, 2006, pp. 501–530; de aici înainte *Tríptico.* (*N. FJR.*)

ediție a *Cocoşului de aur* din 2010 conține textele acestor doi cercetători, iar cea din 2016 le preia cu o dispunere diferită. González Boixo şi Weatherford ne-au îngăduit astfel să citim sau să recitim *Cocoşul de aur* dintr-o perspectivă mai informată şi să emitem judecăți foarte solide asupra celui de-al doilea roman al lui Rulfo. Şi să nu omitem ca lectură recomandată textul publicat de Alberto Vital în 2006, care analizează acest scurt roman din noi puncte de vedere.[4]

Pentru ediția prezentă, apărută în 2017, când marcam Centenarul naşterii lui Juan Rulfo, am ținut seama de faptul că ambițioasa cercetare efectuată de Douglas J. Weatherford cu privire la Juan Rulfo şi cinema va fi publicată aproape simultan şi va include scenariul primei versiuni a filmului omonim cu romanul, care a fost elaborat de scriitorii Carlos Fuentes şi Gabriel García Márquez împreună cu regizorul Roberto Gavaldón. Odată publicate textul scenariului şi analiza acestuia făcută de Weatherford în noua sa carte deja menționată, am luat în considerare scurtarea celor scrise inițial atât de ei, cât şi de González Boixo (care-şi dedicau textele din 2010 diferențierii celui de-al doilea roman al lui Rulfo de ceea ce numim „scenariu"). De aceea, textele lor apar acum mai scurte, şi le mulțumim mult că s-au arătat dispuşi să realizeze aceste versiuni *ex profeso*.

Documentele dezvăluie că în 1956 Rulfo lucra la o narațiune despre lumea luptelor de cocoşi şi era presat să o încheie în vederea transpunerii ei pe peliculă, deşi avea să-şi înregistreze această „idee cinematografică", cum i s-a spus atunci, abia în ianuarie 1959. Rulfo nu avansase cu graba la care năzuiau producătorii, dar, când textul său le-a

[4] „*El gallo de oro, hoy*", în *Tríptico*, pp. 423–436 (*N. FJR.*)

parvenit în sfârşit, a fost nevoie de încă cinci ani ca să se realizeze filmul.

Originalul acestui scenariu, scris de mână ori la maşină chiar de Juan Rulfo, nu s-a păstrat. L-a dat, probabil, producătorului Manuel Barbachano, care va fi dispus ca textul să fie bătut la maşină: au rezultat patruzeci şi două de blanchete. La o atentă verificare, reiese limpede că textul a fost dactilografiat de un profesionist nu prea versat în originale literare. Pe manuscris se observă lipsa unor criterii omogene de punere în pagină în situaţii similare, ca şi prezenţa de erori sau omisiuni tipice dactilografierii rapide. O copie la indigo a acestui manuscris, cu o copertă pe care se adaugă data înregistrării lui (9 ianuarie 1959), a rămas la Juan Rulfo, aşa cum arată biografia scrisă de Alberto Vital, *Noticias sobre Juan Rulfo*[5], şi cum ne informează pe larg aici González Boixo şi Weatherford.

În arhiva lui Rulfo există în legătură cu aceeaşi chestiune şi două documente datate cu o zi înainte, 8 ianuarie 1959. Unul este originalul unui „Rezumat" aproape sigur dactilografiat de însuşi Rulfo, chiar dacă nu la propria maşină de scris (textul nu pare procesat de un profesionist, dar sigur de cineva cu experienţă, ca Rulfo). Cu siguranţă, rezumatul fusese cerut de agenţia care se ocupa de asemenea chestiuni. Cu toate că era o sinteză, în el apar date care nu figurează în „originalul" complet. Celălalt document are formatul unui „Certificat de Înregistrare", tipărit pe hârtia Sindicatului Oamenilor Muncii din Producţia Cinematografică a Republicii Mexicane (în faţa căruia se efectua înregistrarea operelor), în care Rulfo era

---

[5] Alberto Vital, *Noticias sobre Juan Rulfo*: *1784-2003*, Editorial RM, Universidad de Guadalajara, Universidad Autónoma de Aguascalientes, Universidad de Tlaxcala, Universidad Nacional Autónoma de México, Fondo de Cultura Económica, Ciudad de México, 2003, p. 160. (*N. FJR.*)

recunoscut ca autor al „ideii cinematografice intitulate DE LA NEANT LA NEANT”. Nu ştim de ce apare aici acest titlu alternativ, fiindcă atât în „Rezumat”, cât şi în original figurează doar *Cocoşul de aur*. În această ediție îl dăm publicității pentru prima dată.

Rulfo n-a intenționat să publice această „idee”, care este, în realitate, un mic roman (nicidecum un „scenariu”, cum se spune adesea), dar în 1980 cineva care avea în mână originalul manuscrisului depus la biroul lui Manuel Barbachano l-a prezentat Editurii ERA, iar aceasta a decis să propună publicarea sa. Rulfo a acceptat fără prea mare entuziasm, ținând cont că era vorba de ceva deja existent, pregătit cu un film în minte, iar el nu voia să revină la o operă *abandonată* (ca să recurgem la termenul folosit de Paul Valéry când dorea să se refere la finalizarea unui text literar) cu mai bine de două decenii în urmă. N-a făcut observații în cursul procesului de redactare, dar, fără îndoială, ar fi fost foarte util să accepte să fie consultat, lucru care însă nu s-a întâmplat. Redactorul a descoperit mai sus menționatele slăbiciuni ale dactilografiei şi le-a corectat pe cele flagrante. Dar nu pe toate.

Munca noastră a constat în unificarea criteriilor discrepante aplicate în „original” în materie de punctuație şi de semnele care trebuiau să marcheze naratorul şi diferitele personaje, ca şi bătăile de tobă şi grupurile de versuri când e vorba de transcrierea cântecelor. Au fost sistematizate expresiile între ghilimele şi majusculele din poreclele anumitor personaje. Deci, ediția a fost îngrijită amănunțit, ceea ce s-ar fi putut face şi mai înainte. Acum nu-l mai putem întreba nimic pe Rulfo, iar cititorul atent ar putea avea unele îndoieli. Care ne-au cuprins şi pe noi... dar ne-am limitat la ele. Intervenția noastră nu merge niciodată foarte departe, iar următorul exemplu arată cum am procedat într-un caz care favorizează confuzia. Este vorba

despre dialogul dintre măturătorul unei arene şi Dionisio Pinzón. Mai întâi, copiem aici, cu toate caracteristicile lui, „originalul” dactilografiat (adică transcrierea originalului pierdut al lui Rulfo, realizată de biroul lui Barbachano).

Trai usted gallo pa’ toparle a cualquiera, amigo.

Responde. Si... Sabe responder-fue la respuesta de Dionisio Pinzón que salió en busca de su „padrino”. Lo encontró en la cantina.

Acest text apare astfel în transcrierea publicată în 1980:

— Trai usted gallo pa’toparle a cualquiera, amigo.

Responde:

— Sí... Sabe responder – fue la respuesta de Dionisio Pinzón que salió en busca de su „padrino”. Lo encontró en la cantina.[6]

Şi iată transcrierea noastră:

— Trai usted gallo pa toparle a cualquiera, amigo. Responde.

— Sí... Sabe responder – fue la respuesta de Dionisio Pinzón, que salió en busca de su padrino. Lo encontró en la cantina.[7]

---

[6] Faţă de prima versiune a dialogului, a doua, „*Responde*” (la indicativ prezent, persoana a II-a), nu mai aparţine primului vorbitor, ci trece pe un rând nou, aparţinând naratorului, iar rândurile al treilea şi al patrulea aparţin celui de-al doilea vorbitor (până la cratimă) şi naratorului. Tot aici, „*Si*” (dacă) devine „*Sí*” (da). (*N. trad.*)

Un „original” cu slăbiciuni trebuie să fie inevitabil obiectul unei bune revizuiri, ceea ce s-a şi făcut în 1980. Multe corecturi au fost bune şi le-am păstrat. Altele nu, şi le-am refăcut acum. Exemplul de mai sus evidenţiază o corectură care n-a eliminat o eroare a „originalului”, deşi o lectură atentă o poate repara cu uşurinţă. E ceea ce am şi făcut.

Punem la dispoziţie, chiar în această ediţie, transcrierea realizată de către Dylan Brennan a textului rulfian citit de Jaime Sabines în *Formula secretă*, o bandă magnetică excepţională, pe care Rubén Gámez a prezentat-o pentru prima oară în 1965 şi pe care cunoscătorii o apreciază din ce în ce mai mult. Acelaşi Dylan Brennan a semnat un text, inclus şi el aici, despre film şi „poemul cinematografic” al lui Juan Rulfo.

În sfârşit, referindu-ne acum la o nouă secţiune a acestei cărţi, total diferită, am decis, împreună cu Douglas J. Weatherford, să adăugăm acestei ediţii alte texte ale lui Juan Rulfo care datează din momente distincte şi au apărut cu toatele în diferite publicaţii din opera sa. Într-un text special, care precedă aceste naraţiuni şi o scrisoare, vom discuta mai pe larg despre această secţiune.

Fundación Juan Rulfo

---

[7] Faţă de a doua versiune a dialogului, a treia revine asupra lui „*Responde*” (imperativ), pe care îl atribuie primului vorbitor. Traducerea acestui fragment apare la locul său din textul lui Rulfo. (*N. trad.*)

COCOŞUL DE AUR

COCOŞUL DE AUR

Se crăpa de ziuă.

Pe ulițele pustii din San Miguel del Milagro, câteva femei învăluite în *rebozo*[8] se îndreptau spre biserică, chemate de clopotele primei liturghii. Ici-colo, alte câteva măturau drumurile prăfuite.

Din depărtare, de la o distanță atât de mare, încât nici măcar nu i se puteau distinge vorbele, se auzea lărmuiala unui crainic-vestitor. Unul de țară, dintre aceia care se opresc la fiece colț de uliță şi răcnesc văicărit tot ce ştiu despre chipul şi înfățişarea câte unui dobitoc răzlețit, a unui plod rătăcit sau a vreunei fetişcane care-şi pierduse urma... În cazul fetei, anunțul era mai amănunțit, căci, pe lângă ziua când se făcuse nevăzută, crainicul-vestitor trebuia să aducă la cunoştință cine e presupusul vinovat de răpirea fetei, unde o pitise păcătosul şi dacă părinții ei făcuseră plângere ori o lăsaseră în voia sorții. Şi toate astea doar pentru a lămuri cătunul despre cele petrecute şi pentru ca ruşinea să-i silească pe fugari să se unească întru taina căsătoriei... Cât despre dobitoace, era legiuit să se iasă în căutarea lor dacă raportarea dispariției nu dădea roade, căci altfel munca crainicului-vestitor n-avea să fie plătită.

În timp ce femeile mergeau tot mai departe, pe drumul către biserică, vocea crainicului răsuna tot mai aproape,

---

[8] (*Am.*) Eşarfă dreptunghiulară amplă, dintr-o țesătură fină de mătase, bumbac sau chiar de lână groasă, pe care femeile sărace de la țară o poartă pe stradă, acoperindu-şi cu ea capul şi umerii şi lăsând-o să atârne pe piept şi pe spate. (*N. trad.*)

până ce, zăbovind la colț de uliță, acesta îşi ducea palmele pâlnie la gură şi începea să răcnească ascuțit şi tăios.

— Roib rănit... În toiul rutului... Cinci ani... Neprietenos... Însemnat pe crupă... Cu fierul roşu... Frâu fals[9]... S-a fost pierdut alaltăieri la Potrero Hondo... E proprietatea lui don Secundino Colmenero. Douăzeci de pesos răsplată cui l-o afla... Fără chibiți băgăcioşi...

Fraza din urmă era lungă şi lipsită de orice armonie. După aceea, crainicul-vestitor gonea mai departe şi lua de la capăt acelaşi refren, apoi se ducea iar mai încolo, ca să se topească în cele din urmă în cele mai îndepărtate cotloane ale cătunului.

Cu aceste veşti se îndeletnicea Dionisio Pinzón, unul dintre cei mai sărmani bărbați din San Miguel del Milagro. Îşi ducea traiul într-o cocioabă dărăpănată din mahalaua Arrabal, alături de mă-sa, bolnavă şi uitată de vreme nu atât pentru anii care o împovărau, cât din pricina nevoilor. Şi chiar dacă Dionisio Pinzón părea bărbat în putere, în realitate era beteag, căci avea un braț bicisnic, cine mai ştie din ce pricină; dar ce-i sigur e că brațul acela îl împiedica să facă anume munci în construcții ori cultivarea pământului, singurele îndeletniciri care se cunoşteau în sat. Astfel încât, în cele din urmă, n-a mai fost bun de nimic ori, cel puțin, şi-a dobândit această faimă. Şi aşa s-a făcut crainic-vestitor, meserie pentru care se putea lipsi de ajutorul brațelor şi pe care şi-o făcea bine, fiindcă avea şi vocea, şi dorința de muncă necesare.

Niciun cotlon al satului nu scăpa nemăturat de răcnetele lui, când striga fie din însărcinarea cuiva, fie, de nu, când

---

[9] (*Am.*) Curele ca de căpăstru, legate la un capăt de şa, iar la celălalt de inelele din gura calului, astfel încât acesta să nu-şi poată apleca gâtul într-o parte sau alta. (*N. trad.*)

căuta vaca indiană[10] a domnului preot, aceea care avea năravul de a o şterge pe munte ori de câte ori găsea deschisă poarta ogrăzii de la parohie, ceea ce se petrecea mult prea adesea. Şi, uneori, când lipsea câte un taie-frunză-la-câini care, auzindu-i răcnetele, să se ofere să plece în căutarea acelei vaci, însuşi Dionisio se tocmea s-o facă, primind în schimb câteva binecuvântări şi făgăduiala că Cerul îl va răsplăti pentru că sărise în ajutor.

Chiar şi aşa, cu câştig sau fără, vocea nu-i slăbea nicicând, iar el continua să-şi facă datoria, deoarece, ca să spunem drept, n-avea nimic altceva de făcut ca să nu moară de nemâncare. Şi chiar n-ajungea acasă mereu cu mâinile goale, ca, de pildă, când cu îndatorirea de a vesti pierderea calului roib al lui don Secundino Colmenero de pe la cântători până hăt în crucea nopții, până când simțise că răcnetele i se topeau în hămăitul câinilor din cătunul cufundat în somn; şi, cum în cursul zilei nu voise Domnul să se arate calul şi nimeni nu dăduse nimic de ştire, don Secundino nu s-a socotit cu el până nu şi-a văzut dobitocul priponit la umbră în ogradă, căci nu voia să dea bani buni la om rău; dar, pentru ca vestitorul să nu-şi piardă înflăcărarea şi să strige fără răgaz ştirea pierderii roibului, i-a dat drept avans un decilitru de zeamă cu fasole pe care Dionisio Pinzón l-a învelit în basmaua lui pestriță şi l-a dus acasă, sosind abia la miezul nopții, mort de pustiul de la lingurea şi cum nu se poate mai ostenit. Ca de atâtea alte ori, mă-sa a făcut ce-a putut ca să-i pună la fiert un strop de cafea şi la copt câțiva *navegantes*, care nu erau nimic altceva decât spini de cactus pe jumătate fierți, dar care izbuteau, cel puțin, să-i păcălească o vreme stomacul.

---

[10] Amerindiană. (*N. trad.*)

Dar nu-i mergea rău chiar mereu. An de an, se tocmea să vestească oaspeții la hramul drăgaicii din San Miguel. Şi era mereu acolo, lângă bătăile sonore ale tobei mari şi chițcăielile clarinetului indian, îngropându-şi strigătele armonizate într-o portavoce din carton, făcând cunoscute jocurile, cocoşarii cu păsări dresate care-şi întărâtau luptătoarele, surprizele şi, pe parcurs, toate sărbătorile bisericeşti şi slujbele care se țineau de-a lungul a nouă zile, neuitând să anunțe nici micile reprezentații din corturi sau unsorile bune la toate. Mult mai la coada procesiunii în fruntea căreia se afla el mergeau cei cu instrumentele de suflat, îndulcind clipele de răgaz ale crainicului-vestitor cu notele muzicale dezacordate ale lui *Zopilote Mojado*[11]. Defilarea se încheia cu trecerea carelor împodobite cu fete ce adăstau sub arcade confecționate din *carrizo*[12] şi tulpini fragede de porumb.

Atunci, Dionisio Pinzón îşi uita de viața-i plină de nevoi şi înainta mulțumit în fruntea invitaților, încurajând cu strigăte clovnii care-l însoțeau făcând năzbâtii şi piruete în aer, ca să înveselească publicul.

Într-unul dintre aceşti ani, poate că în urma recoltelor bogate sau printr-o minune făcută de cine ştie cine, la acele distracții peste poate de zvăpăiate a fost mai mare îmbulzeală decât oricând în San Miguel del Milagro. Aşa de tare s-au aprins şi s-au înflăcărat petrecăreții, că două

---

11 (*Sp*.) Paso doble celebru. Se traduce prin „vultur-pleşuv”, marele duşman al lui Chapulín Colorado, bătrâna fantomă amerindiană piele-roşie, care îşi terorizează victimele. (*N. trad*.)

12 (*Am*.) Nume comun dat mai multor graminee care cresc în locuri umede pe malurile râurilor şi ale lagunelor din țările calde. (*N. trad*.)

săptămâni mai târziu jocurile debordau de acelaşi fast, iar luptele de cocoşi păreau fără sfârşit, astfel încât cocoşarii din ţinut şi-au epuizat stolurile şi tot au mai avut vreme să comande alte vietăţi, să le îngrijească, să le antreneze şi să le pună să lupte. Unul dintre ei a fost Secundino Colmenero, cel mai chiabur bărbat din sat, care şi-a distrus arena pentru cocoşi şi şi-a pierdut orbeşte în fericitele lupte ale acestora, pe lângă toţi gologanii, şi o fermă plină cu găini şi douăzeci şi două de vaci, care erau singura-i avere. Şi, chiar dacă până la urmă tot a mai recuperat câte ceva, restul i s-a irosit pe apa rămăşagurilor.

Dionisio Pinzón vedea totul pe când ducea în grabă la bun sfârşit nesfârşitele daravele. Nu mai era crainic, ci făcea galerie în arenă. Izbutise să preia aproape toate luptele de cocoşi şi în ultimele zile glasul i se auzea tot mai ostenit, dar el nu se lăsa şi încă vestea sentinţele date de Judecătorul din fruntea Juriului.

Căci lucrurile începuseră să prindă aripi. Sosise ceasul la care se înfruntau doar fortăreţe, prin intermediul unor concurenţi faimoşi veniţi de la San Marcos (Aguascalientes), Teocaltiche, Arandas, Chalchicomula, Zacatecas, care aduseseră cu toţii cocoşi atât de rasaţi, că ţi se rupea sufletul să-i vezi murind. Şi, sosind de cine ştie unde, s-au arătat şi cântăreţele, atrase poate de mirosul paralelor, căci mai înainte nici în ruptul capului nu s-ar fi apropiat de San Miguel del Milagro. În fruntea lor sosise o femeie frumoasă, dată naibii, care-şi acoperea pieptul cu un *rebozo* metalic şi pe care o strigau La Caponera[13], poate că din pricina influenţei pe care o avea asupra bărbaţilor. Adevărul este că apăruse într-un grup de mariachi, iar prezenţa şi cântecele lor au stârnit însufleţirea din arena cu cocoşi.

---

[13] (*Am*.) Căpetenia. (*N. trad*.)

Arena de lupte din San Miguel del Milagro era improvizată şi nu avea atâtea locuri cât să ajungă pentru mari mulţimi. Pentru aşa ceva, se folosea la nevoie curtea unei cărămidării, unde se înălța un şopron acoperit pe jumătate cu ierburi. Inelul care înconjura arena de luptă era făcut din foi de şiță, iar gradenele care-l înconjurau şi pe care se grămădeau spectatorii erau simple scânduri sprijinite pe cărămizi groase. Dar, în anul acela, lucrurile se complicaseră întrucâtva, fiindcă nimeni nu-şi închipuise că aveau să se adune claie peste grămadă atâția suporteri. Şi, ca şi cum n-ar fi fost de-ajuns, se aştepta dintr-un moment într-altul sosirea unor politicieni. De aceea, autoritățile dăduseră poruncă să fie golite şi să rămână neocupate primele două rânduri de gradene până la sosirea acelor domni şi chiar şi după aceea, căci, deşi nu erau mai mult de doi, fiecare din ei era însoțit de câte un grup numeros de pistolari. Aceştia s-au pus în rândul al doilea, fiecare în spatele propriului şef, iar cei doi domni politicieni s-au aşezat în primul rând, față în față, despărțiți de inel. De cum au început luptele între cocoşi, s-a băgat de seamă că cei doi purtători de blugi nu se aveau prea bine. Păreau să fi ajuns acolo în virtutea unei vechi rivalități, pe care şi-o arătau nu doar personal, ci chiar şi cu privire la lupte. Dacă unul dintre ei se dovedea susținătorul vreunui cocoş, celălalt trecea de partea adversarului. Şi tot aşa până ce s-au încins spiritele, căci fiecare voia să câştige cocoşul lui. Au urmat la iuțeală şi gâlcevile: cel care pierdea se ridica şi, odată cu el, toți soții lui, şi amândoi începeau să se stropşească unul la altul şi să arunce unul într-altul cu veninul răutăților pe care le proferau în cor pistolarii unuia pentru a-i ațâța pe ai celuilalt. Spectacolul celor două găşti care se dădeau furioase a atras în cele din urmă atenția publicului, care şi-a făcut iluzii că între indivizii care nu scăpau ocazia

să se fudulească cu marea lor vitejie avea să se işte cine ştie ce mare tămbălău.

Unii au părăsit neîntârziat arena de teamă că va avea loc un schimb de gloanţe. Dar n-a fost nimic. La sfârşitul luptelor, cei doi politicieni s-au îndreptat spre ieşire. Au dat nas în nas la poartă. Şi acolo s-au luat de braţ unul pe celălalt, iar mai târziu au fost zăriţi bând împreună la postul de sticleţi, alături de cântăreţe, cu pistolarii lor care păreau să-şi fi uitat relele intenţii şi cu primarul satului, sărbătorind parcă o întâlnire fericită.

Dar, revenind la Dionisio Pinzón, chiar în noaptea despre care vorbim i s-a schimbat norocul. Ultima luptă de cocoşi a fost cea care i-a sucit soarta.

Se înfruntau un cocoş alb din Chicontepec şi unul auriu din Chihuahua. Se puneau pariuri în draci şi cineva a pariat chiar cinci mii de pesos, dar iată că i s-au prăpădit cu toţii pe apa sâmbetei, căci a pariat pe cocoşul din Chihuahua.

Cel alb s-a dovedit bolnăvicios şi amărât. A acceptat să lupte când l-au dezvelit, dar, odată ce i-au dat drumul spre linia de pornire, s-a repliat într-un cotlon de la primele asalturi ale auriului. Şi acolo a rămas, cu capul plecat şi aripile pleoştite de parcă bolea. Chiar şi-aşa, auriul s-a dus până unde stătea albul, ca să caute gâlceavă, cu gulerul înfoiat şi oasele pintenilor înfigându-se masiv la fiecare pas pe care îl făcea în jurul poltronului. Bolnăviciosul s-a repliat şi mai abitir pe gard, dând dovezi de frică şi o nemăsurată intenţie de-a o lua la goană. Cu toate astea, când s-a văzut asaltat de cocoşul din Chihuahua, albul a făcut un salt, încercând să scape de atacurile auriului şi a căzut pe spinarea în ape de culori a duşmanului său. A dat cu putere din aripi ca să-şi ţină echilibrul şi, în cele din urmă, când a dat să scape din blocajul unde nimerise, a izbutit să

desprindă cu *navaja*[14] ascuțită a pintenului o aripă a auriului.

Cocoşul de rasă pur-sânge din Chihuahua, schilodit, îl ataca pe laş fără urmă de milă, iar acesta se retrăgea în colțul lui la fiecare năvală a auriului, dar zbura nu prea sus când se simțea încercuit. Şi tot aşa o dată şi încă o dată, până când, nemaiputând face față sângelui care-i şiroia din rană, auriul s-a aruncat şi şi-a înfipt ciocul în podeaua arenei fără ca albul să facă nici cea mai mică încercare de a-l ataca.

În acest fel, pasărea cea mişelnică a câştigat lupta şi tot în acest fel Dionisio Pinzón a proclamat-o câştigătoare când a răcnit:

— Lupta e pe sfârşite! Pierde pasărea mare!

Şi imediat a adăugat:

— Des-chi-deeeți porțile...!

Sărăntocul din Chihuahua şi-a primit cocoşul grav rănit. I-a suflat în cioc ca să-l descongestioneze şi a încercat să-l țină pe picioare. Dar, văzând că dădea iar să se prăbuşească, ghemuindu-se ca o minge din pene, a zis:

— N-am de ales, trebuie să-i iau viața.

Şi era gata să-i sucească gâtul, când Dionisio Pinzón a îndrăznit să-l oprească:

— Nu-l ucideți, l-a implorat. Se poate vindeca şi va fi bun măcar de prăsilă.

Bărbatul din Chihuahua a râs batjocoritor şi i-a aruncat lui Dionisio Pinzón cocoşul, de parcă voia să scape de o cârpă murdară. Dionisio l-a prins din zbor, l-a luat în brațe grijuliu, aproape cu gingăşie, şi a ieşit cu el din arenă.

---

14 (*Am.*) Arme tăioase care i se montează cocoşului înainte de luptă. (*N. trad.*)

De cum a ajuns acasă, a săpat o gaură sub şopron şi, ajutat de mă-sa, a îngropat cocoşul acolo, lăsându-i doar capul afară.

Şi aşa au trecut zilele. Dionisio Pinzón trăia doar cu gândul la cocoş, pe care-l copleşea cu îngrijirile. Îi aducea apă şi de-ale gurii. Îi strecura firimituri de tortilla şi frunze de lucernă în cioc şi se străduia să-l facă să le înghită. Dar păsării nu-i era nici foame, nici sete; părea să-şi dorească numai să plece de pe lume, deşi Dionisio era acolo tocmai ca să nu i-o îngăduie, păzind-o fără răgaz, fără să-şi ia privirile de pe ochişorii pe jumătate adormiți ai cocoşului îngropat.

Cu toate astea, într-o dimineață, şi-a dat seama că pasărea nu mai deschidea ochii, iar gâtul îi atârna slobod în jos. Dionisio a pus în grabă o ladă peste locul îngropăciunii şi ceasuri la rând a lovit în aceasta cu o piatră.

Când în sfârşit a dat la o parte lada, cocoşul l-a privit aiurit, dar prin cioc îi intra şi-i ieşea aerul reîntoarcerii la viață. Dionisio a tras mai aproape de cocoş blidul cu apă, iar vietatea a băut; i-a dat să mănânce terci de porumb, iar pasărea l-a înghițit cu iuțeală.

Abia câteva ore mai târziu, Dionisio şi-a scos cocoşul la păscut în ograda bătută de soare. Cu toate că uneori îşi pierdea echilibrul, căci îi lipsea sprijinul aripii rupte, acel cocoş de aur, încă cenuşiu de la glodul în care zăcuse, îşi dovedea rasa aleasă stând drept şi plin de vitejie în fața vieții.

Curând, rana cocoşului s-a vindecat. Deşi i-a rămas aripa uşor mai ridicată decât cealaltă, o flutura cu putere, dând brusc şi sfidător din ea zilnic la ivitul zorilor.

Dar tocmai în vremea aceea s-a prăpădit mama lui Dionisio, de parcă şi-ar fi dat sufletul pentru viața lui „aripă

şchioapă", cum ajunsese să i se spună cocoşului de aur. Căci, în vreme ce acesta era tot mai vioi, muica lui Dionisio îşi pierdea pe zi ce trecea puterile, până s-a prăpădit sub nenumăratele-i beteşuguri.

Numeroşii ani de nevoi, lungile zile de nemâncare şi lipsa oricărei nădejdi o omorâseră cu zile. Şi chiar când Dionisio îşi închipuia că aflase curajul să lupte cu tărie pentru amândoi, mă-sa n-a mai aflat nici leacurile, nici voinţa de a-şi regăsi puterile pierdute.

Fapt e că a plecat pe ailaltă lume. Iar Dionisio Pinzón a trebuit s-o ducă la groapă fără să aibă măcar cu ce să-i cumpere o raclă în care s-o înmormânteze.

Poate că atunci a început să urască satul San Miguel del Milagro. Nu doar fiindcă nimeni nu-i dăduse o mână de ajutor, ci şi fiindcă îşi bătuseră cu toţii joc de el. Adevărul e că oamenii îşi râseseră de chipul ciudat în care Dionisio mergea pe mijlocul străzii, purtând pe umeri un soi de cuşcă alcătuită din scândurile putrede ale uşii, în care zăcea, învelit într-o rogojină, trupul fără viaţă al mă-sii.

Toţi cei care l-au zărit şi-au râs de el, crezând că se ducea să arunce vreun dobitoc mort.

Culmea culmilor, chiar în ziua aceea, pe lângă că şi-a dus la groapă muica, a trebuit să vestească şi fuga Tomasei Leñero, fetişcana pe care ar fi dorit s-o ia de nevastă, dacă nu l-ar fi împiedicat sărăcia:

— Tomasa Leñero, striga. Paisprezece ani împliniţi. A fugit în a douăzeci şi patra zi de când se pare că era cu Miguel Tiscareño. Miguel era orfan de ambii părinţi. Tomasa era singura fiică a lui Torcuato Leñero, care imploră să i se dea de veste unde i-a fost dusă fata.

Şi aşa, Dionisio şi-a purtat cele două necazuri dintr-un loc într-altul, până acolo unde satul se topeşte în pământurile înţelenite, strigându-şi vestea care, mai mult decât o cronică, părea să-i poarte părerile de rău.

După osteneala drumului făcut, s-a întins pe o piatră şi acolo, cu chipul îndurerat şi înciudat, şi-a jurat că în vecii vecilor nici el, nici vreunul de-ai lui n-avea să mai ştie ce-i foamea...

A doua zi, de cum s-a crăpat de ziuă, dus a fost pentru totdeauna. Luase cu el doar o bocceluţă cu zdrenţe şi, sub toarta braţului îndoit, la adăpost de aer şi de frig, îşi ducea cocoşul de aur. De la pasărea aceea i s-a primenit soarta, în clipa când a plecat în lume.

Ştia, încă de când avusese de-a face şi cu alţi cocoşari, pe când era crainic-vestitor, când şi unde se prezentau noi cocoşi de luptă. De aceea, s-a dus mai întâi la San Juan del Río. Calic şi zdrenţăros, dar cu cocoşul încă în braţe, s-a arătat în arenă doar ca să afle şi să vadă unde să dea de vreun amic care să-i garanteze pariurile. Şi chiar a dat de unul; dar nu pentru seara aceea, căci toate luptele erau deja angajate. A trebuit să aştepte luptele libere de a doua zi dimineaţă la orele unsprezece. La han, n-a putut pune capul jos întreaga noapte, lângă cocoşul legat de un picior al patului, de groază să nu i se fure pasărea în care-şi pusese toată nădejdea.

Puţinii centavos ce-i mai rămăseseră i-a prăpădit pe hrana cocoşului, dându-i să ciugulească nişte carne tocată amestecată cu *chiles mirasoles*[15]. Asta i-a dat să mănânce seara şi-apoi în zorii zilei.

La unsprezece dimineaţa, când s-au pornit luptele, Pinzón era de-acum în arenă, împreună cu amicul garant,

---

15 (*Am*.) *Chile mirasol*, *miracielo* sau *parado* este o varietate mexicană de ardei (*Capsicum annuum*) al cărei nume se referă la poziţia lor verticală, privind în sus; la maturitate trec de la culoarea verde deschis la roşu strălucitor intens. (*N. trad*.)

parior de meserie: în caz de „câştig”, amicul urma să se aleagă cu optzeci la sută din profit, iar în caz de „pierdere”, amicul şi-ar fi luat adio de la biştari, iar Dionisio Pinzón de la cocoş. Aşa bătuseră palma.

Luptele de dimineaţă nu-i atrăgeau pe adevăraţii cunoscători, iar în arenă erau mai degrabă curioşi şi chibiţi care, când făceau vreun pariu, nu riscau mai niciodată nici măcar valoarea păsării. De aceea, cea mai mare parte a cocoşilor erau de rasă inferioară.

Cu toate acestea, câte ceva tot se agonisea, dacă era de tras vreun folos pe-acolo. Iar Dionisio Pinzón chiar s-a ales cu ceva bani în buzunar. Cocoşul lui n-a ajuns să-şi piardă nici măcar penele şi a ieşit din arenă cu pintenul însângerat până la ora prânzului.

Dându-i cei câţiva firfirici care i se cuveneau, colectorul de pariuri i-a zis că auriul e prea cocoş ca să se înfrunte cu găinile alea şi a încercat să-l convingă să meargă la luptele angajate, ba chiar şi să-i ia locul, sugerând că-i va căuta el însuşi un şalanger.

Dionisio a acceptat, că doar de-aia venise acolo, să afle câte parale îi face cocoşul, în care avea o încredere cum nicicând nu mai avusese în vreo fiinţă.

Dar arena de după-amiază era de-acum altceva. Mesele „Imparţial”, „Încuviinţez” şi „Contra” erau ocupate pe de-a-ntregul numai de bărbaţi de vază. Din pavilion se auzeau cântăreţele, iar toată arena gemea de însufleţirea şi avântul gloatei fără sfârşit.

Când i-a venit rândul, lui Dionisio Pinzón i-au pus cocoşul pe un cântar de mână. Era acoperit[16], aşa cum ceruse şalangerul, care totodată alesese anumite *navajas* pe

[16] Cocoşul acoperit (*sp*. *tapado*) este învelit şi, ca atare, nu poate fi văzut, nu i se cunoaşte greutatea şi poate fi pus să lupte cu oricare altul. (*N. trad.*)

care urma să i le monteze. Dionisio se socotea să cadă la înţelegere cu un cocoşar convenabil, dar n-a avut ce face şi s-a arătat de acord cu toate cerinţele, pretinzând totuşi să nu-i dezlege nimeni altcineva cocoşul, deoarece nu voia să-şi vadă pasărea vătămată. Această ultimă condiţie i-a fost îngăduită.

În cele din urmă, au dat drumul unui cocoş de culoare roşu-închis, aproape negru, care s-a pus să se plimbe pe inelul arenei, fălindu-se cu cât era de îndemânatic şi privind în toate părţile ca un taur abia ieşit din ţarc în căutarea adversarului.

— Aaa-tenţiune! a strigat crainicul. San Juan del Río se înfruntă cu San Miguel del Milagro! Lupta-i strânsă! O sută de pesos!

— Pe optzeci! Optzeci pe cel roşu!

— Dau şaptezeci! Pe şaptezeci! Pentru San Juan del Río!

Dionisio Pinzón a scos cocoşul de aur pe jumătate amorţit din sacul de făină în care îl învelise şi l-a plimbat un moment pe bordura arenei.

Ofertele împotriva lui s-au înteţit:

— Pe şaizeci! Pe cincizeci! O sută contra cincizeci!

Colectorii de pariuri dădeau roată arenei în goana mare, vânând parale de ici şi de colo, în timp ce strigau:

— O sută contra cincizeci! Să vedem care va conduce!

Dionisio Pinzón a zâmbit, văzând că pariurile în favoarea lui erau în scădere. Ajungeau până la el strigătele nelămurite ale celor care pariau numai pe cocoşul din San Juan del Río. S-a străduit să-şi afle amicul în mulţime, dar, nezărindu-l, s-a mărginit să-şi mângâie cocoşul, netezindu-i penele.

— Lăsaţi-i la vedere, domnilor! a poruncit Judecătorul de pe scaun.

S-au scos husele din piele de pe *navajas*. Ambii şalangeri şi-au pus cocoşii pe linie şi, când li s-a poruncit să le dea

drumul, au făcut-o imediat. Celălalt a rămas cu câteva pene în mână, pe care i le smulsese în ultima clipă cocoşului său, ca să-l enerveze, în vreme ce Dionisio Pinzón l-a pus pe-al său încetişor pe linie.

S-a lăsat liniştea.

Nu trecuseră nici trei minute, când un strigăt de descurajare a străbătut publicul. Cocoşul roşu-închis se prăbuşise lat la pământ, culcat pe-o latură şi dădea nervos din labe, în agonie. Aproape inexplicabil, cel de aur îl doborâse fără nicio şovăială, iar acum îşi scutura aripile şi scotea sunete sfidătoare.

Dionisio l-a ridicat înainte să se rănească cu *navaja*-i enormă. S-a dus şi a predat-o la masa „Încuviinţez", traversând arena în huiduielile îndureratei adunături. Numai cel venit să înlăture sângele cocoşului mort i-a aruncat câteva vorbe de laudă:

— Tălică aduseşi un cocoş care poate să bată pe oricare, prietene. Cocoşul tălică răspunde.

— Da... Ştie să răspundă, a încuviinţat Dionisio Pinzón, ieşind să-şi caute amicul.

Şi a dat de el la cârciumă.

— Ei, ţi-ai încasat deja câştigul?

— Ca să-ţi fiu sincer, am venit mai înainte, să trag o duşcă numai, fincă vreau să-mi revin din ce simţii. Crezui că pasărea ta n-avea să poată. Şi cu ce naiba aveam s-acopăr pariurile?

— Atât de puţină încredere aveai tălică în cocoşul meu?

— Păi, nicicând nu mi-am închipuit că nea Cutare, cu care căzusem la învoială, o să dea în noi cu cocoşul lui vişiniu care, ca să ţi-o spun sincer p'a dreaptă, e un ucigaş... Îl ţinea mereu pentru luptele din San Marcos... Şi rămânea totdeauna neatins.

— Dar al meu l-a întrecut.

— Să vezi şi să nu crezi. Că oricui i-ar fi groază. Mai ales când vede cum tot cresc pariurile în contra unuia... M-am spăimit, scapă cine poate.

— Dar nu mergeam pe „pierdere”, doar ştiai asta.

— Ce ştiu eu? Că de-aia m-am şi pitulat acilea... pentru orice caz.

— Aşa că rămâneam în pagubă în caz de „pierdere”?

— Păi, aşa şi-aşa... La urma urmelor, tu n-ai prea multe de pierdut. În schimb, eu... Gândeşte-te că din asta trăiesc... Da’ pentru ce să ne mai sfădim... Să mergem să încasăm, i-a zis, dând pe gât ultima duşcă.

Apoi, cei doi s-au dus la colectorul de pariuri; dar deja începuse o nouă luptă şi au trebuit să aştepte sfârşitul ei.

Curând s-a făcut auzit strigătul „Trăiască Tequisquiapan!” al susţinătorilor cocoşului câştigător, şi imediat cântăreţele de pe platforma ridicată au şi avut grijă să umple pauza cu melodiile lor.

În vreme ce aştepta întoarcerea amicului său în arenă, Dionisio Pinzón le privea, mai ales pe prima, pe care nu se îndoia c-o ştie de undeva. S-a apropiat de ea pas cu pas, până ce-a ajuns lângă podium, şi a privit-o în voie, în vreme ce ea cânta:

Ieri noapte am visat că te iubesc,

cum doar o dată-n viaţă se petrece;

m-am deşteptat, totul era plăsmuire,

nici măcar nu-mi aduc aminte de tine...

— Am nimerit la ţintă, i-a zis amicul arătându-i câţi gologani încasase.

— Cine-i cântăreața? Mi se pare că am mai văzut-o pe undeva.

— O cheamă La Caponera. E de meserie haihuie prin lume în lung şi-n lat, aşa că n-ar fi greu s-o mai fi văzut pe undeva... Să mergem!

...Te-am iubit, dar nu cu-adevărat,

te-am iubit doar să-mi trec vremea,

şi-acum îți trimit 'napoi tristul tău portret

să-mi uit de tine pentru totdeauna...

Cu paralele câştigate la San Juan del Río, Dionisio şi cocoşul său au putut-o apuca pe căi mai lungi. Au luat-o pe drumul care ducea la Zacatecas, unde li se zisese că se pariază pe găleți de parale. Amicul care-l ajutase s-a oferit să-i însoțească, dar Dionisio Pinzón a ales să călătorească de unul singur şi i-a dat un sfert de real, deoarece, chiar dacă n-avusese prea mult de-a face cu el şi văzuse că sfaturile pe care i le dă îi puteau fi de folos, individul căuta doar să tragă foloase de pe urma lui. De-aici încolo avea să câştige numai el.

Cine ştie prin ce sătuce avea să umble o vreme; dar e sigur că, atunci când a ajuns la Aguascalientes, puțin înainte de sărbătoarea Sfântului Marcu, cocoşul său încă era în viață, iar el avea alte veşminte: de doliu, aşa cum a continuat să poarte întreaga viață, până ce a dat colțul.

Era prima oară că ajungea la Aguascalientes. Venea însuflețit de cele mai bune intenții, căci avea să verifice dacă într-adevăr cocoşul lui valora ceva în fața păsărilor de rasă aruncate în luptele de aici, fiindcă în arenele locale nu erau acceptați, aşa cum cerea regulamentul, decât cocoşi din rase

Brava Ley[17] sau Ley Suprema[18]; unii sunt primii la atac, iar ceilalți, constanți în luptă, dau lovituri puternice şi sunt curajoşi până în ultimele clipe de viață.

Aici voia Dionisio Pinzón să verifice dacă are un cocoş asemenea lor sau dacă, dimpotrivă, văzându-se în fața unei păsări la fel ca el, „aveau să i se facă penele măciucă”.

L-a înscris pentru lupta cu un Mochiller din a doua zi a cocoşilor acoperiți. Mochiller i se spune primului cocoş pus să lupte şi pe care, pentru a-l diferența de ceilalți, se pariază sume mai mari.

Acolo, în Aguascalientes, a dat iar de amicul din San Juan del Río, care însă n-a părut prea încântat să-i dea poveți şi de astă dată, fiindcă nu credea că Dionisio Pinzón e o carte bună contra cocoşarilor adevărați şi destoinici, care concurau la târgul de Sfântul Marcu. Şi nu doar asta, ci cu prima ocazie când au stat la taclale, amicul a grăit:

— Cu cocoşul ăsta cu creastă, ai face mai bine să mergi din sat în sat, aici au să te jumulească.

— La urma urmelor, n-am nimic de pierdut. Nu aşa mi-ai zis tălică?

— Abia dacă ai câştigat cu adevărat câteva mii de pesos din toate peripețiile tale... În plus, adă-ți aminte că norocul nu vine călare pe măgar.

— Păi, tocmai de-aia n-am vrut să merg cu tălică, i-a zis până la urmă Dionisio Pinzón, apoi s-au despărțit pentru totdeauna.

Pe când încă se auzeau aplauzele cu care publicul din arenă le răsplătea asurzitor pe cântărețe, şi după ce crainicul vestise începutul luptelor din acea după-amiază,

---

[17] (*Am*.) Cocoşii mai bine dotaţi pentru a lupta. (*N. trad.*)

[18] (*Am*.) Cocoşii care luptă până la moarte cu vigoare şi curaj maxime. (*N. trad.*)

Dionisio Pinzón s-a trezit punându-şi cocoşul de aur să-l înfrunte pe unul cenuşiu, cu pete multicolore şi urâcios, apoi, auzind foarte limpede cum pariurile creşteau tot mai mult, urcând puțin câte puțin în favoarea adversarului, deşi se refereau şi la *retapos*[19], pariate probabil de un public neinteresat ori necunoscător, s-a îngrozit. Dar, când a priceput că *el soltador*[20] care dădea drumul cocoşului adversar îl dezvelea enervându-l cu loviturile pe care i le dădea în cap, a ştiut că urma să câştige lupta, deoarece cocoşul lui de aur, obişnuit să fie luat cu binişorul, ştia să joace curat şi să-şi potolească adversarii iuți la mânie.

Şi aşa a şi fost. Cocoşul cenuşiu cu pete alerga în zigzag, dar pe cel de aur nu-l interesa capul lui şovăielnic, ci încerca să-i atace *navaja* dintr-o parte cu *navaja* lui, înghiontindu-l în piept şi împungându-l cu labele, pe când adversarul îşi cocoşa capul ca boxerii când fentează, ținându-şi trupul aproape liniştit. Şi cocoşul de aur i-a înfipt adversarului *navaja* chiar în târtiță, deşelându-l de-a rămas răscrăcărat, căutând un loc unde să-şi înfigă ciocul.

— Pleazna fetei![21] a strigat crainicul. Nochistlán pierde! Toți sunt mulțumiți! Deees-chideți porțile!

---

19 (*Am*.) Situaţia în care, după un *tapo*, sunt aduşi patru cocoşi de aceeaşi greutate dintr-o luptă de acoperiți, pentru ca doi dintre ei să lupte cu cei din prima partidă, iar ceilalți doi, cu cei din *tapo*. *Tapo* este confruntarea dintre doi cocoşi de aceeaşi greutate dintr-o *pelea casada*, luptă de cocoşi stabilită oficial pentru o anume zi. (*N. trad.*)

20 (*Am*.) *El soltador del gallo* dă drumul cocoşului în arenă şi-l ajută în măsura posibilităților în cursul luptei, fără ca prin aceasta să încalce regulamentul. (*N. trad.*)

21 Strigăt cu care se cere sacrificarea cocoşului învins în luptă. (*N. trad.*)

...În temnița din Celaya
imediat m-au dus cu zel
pentr-un biet ciulin
ciugulit de cocoşel;
şi deloc nu i-am minţit,
căci avea o găurică...

Iar melodia aceea înfricoşată, cu care cântărețele au topit murmurele şi zbuciumul din arenă, l-a dus pe Dionisio Pinzón în al nouălea cer, aşa că şi-a luat cocoşul împroşcat cu sânge, dar neciuntit şi din nou fără urmă de rană.

— Ei, tu, cocoşarule! a auzit că-l strigau.

Se pregătea să mănânce la cină pui stradal la una dintre tarabele din piață. Îşi pusese la loc sigur cocoşul şi se plimbase o vreme, căscând gura ici şi colo la reprezentațiile din târg, iar acum aştepta să-i fie servită mâncarea.

A întors capul şi a zărit un călăreț care se uita la el de la impunătoarea-i înălțime.

— Cu mine ai treabă? a întrebat Dionisio Pinzón.

— Cât ceri pe cocoşul tău?

— Nu-i de vânzare.

— Îți dau o mie de pesos, dar să nu spui nimănui că mi l-ai vândut.

— Nu-l vând.

Călărețul s-a apropiat de Dionisio Pinzón şi i-a întins mâna, dând să se prezinte. Abia când femeia care îl însoțea a venit în lumină a văzut că era La Caponera, fata frumoasă care cânta în arenă.

— Eu sunt Lorenzo Benavides. N-ai auzit niciodată vorbindu-se de don Lorenzo Benavides? Ei bine, eu mi-s ăla.

Şi tot eu mi-s şi stăpânul cocoşului cenuşiu cu pene multicolore pe care l-a rănit azi după-amiază cocoşul tău. Îți dau o mie cinci sute de pesos pe el şi nu-ți cer decât să nu spui nimănui că mi l-ai vândut...

— Ți-am mai zis că nu-i de vânzare.

— ...Şi încă ceva, a continuat numitul Lorenzo Benavides, fără să ia în seamă spusele lui Dionisio Pinzón, pe lângă două mii de pesos, îți mai dau şi doi cocoşi galbeni ca al tău. De rasă foarte bună. Care în mâinile tale... Păi, pe Dumnezeul meu, cred că ai mână bună, pot ajunge să câştige oriunde-ai vrea să-i duci... Şi încă ceva...

— Nu mă interesează afacerea... N-ai vrea să iei loc şi să cinăm?

— Ce?

— Păi, poate că ai chef de-un puişor.

— Nu, mulțumesc. Nu mănânc niciodată pui... Şi cu atât mai puțin în vremea luptelor de cocoşi... Aşadar nu te-ncumeți să batem palma?... Uite ce-i, cocoşarule, i-a zis Benavides lui Dionisio, devenind serios. Ascultă-mă bine. Păsăruica asta n-ai s-o mai poți pune încă o dată aici în fața vreunui cocoş. I se ştiu de-acum culoarea şi jocul. Şi, chiar de-ai s-o faci, vor aduce unul care să-i dea lovitura de grație de la primele ciocniri... Şi încă ceva...

— Deocamdată n-am de gând să-l pun să lupte.

— ...Şi încă ceva, spuneam, asta dacă o faci tălică. Dar, în caz c-o fac eu, cocoşul ăsta va fi chiar mâine în arenă, jucând cu un avantaj de trei la doi şi poate chiar de cinci la unu. Asta dacă vor crede că-i din cocoşăria mea. Altfel... am şi eu un cocoş pe măsura alui tălică. Aşa că ai să vezi.

— Acceptă-i propunerea, cocoşarule. Vei fi mulțumit, a intervenit La Caponera, care de la o vreme stătea pe scaun în fața lui Dionisio Pinzón. Tălică nu pricepi combinația pe care ți-o propune aici don Lorenzo?

— Ba pricep; dar mie nu-mi sunt pe plac aranjamentele.

Ea a hohotit răsunător. Apoi a continuat:

— Se vede de la o poştă că tălică nu eşti priceput în asemenea treburi. Când ai să fii mai versat, ai să ştii şi că în materie de cocoşi totul e îngăduit.

— Ei bine, chiar acum am câştigat după lege. Şi... cu îngăduința matale, a adăugat Dionisio Pinzón în aparență jignit, întorcându-se la hăpăit puiul stradal şi punând capăt vorbelor pe care şi le aruncaseră între ei.

La Caponera a ridicat din umeri. S-a sculat de la masă şi s-a aşezat cu Lorenzo Benavides ceva mai încolo, dar nu prea departe de Dionisio.

— Ce iei, Bernarda? a auzit că o întreba pe femeie numitul Benavides.

— Păi, mai întâi să ne aducă nişte beri, ori nu?

— Şi ce părere-ți dai dacă cerem mai întâi şi mai întâi un păhăruț de mezcal, ca să nu ne facă rău bericile?

— Nu-i deloc rea ideea.

Chelnerul s-a apropiat şi i-au cerut o sticlă de mezcal.

De la locul lui, Dionisio Pinzón îi privea, terminându-şi cina. Se uita mai ales la femeia – mândră muiere! – care dădea pe gât pahar după pahar, apoi râdea şi iar hohotea din plin la auzul vorbelor rostite de Lorenzo Benavides. Între timp, Pinzón îi urmărea ochii, privirile care îi străluceau vesel pe chipul nespus de frumos. Şi, dată fiind forma brațelor şi a sânilor ei sub şalul alb care îi acoperea, îşi închipuia că femeia trebuia să aibă şi trupul frumos. Purta o bluză decoltată şi o fustă dintr-un imprimeu negru cu lalele roşii[22].

Între două înghițituri, Dionisio nu-şi dezlipea ochii de pe femeia care se băgase în vorbă pentru a sprijini înțelegerea

---

[22] Peste câteva pagini, autorul va transforma aceste lalele în maci. (*N. trad.*)

propusă de Lorenzo Benavides, un cocoşar vestit, după câte se părea.

Când şi-a sfârşit cina, Dionisio s-a ridicat să plece. Dar mai înainte, le-a spus la revedere celor doi de la masa vecină, care n-au părut să-l audă. Bărbatul era absorbit de propriile vorbe şi încerca probabil s-o convingă pe muiere de ceva. Iar ea nu-şi lua de la el privirea care, din pricina mezcalului pe care continua să-l bea cu lăcomie, ajunsese pe jumătate sticloasă.

Două luni mai târziu, lui Pinzón i-au omorât cocoşul de aur la Tlaquepaque.

De cum au fost puşi cocoşii faţă în faţă, şi-a dat seama că rivalul celui de aur era gata să ucidă. Era o pasăre frumoasă. Rasată, cu un penaj alb-negru, cu un guler enorm din pene dese şi, mai ales, cu o privire de vultur şi cu ochi roşii de ura care, fără îndoială, n-avea să se domolească până nu-l va fi văzut mort pe nefericitul cocoş de aur.

Când i-au pus faţă în faţă, adversarul a atacat atât de iute, că Dionisio Pinzón n-a avut nici când să-i dea drumul cocoşului său, a cărui creastă a început să sângereze în urma ciuguliturilor violente şi sângeroase pe care i le-a dat cocoşul alb-negru în doar câteva clipe.

— Dau o sută pe cincizeci! Merg pe cel alb-negru! urlau pariorii.

Şi, ca un ecou, misiţii repetau:

— O sută pe cincizeci! E pe picior mare! Oferiţi mai mult, domnilor! O sută pe cincizeci! Cine dă mai mult pe cel alb-negru?

— Plătesc pe patruzeci! Dau o sută pe patruzeci!

Sângele a început pe dată să-i şiroiască cocoşului de aur din creastă către nări, sufocându-l. Dionisio Pinzón i-a şters

capul. Apoi i-a suflat aer pe cioc, ca să-l aline. A luat țărână de pe jos şi i-a frecat creasta cu ea ca să oprească sângerarea, apoi a început să-l zgândăre, cum nu mai făcuse nicicând, smulgându-i pene din coadă ca să-l înfurie. De aceea, când a răsunat strigătul „Dați drumul cocoşilor, domnilor!", cel de aur n-a căzut delicat pe linie, ci, furios, a părut s-o ia la goană din mâinile lui Dionisio Pinzón, ca să intre cu putere în cocoşul alb-negru, dar acesta l-a oprit sec cu un salt făcut pe la jumătatea zborului, blocându-l cu labele în față. Abia apoi şi-a înfipt ciocul în el. L-a ciuruit pentru ca după aceea, la capătul câtorva fente şi lovituri de aripă, să se cațăre pe el, crăpându-i capul cu ciocul şi înfigându-i pumnalul unui pinten în piept. Cocoşul de aur a rămas cu labele în sus, dând lovituri cu *navaja*, dar scoțând deja ultimele horcăieli.

— Ridicați-vă cocoşii, domnilor!

După cutumă şi lege, Judecătorul a cerut să se facă dovada. Dionisio şi-a ridicat cocoşul şi l-a apropiat de cel alb-negru, iar acesta a lovit din nou cu îndârjire în creasta învinețită a celui de aur, care, aşa cum vedeau toți, era de-acuma mort de-a binelea.

Dionisio Pinzón a părăsit arena de luptă ținând în mâini câteva pene şi-un suvenir de sânge. Dincolo de inelul arenei mugeau în continuare târgul, distracțiile, anunțurile partidelor de biliard din corturi, strigările loteriilor şi ruletei, glasurile surde ale jucătorilor de *albur*[23] şi zaruri, ca şi invitațiile şmechere ale celor ce-i chemau pe chibiți să ghicească unde nimerise biluța. Încă ajungeau până la el

[23] În Mexic, joc de cărți denumit astfel după perechea care se scoate din partea inferioară a pachetului, după ce se taie cărțile, şi se pune pe masă cu fața în jos în vederea stabilirii mizei. (*N. trad.*)

vuietul arenei şi duhoarea de fum şi alcool care o acoperea pe cea de sânge cu care se îmbibase pământul, la fel şi miasmele hoiturilor de cocoşi care, rămaşi fără oase, atârnau de caricatura câte unui cârlig. Şi răcnetele publicului frenetic clamau: „Ăsta-i un *reguindón*[24]! Ăstălalt a înţepenit! Trăiască Quitupan!", răcnete pe care, la rândul lor, le înăbuşeau atât vocile cântăreţelor, cât şi sunetul cavernos al coardelor de contrabas popular. Şi totul se îmbina cu strigările neclare ale vânzătorilor, ale jucătorilor din tripouri şi ale lăutarilor ambulanţi.

L-au adus la realitate zarurile care zornăiau într-un păhărel şi fugeau de-a rostogolul pe postavul verde. Odată încheiată pauza dintre lupta lui şi următoarea, în arenă se reinstaurase tăcerea.

A făcut câţiva paşi şi s-a oprit în faţa meselor unde se juca *albur*.

— Nu face cărţile prea sus, că se văd primele! a auzit că îi spunea unul dintre cei adunaţi în jurul unei mese celui care urma să le împartă.

Dionisio Pinzón a rămas o vreme acolo, neavând de gând să joace, ci doar aşa, din curiozitate. Nu mai avea prea multe parale, abia dacă-i ajungeau ca să mănânce ceva şi să plătească odaia în noaptea aceea, fiindcă, murind, cocoşul îi suprimase câştigul pe care i-l tot aducea în ultimele luni. Adevărul e că nu ştia nici ce să facă, nici unde să meargă: de aceea a rămas acolo privind, cu gândul doar la cărţile pe care omul acela le întindea pe postav, câştigând şi pierzând jocul în mintea lui. În sfârşit, s-a hotărât. A scos din chimir gologanii păstraţi acolo şi i-a pus pe un valet de caro care făcea pereche cu un as de cupă.

---

[24] Animal care împunge indirect cu pieptul. (*N. trad.*)

— Îmi plac cărțile de caro, a zis şi a pus peso după peso pe partea valeților.

Jocul a continuat domol, fără grabă. La fiecare carte, cel care le tăia le ridica pe toate:

— Şapte de cupă, zicea. Doi de caro. Cinci de treflă. Rege de treflă. Patru de pică. Damă de treflă. Şi... as de treflă, a continuat, tăind cărțile rămase şi menționându-le în grabă – doi, cinci, trei, valet, valet. Pe merit era al tălică, domnule.

Dionisio Pinzón a văzut cum îi strângeau pe dată banii. S-a depărtat nițel, ca să facă loc altora, pe când conducătorul jocului striga:

— Norocul e la cealaltă carte! Stați unde vă e voia, domnilor! Jocul merge mai departe!

N-a vrut să plece imediat, ca să nu pară că fuge. Şi când, în cele din urmă, a hotărât să se retragă, a dat nas în nas cu chipul strălucitor pe care-l afişa La Caponera, cu fusta ei largă acoperită cu flori de mac şi şalul care o învăluia, încrucişându-se pe piept.

A scos din sân o batistă roşie în care pitise un pumn zdravăn de gologani şi, fără s-o deznoade, i-a întins-o lui Dionisio.

— Ascultă-mă, cocoşarule, vreau să joci pentru mine aceşti centavos pe şasele ăla de treflă de lângă dama de caro.

— Şi la ce-i bună atâta nerăbdare, doña Bernarda?... Uite, acum soarta mi s-a pus de-a curmezişul. Că doar tălică ai văzut. Sau ce, jinduieşti să ți se ducă paralele plutind pe apa sâmbetei?

— Ştiu ce mă paşte. Tu joacă-mi gologanii!

— Fireşte, dar e cu primejdie doar pentru tălică... Numai că eu aş merge mai bine pe damă.

— Atunci pune-i pe damă... Dacă ți-e pe plac, zic.

Dionisio Pinzón a privit-o, încercând parcă să desluşească gândurile pitite în vorbele ei şi, băgându-i de

seamă surâsul răutăcios, a lăsat să cadă legăturica cu parale, acoperind postavul şaselui de treflă.

— Să se ştie că eu nu răspund.

— Nu te repezi, cocoşarule... Şi nu te supăra.

A început jocul şi, la a treia carte, s-a iţit şasele de treflă.

— Câştigă şase cu „valetul”! a strigat cel care tăiase cărţile.

Conducătorul jocului a desfăcut nodul legăturicii. A numărat gologanii păstraţi în ea şi a plătit o dată şi jumătate din câţi se aflau în ea:

— Aici e câştigul „damei”.

— Pune-i împreună! i-a cerut La Caponera lui Pinzón.

El a strâns grămada de pesos şi, fără să se-atingă de ce era în legăturică, a înnodat-o la loc şi i-a pus-o iar în mână femeii, care şi-a strecurat-o între sâni.

— Şi acum, să mergem la cocoşi, să vedem dacă-ţi revii, poate, i-a spus La Caponera lui Dionisio.

— Nu-mi vine să joc pe banii altcuiva.

— Banii mei sunt aici, a ripostat La Caponera, apăsându-şi mâinile pe piept. Aşa că nu te grăbi... Şi, că veni vorba, după luptele cocoşilor acoperiţi, vrem să vorbim cu tine.

Zâmbetul răutăcios i s-a citit iar pe faţă. Apoi a adăugat:

— Eu şi celălalt domn.

Cei doi s-au îndreptat spre arenă. Dar, înainte de a intra, Pinzón a oprit-o şi a întrebat-o:

— Spune-mi, doña Bernarda. Tălică ai, mai mult ca sigur, o înţelegere cu gagiul de la joc, nu? Am văzut foarte bine dama deasupra când s-au tăiat cărţile.

— Să nu te iei nicicând după ce vezi. Fanţii ăştia aduc întotdeauna cărţi măsluite, însemnate.

Şi, fără să mai spună vreo altă vorbă, au intrat împreună în arena cocoşilor.

În vreme ce Dionisio Pinzón căuta locuri goale ca să se aşeze, ea a urcat în pavilion şi a început să cânte:

Frumoasă floare de pitaya[25]
albă floare de garambullo[26]
a mea e-ntreaga mândrie
că m-apropii de cel ce vine?
Deşi mă urmăreşti cum plec,
inima mea e toată a ta.

Pasărea ciocănitoare
se trage-napoi pentru-a munci,
şi de cum îşi află trunchiul
chiar şi ciocu-l trage îndărăt.
Când sunt cu iubita mea
iată-mă precum ciocănitoarea.

Ay, ce tare mă dor coapsele!

---

[25] (*Am*.) Plantă din familia cactaceelor americane. Fructul său solzos („fructul-dragonului") se formează în floarea de *pitaya*, tubulară, hermafroditică, strălucitoare dimineaţa, care se deschide o singură dată noaptea şi durează o singură zi, uscându-se sub razele soarelui. (*N. trad.*)

[26] (*Am*.) Plantă din familia cactaceelor, perenă, cu spini. Are flori axilare, cu diametrul de circa trei centimetri, de culoare verde-gălbui, şi fructe de culoare roşu-închis sau albăstrui la maturitate. Pulpa fructului este purpurie şi suculentă. (*N. trad.*)

Ay, mă strânge cingătoarea!
Ce să-i faci, dacă sar peste oprelişti
şi de lovituri mă supăr,
şi fiind atâtea mânze
numai după a mea plâng eu...

Sunt un uliu de la munte
cu aripile roşcate;
nu mă sperie nici somnul,
nici nesomnul nu m-apucă
stând de vorbă chiar cu moartea;
şi chiar de-aş muri de pumnal...

În felul ăsta a cunoscut-o cu adevărat pe Bernarda Cutiño, în Tlaquepaque. Deşi o mai zărise şi-o admirase pe tăcute într-o grămadă de alte împrejurări, nu se credea la înălțimea ei şi nu încerca nici s-o vadă iar şi iar, nici să se lege prieten cu ea. Şi, dacă la Aguascalientes avusese ocazia chiar să-i primească poveștele, nu-şi închipuise că ar putea ajunge vrednic de ea; dimpotrivă, mai curând ajunsese să se creadă tot mai departe de hatârurile ei.

Bernarda Cutiño era o cântăreață faimoasă, de mare greutate şi clasă, care ațâța interesul tuturor cântând, deşi nu se lăsa manipulată de nimeni, fiindcă, dacă o căutau, se arăta morocănoasă şi necioplită. Puternică, frumoasă, distinsă şi cu o dispoziție schimbătoare, ştia totuşi să-şi dăruiască prietenia celui care îi arăta prietenie. Arunca din ochii umezi priviri fulgerătoare şi avea vocea răguşită. Pe

trupul suplu, tare, când sălta mâinile, sânii voiau să-i sară din corsaj. Purta mereu fuste largi, pline de pliuri, din percal imprimat în culori stridente, şi le completa cu şaluri din mătase şi cu câteva flori împletite în păr. La gât îi atârnau salbe din coral şi coliere din mărgele colorate; avea braţele acoperite cu brăţări, iar de urechi îi atârnau cercei mari sau enorme toarte din aur. Era o femeie cu mari elanuri şi îşi arăta veselia oriunde. Şi, pe deasupra, intona minunat balade şi cântece vechi.

După cum se ştia, încă de mică hălăduise prin sate însoţindu-şi mama, o biată femeie care vagabonda prin târguri, până când, după moartea acesteia în incendiul unui cort, a început să se descurce singură şi s-a alăturat unei trupe de lăutari ambulanţi, din aceia care bat drumurile, căutând să afle ce vrea să le dăruiască Providenţa.

„Celălalt domn" pomenit de La Caponera era chiar Lorenzo Benavides, cel care încercase să-i cumpere cocoşul în Aguascalientes.

Pe când cei trei se aşezau pe o bancă lungă în faţa unei mese pline cu sosuri, mâncăruri cu ceapă, lămâie şi sovârv, şi aşteptau să le fie servite berile cerute, Lorenzo i-a zis:

— Uite ce-i, Pinzón, joculeţul ăsta cu cocoşii are schepsisul lui. Te poate face bogat ori te poate trimite la naiba cu paralele tale cu tot. Dacă ne luai în serios la Aguascalientes, nu-ndurai ce-ai îndurat acum.

— Păi, asta a fost soarta cocoşului meu. Lupta a fost cinstită, după cum am văzut-o eu.

— Mi-ai putea spune atunci ce l-a speriat pe cocoşul tău de nu voia să lupte? Că asta s-a văzut încă de la început. Ţi l-au speriat, asta a fost.

— Şi cine să-mi fi făcut acest necaz? Că nu m-am despărţit nicio clipită de pasăre.

— Poate că ţi l-a făcut când i-au cântărit, a răspuns Benavides, poate că vreun *soltador* amabil, din ăia cu degete

îndemânatice, i-o fi înfipt o unghie fără ca tu să-ți dai seama. Sunt oameni gata de orice.

— Dar pasărea s-a arătat curajoasă. N-ar fi mers să lupte dacă era vătămată.

— Păi, cocoşul era de rasă bună... Dar chiar şi aşa, tot era îngrozit. Doar l-am văzut.

Le-au adus berile şi nişte castronele din care ieşeau aburi. Dar Dionisio Pinzón şi-a dat berea la o parte.

— Ce, preferi mai curând o tărie? Aici au *raicilla*[27] din aia bună, i-a atras atenția Benavides.

— Nu. Că nu-s dedat la băutură, a răspuns Dionisio Pinzón.

— Bine, chiar mai bine pentru planurile noastre. Uite, cum îți ziceam mai înainte, în afacerea cu cocoşii, de unul singur nu poți face nimic. Trebuie să lucrezi împreună cu alții. Altfel, până la urmă te calcă-n picioare. Uită-te la mine, aşa chiabur cum mă vezi, sunt întru totul dator acestor păsări mici. Da. Însă şi bunei prietenii cu cocoşarii; combinații, contrabandă, dacă vrei, dar nimic de la care să le sară sufletul cum ai păţit tu acum.

— Şi la ce bun toate astea, se poate şti? Eu am pierdut de-acum şi mă retrag.

— Şi ce-ai să faci? Ai să te-apuci de vândut plăcinte? Nu, amice Pinzón. Tu eşti de-acum vulpoi bătrân şi n-ai să fugi din arene.

— N-am nimic de care să m-apuc. Nici cocoş, nici gologani... Cât despre chibiți, sunt cu duiumul; am să mă-ntorc la mine-n sat.

— Ce făceai acolo, dacă nu-i prea mare îndrăzneală să te iscodesc?

---

[27] (*Am*.) Alcool similar mezcalului, obținut prin distilarea mai multor soiuri de agave. Incolor, se închide la culoare când este maturat în recipiente din lemn. (*N. trad*.)

— Munceam... Trăiam.

— Trăiai mort de foame. Ți-o spun eu. Ştiu să cântăresc oamenii dintr-o singură privire. Şi tu eşti din ăia, iartă-mă că ți-o zic, din ăia care câştigă doar trudind din greu... Nu, Pinzón, tu eşti aidoma mie. Munca nu-i făcută pentru noi, de aceea căutăm meserii uşurele. Şi ce-i mai bun decât luptele de cocoşi, când aşteptăm stând jos să ne dea norocul pe daiboj?

— Poate că tălică ai dreptate. Dar, cum am zis şi mai-nainte, la ce bun toate astea?

— O să-ți zic...

În momentul acela, chelnerul s-a apropiat cu încă un rând de beri şi a luat castronelul gol al lui Dionisio, fiindcă, în vreme ce ei stăteau la taclale, Bernarda Cutiño bea bere după bere, Pinzón se ospăta şi Benavides cuvânta. Nu spunem degeaba că toate berile le băuse de una singură Bernarda Cutiño, care acum îşi umplea iar paharul, privindu-şi-l cu ochii pe jumătate adormiți, ca după vin. Astfel încât, atunci când s-a băgat în vorbă, s-a bâlbâit:

— Lorenzo, i-a cerut, lasă-mă pe mine să-l lămuresc aici pe amicul despre ce-i vorba. Ca întotdeauna, tu dai fără răgaz din gură şi nu sfârşeşti nicicând.

— Ei, hai, grăieşte.

Şi ea a început să glăsuiască:

— Lorenzo vrea să lucrezi cu el până la sfârşitul sezonului. Ai să-i pui cocoşii pe numele tău şi ai să-i fii *soltador*. Totul e să asculți de orice-ți zice. După cum vezi, e vorba de cum dai şpaga: că trebuie să-i frângi osişoarele păsării înainte de a-i da drumul, căci de rupt oasele... Sunt lucruri pe care le fac cu toții, aşa că nu-ți cere ceva prea greu.

— Dar de ce s-o fac eu, dacă tot are atâția oameni care ar putea-o face?

— Păi, ca mai mereu, fincă trebuie ales un om, ori nu?

— Şi eu sunt dobitocul care s-o facă, aşa-i?

Înainte de a răspunde, femeia a dat berea pe gât:

— Nu, Pinzón, nimic nu se face în contra ta... Uite, dacă-mi aduc bine aminte, un necunoscut... Unul dintre cutezătorii care intră în arena de lupte fără să ştie în ce se bagă...

Dionisio Pinzón a dat să se ridice şi s-o lase pe femeie să-i dea înainte de una singură, fiindcă vedea limpede că i se urcaseră berile la cap şi că asta o făcea să spună vorbe grosolane, aproape jignitoare. Dar ea l-a apucat de braţ şi l-a oprit, obligându-l să se aşeze, doar schimbându-şi expresia feţei şi zâmbindu-i din ochi:

— Lasă-mă să termin, i-a cerut. Ziceam că pe aici puţini te ştiu şi nici măcar nu te iau în serios. Asta ţi-e de mare ajutor. Trebuie să dai drumul cocoşilor lui Lorenzo ca şi cum ar fi ai tăi, ca să-i năuceşti pe pariori. Înţelegi, desigur?... Nu. Nu mă înţelegi.

— Adevărul adevărat e că nu izbutesc să pricep.

— Şi încă ceva, a intervenit Lorenzo Benavides. Mâine am să te duc să-mi vezi cocoşăria şi acolo am să-ţi spun care e care, ca să ştii să-i chemi să piardă ori să câştige. Nu te îngriji de ce-o urma, că eu am să-i silesc după cum îmi pică bine. Gândeşte-te la noapte, iar mâine, când s-or ivi zorii, o să vorbim.

S-au despărţit de el. Şi a doua zi Pinzón a încheiat o înţelegere care avea să-i aducă multe câştiguri fără nicio primejdie. Era o combinaţie aidoma celei care i se oferise la Aguascalientes şi pe care n-o acceptase doar fiindcă era cinstit şi nu se familiarizase cu jucătorii de şcoală înaltă. Atunci a aflat că, în afacerile cu cocoşi, nu întotdeauna câştigă cel mai bun ori cel mai curajos şi că, în ciuda legilor, *los soltadores* sunt plini de vicleşuguri şi pregătiţi să trişeze cât mai în taină.

Acum avea să înfrunte cocoşi de-acelaşi soi, dar ştiind dinainte care dintre ei era mai bun. Erau cu toţii cocoşi de rasă, semeţi şi trufaşi, deşi nu nepereche. Cu toţii aveau să ia parte în luptele angajate, sigure şi deja câştigate, dacă nu pe linia de luptă, atunci pe terenul pariurilor. Forţând din răsputeri, Lorenzo Benavides avea să-i oblige pe cei atenţi la ce avea el să facă, doar ca să-l urmeze, mergând după el ori împotriva lui, fiindcă nimeni nu-i punea la îndoială cunoştinţele în materie de cocoşi.

Şi aşa a fost.

În prima după-amiază, dintre cei trei cocoşi pe care i-a aruncat în luptă, Dionisio Pinzón a rămas cu unul singur viu. A doua zi, a şmecherit toate trei luptele. S-a odihnit o zi şi a revenit în arenă într-a patra, când s-a văzut că păsările lui nu-s bune nici de prăsilă, fiindcă au sfârşit cu toatele aninate de cârligele în care se obişnuieşte să fie lăsaţi cocoşii morţi să-şi piardă ultimele picături de sânge. Într-a cincea şi ultima zi a înţelegerii, a făcut din arenă un loc de jumulit păsări, câştigând lupta cea mare cu un cocoş nevăzător, dar care lovea chiar ca bâta orbului un cocoş greoi şi laş, care purta pomposul nume de Santa Gertrudis. Pariurile împotriva orbului au coborât de la o mie la şapte sute şi, mai târziu, s-a ajuns la câteva mii contra o mie.

La strigătul „Lupta nu mai face doi bani!”, arena a devenit un adevărat vaiet de supărare şi proteste. Dar Judecătorul dăduse sentinţa şi crainicul a repetat încă o dată:

— Lupta nu mai face nici două parale! În lupta cea mare pierde cocoşul de Santa Gertrudis!

Unii, care consideraseră sigur câştigul, îşi pariaseră până şi păturile, iar dacă şi-ar fi adus cu ei nevasta, ar fi pariat pe ea împotriva cocoşului orb.

Împrăştiaţi în diferite locuri ale arenei, cei care pariaseră pe Lorenzo Benavides, cu chipuri resemnate şi aer de

perdanți, suportau optzeci, opt sute, o mie împotriva a o mie cinci sute. Împietrit, Lorenzo părea indiferent, ca şi cum nu-l interesau nici rezultatul, nici ajutorul pe care majoritatea îl dădea cocoşului său. Între timp, Dionisio Pinzón, cu păsărea oarbă, se făcea că n-aude strigătele „Pune-i ochelari! Du-l la abator! Arată-i uşa!”.

Când şi-a pus pasărea în fața adversarului, țipetele gloatei s-au întețit, căci, intuind prezența, cocoşul orb a ciocănit de două ori cu clonțul în gol. Dar, când Dionisio i-a dat drumul şi orbul a simțit uriaşul cocoş care cântărea mai bine de patru kilograme, a atacat cu furie îndrăcită, poate că după miros, şi nu s-a mai desprins de trupul acoperit cu pene, pe care l-a făcut fărâme cu pumnalul pintenului. Chiar şi când celălalt s-a prăbuşit rănit de moarte, orbul a continuat să-l lovească cu aripile, cu ciocul şi să-i dea lovituri brutale de *navaja*.

Dionisio Pinzón şi-a ridicat cocoşul, care se cățărase pe duşmanul mort lovindu-l cu îndârjire; dar un bărbat în blugi care purta pistol a sărit din public pe inelul arenei şi, înainte ca Dionisio să-l poată apăra, i-a smuls cocoşul din mâini, l-a strivit cu furie, i-a sucit gâtul învârtindu-l ca pe o morişcă şi l-a aruncat imediat în mulțimea furioasă.

În semn de protest față de acea lipsă de respect, Dionisio Pinzón i-a cerut Judecătorului, şi acesta a acceptat, îngăduința de a se retrage din toate luptele rămase.

Ceva mai târziu, alături de Lorenzo Benavides, care-l invitase să stea câteva zile la casa lui din Santa Gertrudis, a sărbătorit isprava cocoşului orb, râzând de cum fuseseră luate lucrurile atât de în serios.

Cele două săptămâni petrecute la Santa Gertrudis i-au fost prielnice. A învățat, mai întâi văzând şi mai târziu participând la partide, să joace *paco grande*, un joc de cărți cam complicat, dar distractiv, cu care toți îşi omorau plictiseala din acel loc atât de izolat şi singuratic.

Dionisio Pinzón era priceput şi învăţa cu mare uşurinţă orice joc, calitate de care mai târziu a profitat, adunând averi uriaşe. Dar pe atunci încă îi plăceau cocoşii, păsări mătăsoase, delicate, în culori vii, care l-au ajutat să aibă un început bun. Curând, în el n-a mai rămas nimic din bărbatul umil pe care îl cunoscuserăm la San Miguel del Milagro şi care, la început, neavând drept avere decât un cocoş, se arăta mereu neliniştit şi nervos, temător să nu piardă, şi îşi punea soarta în mâinile Domnului. Dar, puţin câte puţin, sângele i s-a alterat tot asistând la luptele violente ale cocoşilor, de parcă imaginea sângelui gros şi roşu al păsărilor în agonie îl împietrise, făcând din el un bărbat rece şi calculat, sigur de el şi încrezător în destinul său norocos.

Când a revenit la San Miguel del Milagro, Dionisio era cu totul altul decât cel pe care cu toţii îl cunoscuseră acolo. S-a întors pe la începutul nedeilor de Sfântul Mihail, la doar un an şi opt luni după ce părăsise satul cu gândul de-a nu se mai întoarce nicicând acolo. Dar, aşa cum s-a aflat şi cum el însuşi le-a spus, nu venise la fericita drăgaică, ci ca să-şi înmormânteze mama, cu toate că aceasta era deja sub pământ.

— Dar nu-i îngropată cum se cuvine! i-a răspuns el primarului, căruia a încercat să-i lămurească situaţia. Şi acum vin s-o îngrop frumos, aşa cum merită.

Adusese un sicriu de mare lux, pe care îl comandase special pentru ea la San Luis Potosí, căptuşit pe dinăuntru cu satin lucios şi pe dinafară cu catifea vineţie, împodobită cu muluri din argint pur.

— Vreau să-şi afle, cel puţin în moarte, odihna şi confortul de care nu s-a bucurat în viaţă.

Dar nici preotul, nici primarul din sat nu i-au îngăduit să deschidă mormântul:

— Abia după ce vor trece cinci ani, i-au atras atenția, vei putea dezgropa trupul mă-tii... Înainte de asta, nici vorbă.

— Ba am s-o fac chiar acum. Că de-aia am venit... Chiar dacă, pentru asta, va trebui să cumpăr autoritățile. Chiar dacă va trebui să plătesc cui o fi pentru orice îngăduință, a adăugat privind spre preot.

Şi aşa ar fi făcut dacă, atunci când s-a dus la cimitirul unde era înmormântată mă-sa, însoțit de argați înarmați cu târnăcoape şi sape, ar mai fi dat de groapa ei, căci acolo unde o pusese nu existau nici movilă, nici cruce, ci doar o pajişte acoperită cu ierburi.

În puținele zile cât a stat acolo, a fost fățiş disprețul pe care îl simțea pentru sat, căci era coleric şi fanfaron pe deasupra. Şi, poate că, pentru a rememora clipe trăite cu nu multă vreme în urmă, a profitat şi, la ceasul sărbătorii, s-a pus în fruntea tuturor, dar cu totul altfel decât o făcuse înainte, căci acum mergea în fruntea sătenilor gătiți de sărbătoare şi a muzicii, cu aerul că el ar fi plătit toate cheltuielile târgului.

Pe de altă parte, n-a vorbit cu nimeni şi pe toți cei care s-au apropiat să-l salute i-a nesocotit vădit. Cu excepția lui Secundino Colmenero, cu care a discutat îndelung, încercând să-l convingă să meargă cu el ca jugănar şi *soltador* al cocoşilor lui.

Deşi îi părea rău să-şi lase casa şi puținele bunuri care-i mai rămăseseră, Colmenero a ales până la urmă să-l însoțească pe Dionisio Pinzón, fiindcă, sinceri să fim, de mai bine de un an, de când îşi pierduse averea în luptele de cocoşi acoperiți, nu mai izbutise să ridice fruntea. Acum i se oferea ocazia să se ocupe de cocoşăria lui Dionisio Pinzón şi să-i scoată păsările la luptă, aşa că a încuviințat, fiindcă îi plăceau atât meseria, cât mai ales să aibă grijă, ca şi cum ar fi fost ai lui, de cocoşii de rasă fină cu care urma să meargă din târg în târg.

Ca atare, cei doi au părăsit San Miguel del Milagro. Cătunul era încă în sărbătoare, aşa încât, în dangăt de clopote şi luând-o pe ulițele împodobite cu ghirlande, ei s-au făcut nevăzuți, purtând în față crucea stranie pe care o formau coşciugul şi animalul care îl purta în spate.

Atât Dionisio Pinzón, cât şi Secundino Colmenero s-au dus de acolo şi nu s-au mai întors niciodată.

Între timp, La Caponera îşi ducea traiul aşteptând întoarcerea lui Dionisio Pinzón în sătucul Nochistlán, unde se ținea târgul tradițional. Ca întotdeauna, ei îi revenea misiunea de a cânta în pavilionul de lângă arena luptelor de cocoşi, şi tocmai de aceea nu-l putuse însoți pe Dionisio Pinzón la San Miguel del Milagro.

Cu câteva luni în urmă, se reîntâlniseră într-un loc numit Cuquío şi hotărâseră să-şi unească puterile pentru a face față la lumea trudnică a târgurilor.

Cei doi nu se mai văzuseră din deja pomenitele zile de la Tlaquepaque, locul unde el îşi pierduse cocoşul de aur, dar dobândise prietenia şi alianța cu Lorenzo Benavides, precum şi ajutorul lui ca să-şi sporească norocul. Ceea ce şi devenise realitate, căci nu doar învățase multe taine ale meseriei, ci pusese mâna şi pe un grup bun de cocoşi, ceea ce i-a dat curaj să continue în branşă.

Cuquío era un cătun plin ochi de tripouri, trişori, cocoşari şi oameni care trăiau punând bănuț peste bănuț la saltea cât era anul de lung, ca să-i arunce apoi la picioarele vreunui animal sau pe culorile unui joc cu cărțile însemnate. Satul avea o asemenea faimă de risipă, încât pe lângă locul oficial dedicat partidelor, se jucau *brisca*, *conquián*, *siete y medio* şi *paco* în orice crâşmă, dugheană ori drogherie şi chiar şi pe băncile din piața mare. Iar dacă cineva dădea ortul popii, şi mereu se întâmpla asta cuiva, era ca urmare a conflictelor de la joc, fiindcă tărie nu se prea consuma.

Ei bine, în atmosfera acelui sătuc s-au reîntâlnit Dionisio Pinzón şi La Caponera.

După ce şi-a legat cocoşii în ograda arenei şi i-a dat pe mâinile unui paznic de încredere, Dionisio s-a dus să dea o raită prin sat şi a priceput neîntârziat că toată lumea era la jocurile de cărți, se grămădea în jurul jucătorilor ori lua parte la pariuri, fapt pentru care, în ciuda mulțimii care fojgăia peste tot, sătucul părea dominat de tăcere. S-a apropiat de jocul cel mare, unde domnea o zarvă nemăsurată şi se auzeau mariachi cântând.

Chiar acolo se afla La Caponera, care îşi lansa cântecul necurmat peste masa ruletei, deşi vocea îi suna destul de stins în larma oamenilor, iar melodia nu putea fi ferecată sub şopronul deschis către cele patru vânturi.

Dionisio Pinzón a aşteptat-o să termine, apoi s-a apropiat de ea s-o salute. Revederea le-a făcut plăcere; aşa că ea i-a întins drăgăstos mâinile, iar el i le-a reținut îndelung într-ale sale.

— Ce vreme bună, chiar şi trunchiurile au dat lăstari! i-a spus ea, apoi a adăugat: Credeam că n-o să te mai revăd, cocoşarule.

— Şi tu ce mai faci, Bernarda? De ce eşti acum aici, în acest cătun?

— Am ajuns târziu şi când m-am uitat în arenă am observat că era deja ocupată. Da' tu?

— Şi eu la fel.

— Bine am spus eu că eşti lovit cu leuca... Fă-mi cinste cu o duşcă, fincă aici nu-i dau apă nici cocoşului uitat în Săptămâna Patimilor.

S-au dus la crâşmă şi au cerut pentru el, un lichior de coacăze, iar pentru ea, o jumătate de litru de tequila.

— Păi da, Bernarda, îmi spunea mie inima că umbli pe-aici, prin Cuquío. Mă aşteptam să te văd acolo, printre cocoşi.

— Nu-ți spun că m-au trezit în zorii zilei. A fost o şmecherie a obraznicei de Lucrecia Salcedo. Dar asta e, există de toate pentru toți, doar să nu le fie luate.

— Păi, eu tocmai am plecat din casa lui Lorenzo Benavides. N-a vrut să vină. A zis că astea nu-s adăpătorile lui.

— Nu, nu-s, el merge doar la de-alea mari.

— Şi apropo, Bernarda, ce-i eşti tu lui Lorenzo Benavides?

— Că doar n-oi fi mă-sa, nu?

— Fireşte că nu.

Au tăcut o vreme. Pe chipul ei s-a prelins o lacrimă rotundă, la fel de strălucitoare ca ochii din care lunecase, aidoma mărgelelor din sticlă care îi înconjurau gâtul.

— N-am vrut să te jignesc, Bernarda.

— Da' ce, mă vezi jignită? Sunt tristă, asta-i altceva, a răspuns, ştergându-şi cu dosul palmei lacrima şi pe cea care dădea să-i urmeze.

— Îl iubeai?

— El mă iubea pe mine. Dar încerca să mă lege de el. Să mă închidă în casa lui. Nimeni nu-mi poate face mie aşa ceva... Pur şi simplu nu pot. La ce bun? Ca să putrezesc de vie?

— Poate că ți-ar fi convenit. Are o casă imensă.

— Da, dar măgăoaia aia are pereți.

— Şi ce mai contează?

Fără vreo altă lămurire, ea a ridicat din umeri. Şi-a întors fața către lăutari şi a văzut că unul dintre ei îi făcea semne cu chitara, chemând-o.

— Vin imediat înapoi, i-a spus lui Dionisio Pinzón. Aşteaptă-mă.

A urcat pe estrada care ținea loc de pavilion şi, după ce un mariachi a schițat pe coardele chitarei mai multe înfloriturі, La Caponera a început să cânte:

Lacătele-s de-acum încuiate
căci omul nu ştie să-şi ducă traiul;
dar nu-mi pierd nădejdea
că-n braţele tale voi dormi.
Ay, nefericită mi-e soarta
căci plin de patimă tu m-ai lăsat.
Fiindcă spuneai că mă iubeşti
că nicicând nu m-oi uita;
nu te părăsesc, nu te disprețuiesc
nici cu alta n-am să te înlocuiesc.
Să tot fie scoici mici şi perluţe
Care străluceau acolo-n mare;
dar nicicând nu-mi pierd nădejdea
că-n braţele tale mă voi alinta.

S-a întors la masă, topindu-şi zâmbetul oferit în schimbul aplauzelor din public. Ruleta a început să se rotească în strigătele necurmate ale patronilor de tripou, până ce a tunat sarbacana şi s-a strigat: „A mers la sigur!" Apoi imediat: „Patru negru!" Se auzea clinchetul banilor în lungul mesei unde se înghesuiau amatorii.

La Caponera s-a întors lângă Dionisio Pinzón. A sorbit o dată din paharul aproape plin şi trupul i s-a cutremurat, poate că din pricina tăriei.

— Prost mai e spirtul cu apă, s-a plâns. Mereu e la fel în asemenea locuri.

A luat paharul şi a vărsat toată băutura în pământ cu un gest de scârbă. Se vedea nervoasă, sâcâită poate de întrebările lui Dionisio Pinzón. El o ţintuia umil cu privirea, în vreme ce ea îşi mângâia antebraţele cu mâinile pline de brăţări. Privind-o, Dionisio simţea că La Caponera e prea frumoasă pentru el, că e una dintre cele aflate prea departe pentru a le putea iubi. Astfel, privirea i-a trecut de la vederea pură la dorinţa pură, ca şi cum doar asta putea: s-o vadă şi să se bucure de ea după cum dorea.

Dar asemenea uitături sunt pătrunzătoare, iar ea le-a simţit; a ridicat ochii şi o clipă l-a înfruntat cu căutătura pe Dionisio Pinzón. Iar el a lăsat imediat privirea în jos, ca şi cum îşi admira paharul gol.

Ea a zis:

— Simt că trebuie să beau ceva! Să mergem într-un loc unde să nu fim păcăliţi.

Auzind-o, însă, Dionisio Pinzón a chemat chelnerul:

— Adu-mi o sticlă cu mezcal nedesfundată!

Apoi s-a întors către La Caponera:

— Trebuie să fie la fel peste tot. Asta-i afacerea lor, a zis, apoi, după o pauză, a adăugat: Mergem de la un escroc la altul, aşa-i?

Ea i-a aprobat spusele cu un surâs.

Paharul s-a umplut iar, acum din sticla lăsată de băiat pe masă. Bernarda Cutiño a gustat, apoi a tras cu lăcomie o duşcă lungă. A părut să se reînsufleţească.

— La ce oră termini cu asta? a întrebat Dionisio Pinzón.

— La miezul nopţii.

— Nu ştii ce mult mi-ar plăcea să mergi cu mine la cocoşi. Tu eşti magnetul care-mi aduce-n cale norocul.

— Să ştii că mi-au mai spus asta. Printre alţii, şi Lorenzo Benavides. Oi avea eu ceva, că ăia de stau cu mine nu pierd niciodată.

— N-am nicio îndoială. Chiar eu am verificat asta.

— Da. Toți au profitat de mine. Şi pe urmă...

A mai tras o duşcă de mezcal, ascultând spusele lui Dionisio Pinzón:

— Eu n-am să te părăsesc niciodată, Bernarda.

— Ştiu, i-a răspuns ea.

A golit paharul până la fund. A luat sticla în mâini, s-a ridicat şi, făcând un semn către lăutari, a zis:

— O să duc asta băieților mei. Ne vedem mai încolo.

El a privit-o îndepărtându-se în drum spre pavilion, unde o aştepta grupul de mariachi.

Ceva mai târziu, Dionisio Pinzón era în ograda unde îşi lăsase legați cocoşii. L-a desprins pe unul dintre ei. I-a pipăit guşa. I-a controlat aripile şi oasele. L-a stropit cu apă pe cap, fiindcă era cald, iar acesta a sâsâit, înecându-se. L-a luat în brațe şi, continuând să-i mângâie spinarea, s-a pus să-l plimbe prin ogradă, făcând gesturi şi vorbind singur, repetând la nesfârşit parte din vorbele schimbate cu Bernarda.

A continuat astfel o bună bucată de vreme. Până când, întorcându-se, a văzut un îngrijitor de cocoşi care-l privea curios. Atunci a luat pasărea în mâini, a ieşit cu ea şi s-a îndreptat cu paşi foarte mari către arenă.

De atunci, Dionisio Pinzón şi Bernarda Cutiño au hoinărit prin lume din târg în târg, alternând luptele de cocoşi cu ruleta şi jocurile de cărți. Părea că legătura cu La Caponera îi stârnise lui Pinzón norocul şi-i întețise curajul, căci mereu se arăta sigur de sine la joc, de parcă ar fi ştiut rezultatul dinainte.

Descoperise, şi acum faptul se adeverea, că alături de ea îi e greu să piardă şi de aceea se lansa adeseori, punând în joc mai mult decât putea plăti de fapt, ispitind soarta, care-l favoriza întotdeauna.

S-a însurat cu La Caponera într-o dimineață oarecare, într-un cătun oarecare, pecetluind astfel făgăduiala de a nu se mai despărți în vecii vecilor de ea.

Ea nu voia să se mărite; însă ceva îi spunea în străfundul sufletului că omul acela nu era aidoma celorlalți şi, împinsă de nevoia de a se alia cu cineva, mai ales cu un oarecare precum Dionisio Pinzón, lacom de câştig şi de care era sigură că va continua să vagabondeze la fel ca ea câtă vreme un ultim cocoş avea să mai bată din aripi, a căzut de acord să se căsătorească, fiindcă astfel cel puțin avea de cine să-şi sprijine viața solitară.

Sate, oraşe, ferme, cei doi au trecut peste tot. Ea, pentru propria plăcere. El, împins de ambiție, de râvna nesfârşită de-a agonisi cheag peste cheag,

După un timp, Dionisio Pinzón a hotărât într-o zi să-i facă o vizită vechiului său prieten Lorenzo Benavides, pe care nu-l văzuse de mult, căci părăsise lumea târgurilor.

Au sosit într-o după-amiază la Santa Gertrudis, însoțiți de fiica lor, pe atunci o fetiță de zece ani. L-au găsit pe Benavides într-un scaun cu rotile vechi şi uzat. Totuşi, i-a primit cu mari dovezi de bucurie. A sărutat amândouă mâinile Bernardei Cutiño şi le-a mângâiat fiica de parcă ar fi fost a lui. Nu-şi pierduse vechile purtări şi continua să fie un bărbat trufaş şi dominator:

— Ştiu că v-a mers bine, i-a zis lui Dionisio Pinzón. Şi-s bucuros să vă văd. Sper să nu vă plictisească trista mea tovărăşie cât veți sta aici.

— Plecăm imediat, a răspuns La Caponera. Suntem în trecere şi ne-am oprit doar ca să te salutăm.

— Da, don Lorenzo, a spus şi Pinzón. Îți eram datori cu această vizită, ca şi cu multe altele, dar tălică ştii ce copleşit

de treburi eşti când casa ţi-e lumea întreagă... Totul e să nu iei uitarea noastră drept nerecunoştinţă...

— Trebuie să vă calmaţi... Să vă liniştiţi. Fiindcă pomul care nu prinde rădăcini nu creşte... Cât despre casă, v-o ofer pe a mea acum şi pe vecie.

— Multe mulţumiri, don Lorenzo.

— În altă ordine de idei, cum te mai descurci cu *paco grande*? Îmi închipui că ai şi uitat să-l joci.

— N-am uitat nimic din ce m-ai învăţat.

— Atunci rămâneţi aici până mâine! Mi-ar plăcea să jucăm o mică partidă în noaptea asta.

Şi au rămas.

Stăteau amândoi faţă în faţă la o masă cu tăblia din marmură şi-şi împărţeau cărţi, continuându-şi jocul. Aşezată nu prea departe de ei, Bernarda Cutiño îi privea din jilţul cu spătar înalt pe care îl ocupase încă la sosire, ţinându-şi fiica în poală. Lorenzo Benavides mărturisea:

— Nu-mi place să joc pe bani peşin, din care prea puţini mi-au rămas; dar am o mică fermă nu prea departe. Tu hotărăşti.

— O fermă? Şi cam cât socoteşti că face?

— Bine. Bine. Am să-ţi zic atunci când ai să pierzi ce mi-ai fi dator. Eşti de acord?

— Cu tălică, don Lorenzo, n-am de ce să mă cert.

Şi au jucat.

— Pierzi, don Lorenzo. Ce altceva mai joci?

— Casa asta, a îndrugat Benavides. Pentru fermă şi... să spunem şi cincizeci de mii de pesos. Tu nu crezi că-i meritã?

— Cum hotărăşti. La urma urmelor, doar stăm de vorbă.

— Nu, Pinzón. Jucăm serios. Ştiu că nu poţi să mă baţi.

— Să vedem, deci.

— Taie! a poruncit Lorenzo Benavides, după ce a făcut cărțile.

Dionisio Pinzón a împărțit pe masă grupuri de cărți, iar Benavides a luat unul şi a întrebat:

— *Albur*?

— Vine şi ăsta.

Benavides a decretat de parcă una ca aia nu s-ar mai fi văzut:

— Şase de pică şi valet de cupă.

Dionisio Pinzón şi-a amintit că valetul îi purta ghinion şi a dat deoparte şasele de pică.

— Îl dai la o parte sau îl laşi?

— Îl las.

Când a căzut a zecea carte, a apărut şi şasele. Un singur şase de caro.

— Casa-i a ta, a admis sec Lorenzo Benavides.

— Trebuie să-ți iei revanşa, don Lorenzo... Alege cartea.

— Revanşă la ce? Contra mea? a protestat don Lorenzo, depărtându-se de masă şi arătându-şi vătămătura. Spune-mi, ai putea plăti cât face?

— Că doar n-am să-ți iau casa. Ştii bine asta... Am crezut că jucam doar aşa, ca să petrecem... În plus, pot să spun că ție-ți datorez tot ce am.

— Să petrecem? Dacă pierdeai tu, vedeai ce petrecere ți-aş fi dat eu... Nu, Pinzón. Nici tata nu mi-a iertat vreodată o datorie făcută la joc... Cât despre faptul că-mi datorezi tot ce eşti, te înşeli. Uite...

Benavides şi-a apropiat scaunul cu rotile de Bernarda Cutiño, care-l privea întrebător, cu zâmbetul pe buze; dar lovitura teribilă pe care i-a tras-o pe neaşteptate, furios, i-a şters surâsul şi a făcut-o să tresară, în timp ce don Lorenzo îi striga drept în față:

— Doar acestei vrăjitoare scârboase îi datorezi totul!

Iar apoi, cu ochii încă injectați de ură şi cu gura strâmbă de furie, s-a depărtat de ei prin salonul întunecos, imprimând o viteză tot mai mare scaunului de invalid.

Fără să se arate impresionat, Dionisio Pinzón amesteca şi tot amesteca jocul de cărți uitat pe masă...

Timpul şi-a prefirat anii. Totul se petrece în acelaşi loc din aceeaşi casă aflată în Santa Gertrudis. De parcă ar fi rămas suspendat în urmă cu câțiva ani, Dionisio Pinzón amestecă un pachet cu cărți. În fața lui şi în jurul unei mese acoperite cu postav verde, o salbă de domni îşi aşteaptă cărțile. Se joacă *paco grande*. Cele opt pachete de cărți sunt amestecate, tăiate şi iar tăiate până ce începe împărțirea cărților.

Ceva mai în spatele lui stă La Caponera, ca şi cum nici nu s-ar fi mişcat din loc. Aşezată în acelaşi jilț, abia ascunsă în penumbra salonului, pare mai curând un simbol decât o ființă vie. Dar e chiar ea. Şi are obligația să stea întotdeauna acolo. Deşi la gâtul ei mărgelelor colorate le-a luat locul un colier de perle, care străluceşte pe fondul negru al rochiei, iar mâinile îi sunt înțesate de briliante, tot nu pare mulțumită. Cum nu fusese nicicând. Între ea şi bărbatu-său izbucnesc necurmat certuri. Cu vorbe acre şi amare, ea îi aruncă în față dojana robiei în care el o sileşte să-şi ducă traiul.

La început şi din pricina venirii pe lume a fiicei lor, Bernarda îngăduise acel arest voluntar; dar pe măsură ce copila se făcea tot mai mare, devenind fetiță şi apoi femeie, strădaniile ei se izbeau tot mai des de neînduplecarea lui Pinzón, care avea şi voia să aibă în continuare un loc statornic unde să viețuiască.

Bernarda, în schimb, obişnuită cu slobozenia şi lumea deschisă a târgurilor, trăia abătută în tristețea acelei case

imense şi murea de urâtul istovului. Căci Dionisio Pinzón o sleia de puteri în salonul unde o ţinea noapte de noapte, să se uite la jucători, departe de soare şi de lumina zilei, căci jocul care se sfârşea la ivitul zorilor începea de cum cădea seara. Aşa i s-au întunecat zilele şi, în loc să soarbă aer de câte alte feluri, respira fum şi duhori de spirtoase.

Înainte ca Dionisio Pinzón să-şi prefacă umilinţa în trufie, Bernarda avusese anume condiţii şi-şi impusese voinţa. Dar acum, cu vocea hodorogită şi puterile sleite, nu-i mai rămăsese decât să dea ascultare unei voinţe străine şi să-şi uite de propria existenţă.

— Ascultă-mă bine, Dionisio, îi limpezise ea când Pinzón o ceruse de nevastă, am obiceiul să nu primesc porunci de la nimeni. De aceea am ales viaţa asta... Şi tot eu aleg ce oameni iubesc, apoi îi las când am chef. Tu nu eşti nici mai mult, nici mai puţin decât toţi ceilalţi. Ţi-o spun de pe-acuma.

— Bine, Bernarda, va fi după porunca ta.

— Ei, nici chiar aşa. Eu am nevoie de un bărbat. Nu de ocrotirea lui, că mă apăr şi singură; dar, asta da, de unul care să ştie să răspundă de mine şi de sine în faţa oricui... Şi care să nu se sperie dacă eu îi fac din viaţă iad.

În realitate, însă, el a fost cel care a făcut din viaţa ei un iad. De cum a simţit puterea pe care i-o dădeau banii, Dionisio şi-a prefăcut firea. S-a crezut mai presus de ea şi a încercat să arate lucrul ăsta prin toate purtările sale. Bernarda a luptat din răsputeri ca să nu-şi piardă slobozenia şi traiul neatârnat, dar până la urmă n-a izbutit şi a trebuit să-i dea ascultare, supunându-i-se. Dar a luptat. Astfel, când Dionisio Pinzón a încercat să se aşeze în casa din Santa Gertrudis, câştigată la jocul de cărţi de la Lorenzo Benavides, ea l-a părăsit înainte de ivirea zorilor. S-a făcut nevăzută, luându-şi copila cu ea. Crezând că-i vorba doar de un capriciu trecător, Pinzón a aşteptat în casa din Santa

Gertrudis ca Bernarda să se întoarcă acolo, căci se socotise că, fără parale şi având fetiţa cu ea, muierea nu poate ajunge prea departe. Uitase însă că era vorba tocmai de La Caponera, o femeie foarte tare şi de condiţie bună.

Pe de altă parte, trebuie să spunem că vremea aceea a fost atât de plină de zile negre pentru soarta lui Pinzón, încât nu doar blestematul joc *paco* i-a prăpădit averea, ci şi cocoşii, pe care îi folosea Secundino Colmenero după cum avea chef; deşi era bun cunoscător, păsările i-au pierit una după alta, stârpite de soarta răuvoitoare.

Secundino Colmenero i s-a înfăţişat la Santa Gertrudis după ce dăduse mai multe ture prin diferite arene şi i-a istorisit că-i fuseseră ucise două duzini dintre cele mai bune păsări, în arene recunoscute pentru nerespectarea regulilor care se aplicau cocoşilor de luptă. În plus, i-a mai destăinuit şi că în cocoşărie rămăseseră numai simplele „maimuţe”, cocoşi de-acum sfârşiţi şi bătrâni, pe care îi folosea doar ca să aţâţe încăierările. Şi că, peste toate, i se sfârşiseră şi paralele, colac peste pupăză, fiindcă începuse să parieze înverşunat şi disperat în lupte pe care le socotea câştigate. Nu-şi putea lămuri întâmplarea, fiindcă, aşa cum mărturisea şi el, dusese la păscut, legase şi dezlegase cocoşi; cu toate astea, aşa cum a sfârşit prin a recunoaşte, cu ghinionul nu-i nimic de făcut.

Dionisio Pinzón nu l-a învinuit pe Colmenero de eşecurile lui, aşa cum nu se putea învinui nici pe sine. L-a întrebat dacă ştie ceva de Bernarda. Iar Secundino i-a zis că da, o văzuse. Ultima oară, într-un loc numit Árbol Grande, nu departe de acolo. Nu, nu i se citea tristeţea pe chip. Doar că nu mai făcea parte din grupul cântăreţelor de la luptele de cocoşi, căci vocea începuse să-i obosească şi nu i se mai putea face auzită în arene. Acum umbla cu lăutarii ei prin crâşme şi pe la chioşcurile cu dulciuri. Dar nu, nu-şi arăta nicicum tristeţea. Şi, printre altele, Bernarda îi spusese

odată că, de n-ar fi fata la mijloc, ea una nici măcar nu şi-ar aduce aminte de Dionisio Pinzón.

Trecând peste orgoliu, încredinţat că fără Bernarda n-avea să-şi recâştige nicicând pierderile şi cu atât mai puţin să agonisească averile la care visa, Dionisio Pinzón s-a dus s-o caute. Árbol Grande nu era departe, aşa că a ajuns acolo a doua zi în zori. A cercetat prin chioşcuri şi taverne, până ce vorbele unui cântec şi o mulţime de lume strânsă la uşile unei dughene l-au dus drept la ea. Alături de Bernarda, îmbrăcată la fel cu mă-sa, stătea fiica lor.

Dionisio a aşteptat ca ea să-şi încheie cântarea şi ca oamenii să plece din sala îngustă, apoi s-a apropiat. Chiar acolo au stat de vorbă.

— Doar ştii deja că eu m-am născut să umblu haihuie. Şi-am să mă liniştesc doar când au să mă bage sub glod.

— Credeam că acum, că ai o fiică, te gândeşti s-o crească altfel.

— Ba nici vorbă, aş vrea ca ea să-mi urmeze destinul, ca să nu fie silită să se dea bătută în faţa nimănui... Ce puţin mă cunoşti, Dionisio Pinzón! Şi-ţi mai limpezesc o dată, câtă vreme voi avea putere să mă mişc, n-am să mă las ţinută de nimeni.

— E ultimul tău cuvânt?

— E cel dintotdeauna.

— Foarte bine, Bernarda, atunci rămânem împreună în aceste condiţii. O să lupt pentru ca tu să vii din nou la cocoşi.

— Nu, Dionisio. Acolo nu mă vor. Au nevoie de o voce puternică, iar a mea e gata să se spargă.

— Curând nu te vor mai vrea nicăieri.

— Ai grijă cu asta!

— Bine, bine, am grijă. Să mergem!

Aşa şi-a reluat Dionisio Pinzón peregrinările prin sate, întovărăşit de La Caponera. Ea găsea locuri unde să cânte

ici şi colo, urmată de grupul de mariachi. El trecea din arenă la masa de joc şi de la masa de joc în arenă, încercând să redobândească toate câştigurile pierdute. Din când în când, ajungeau la Santa Gertrudis, dar rămâneau acolo cel mult una sau două săptămâni, apoi porneau iar la drum.

Până când ziua funestă a venit şi pentru Bernarda. Grupul de mariachi a părăsit-o. Afacerea nu le mergea deloc bine. La Caponera bea mult şi avea vocea spartă, aproape răguşită, aşa că puțini se mai înflăcărau la auzul ei. De aceea, lăutarii şi-au căutat altă cântăreață şi n-au mai vrut să audă de Bernarda Cutiño.

Iar ea n-a putut convinge alți lăutari nici măcar că şi fiica ei cântă bine, chiar dacă o crescuse tocmai cu gândul ca tânăra să-i poată lua locul când ea se va ofili. Toți susțineau că fata e încă fragedă şi că, deşi bună, ei ar fi trebuit s-o întrețină şi pe mama care să-i poarte de grijă.

— Nu, afacerea n-aduce atâtea parale cât s-o putem întreține şi pe mama cântăreței, i-au zis.

Atunci şi-a impus condițiile Dionisio Pinzón. La început, s-au închis în casa imensă din Santa Gertrudis. Avea iar parale şi a transformat măgăoaia în centrul de întâlnire al împătimiților unor jocuri ca *malilla, siete y medio* şi *paco grande*. Noapte de noapte, casa rămânea trează, cu luminile aprinse, cu găşti de bărbați posomorâți care se certau, la mese, pe cărțile de joc.

Don Dionisio, aşa cum îi spuneau acum, le oferea invitaților tot confortul, cele mai bune vinuri şi cele mai alese bucate, astfel încât zile la rând nimeni să n-aibă nevoie să plece din Santa Gertrudis, fapt de care mulți profitau.

Dar cel mai mult îi folosea această situație chiar lui, căci se cam scârbise să tot hăimănălească prin lume după gologanii pe care aici îi câştiga cu ghiotura, fără să fie nevoie să-i caute. În plus, avea o baftă nemăsurată şi a pus mâna la iuțeală pe mai multe proprietăți, câştigate cu o mulțime de şiretlicuri la joc, bunuri de care n-avea nici grijă, nici chef să se ocupe, mulțumindu-se cu ce-i dădeau de bună voie arendaşii, parale cu care îi era prea destul. Dar nu-şi uitase de cocoşi şi nici nu-i neglija, căci avea o adevărată crescătorie, de care se ocupa Secundino Colmenero. Din când în când, organiza sau asista la lupte de cocoşi, chiar dacă stătea mai mult la jocurile de cărți cu care, după părerea lui, câştiga mai mult şi mai repede.

La Caponera ajunsese o femeie supusă şi-şi pierduse vlaga. Rămasă fără vechile-i puteri, nu doar se împăcase cu gândul de-a sta închisă în casa aceea, ci devenise un adevărat magnet al norocului, iar Dionisio Pinzón hotărâse ca ea să nu părăsească salonul cu jucători, stând aproape de el ori cel puțin acolo unde el îi putea simți prezența.

La început, ea privea la jocuri după cum îi dădea inima ghes, ca să stea în tovărăşia altora şi să nu se simtă mâhnită. Dar a aflat că n-o distra deloc să se uite la jocurile lungi şi obosite ale acelor bărbați şi a hotărât să nu mai vină. Însă Pinzón i-a lămurit violent care îi e locul şi ce trebuie să facă. Nici că-i păsa că ea era singură acolo, că n-avea cu cine vorbi şi că dormea ori stătea trează, trecându-şi în revistă trecutul sau blestemându-şi starea.

Aşa se face că, în zorii acelei zile, Dionisio Pinzón începuse să piardă joc după joc tot ce câştigase în noaptea anterioară şi ceva pe deasupra. Se arătase ostenit şi recunoscuse că nu se putea concentra la joc din pricina lungilor lui stări de trezie. Tovarăşii de joc i-au îngăduit un răgaz şi, când s-a întors să reia partida, cu toții au observat

că lângă el, ascunsă în penumbră, era aşezată Bernarda Cutiño.

Faptul n-a uimit pe nimeni, căci cu toţii erau obişnuiţi s-o vadă de multe ori acolo. Şi, cum uneori era liniştită, iar alteori dormea, jucătorii au uitat curând de femeie, absorbiţi de joc ori cu gândul la ale lor, căci au observat că banca trecea iar în mâinile lui Dionisio Pinzón şi gologanii se adunau cu ghiotura.

De atunci şi până în noaptea morţii ei, aşa a trăit Bernarda Cutiño. În jilţul cu spătar înalt, părea o umbră permanentă, căci, cum se îmbrăca mereu în negru şi se ferea de lumina din cercul jucătorilor, era greu să-i distingi chipul sau să-i măsori mişcările; în schimb, ea îi putea observa cu atenţie pe toţi din bezna unde se instala.

Lui Dionisio Pinzón nici nu i-a păsat că ea, pentru a-şi trece lungile nopţi de nesomn, bea până-şi pierdea minţile. Căci Bernarda chiar asta făcea, stând acolo unde soţul ei părea s-o fi bătut în cuie. Acestui fapt i se datora şi aerul pe care-l arbora, la început uşor neliniştit, iar mai târziu neclintit.

Cu acest gând ţinea ea la îndemână una sau mai multe sticle, din care sorbea îndelung băutura.

E foarte adevărat că era obişnuită cu pileala, căci încă de când debutase ca interpretă la luptele de cocoşi obişnuia să-şi înviioreze gâtlejul între două cântări, fapt pentru care chiar publicul ori vreun parior norocos sau înamorat de ea se angaja să le dăruiască ei şi lăutarilor multă tequila, ceea ce-i îmboldea pe toţi să pună mai mult suflet şi mai multă veselie în interpretări. De-atunci rămăsese ea cu obiceiul de a bea.

Nu-i de mirare, deci, că aici, în propria casă, unde nu făcea nimic, nici măcar nu cânta, pentru că-şi pierduse chiar şi această plăcere, Bernarda îşi umplea ceasurile pustii cu tării şi-şi dormita beţia în faţa jucătorilor muţi care

înconjurau masa de *paco*, în nopți lungi şi tăcute, când abia dacă se auzea fâşâitul monoton al tăierii cărților. Aici, deci, unde un pumn de bărbați părea să-şi țină chiar şi suflarea, ea bea mult şi fără răgaz, pentru ca apoi să se lase învinsă de somn, legănată de bătăile inimii amețite de tării.

Dar Bernarda nu şi-a dat doar viața ei peste cap, ci a uitat şi de a fiicei sale, de care nu mai ştia nimic. Şi fiindcă inima îi era ocupată cu jocul, Dionisio Pinzón ajunsese în aceeaşi stare şi nici nu-şi mai aducea aminte de fiica lui, care se numea tot Bernarda şi era poreclită La Pinzona[28].

La rândul ei, fata nu-i căuta pentru nimic în lume. Venea şi pleca de acasă. Dispărea câteva zile. Se întorcea iar. Dispărea din nou, fără să-i vadă vreodată, şi nici ei pe ea.

Într-o dimineață, când, după încă o noapte de copleşitoare insomnie, cei doi s-au dus să se odihnească în odăile lor, el mergând în față, iar La Caponera urmându-l cu paşi nesiguri, au sosit din satul vecin nişte oameni care se dădeau drept reprezentanți ai societății, veniți să discute cu Dionisio Pinzón.

I-au spus că îl vizitau în legătură cu fiica sa, Bernarda:

— Domnule, l-au apostrofat, poate că, din pricina îndeletnicirilor care te preocupă, n-ai luat cunoştință de conduita fiicei matale.

Dar Dionisio Pinzón, care îşi ieşea uşor din sărite, mai ales la ceasurile acelea când somnul punea stăpânire pe el, a ripostat:

— Ce naiba vă pasă vouă de purtarea fiicei mele?

Tocmai atunci, împiedicându-se şi căutându-şi sprijin în pereți, s-a apropiat şi Bernarda Cutiño:

— Ce doresc oamenii ăştia, Dionisio? La ce-au venit?... I s-a întâmplat ceva rău Bernarditei?

---

[28] (*Sp*.) Cinteză. (*N. trad*.)

Fără să dea atenție femeii, Dionisio Pinzón i-a înfruntat iar pe domni:

— Întreb: cine vă dă dreptul să vă băgați unde nu vă fierbe oala?

În cele din urmă, unul dintre ei a glăsuit cu sfioşenie:

— Ne gândim că poate... abuzează de îngăduința tălică, don Dionisio... credem că e de datoria noastră să vă facem cunoscute purtările ei licențioase... Desfrânarea scandaloasă cu care se poartă chiar în sfintele cămine ale satului... Chiar ieri...

— Chiar ieri ce? a strigat Dionisio Pinzón. Terminați odată cu bârfele!

— Păi, să vă limpezesc, don Dionisio, a intervenit unul dintre domni, fiica mea Sofía urma să facă azi nunta. Aveam deja totul pregătit... Biserica... banchetul... totul. Şi tocmai ieri, logodnicul ei, Trinidad Arias, a fost răpit de fiica dumitale...

— Şi unul dintre copiii mei, pe numele lui Alfonso, de abia 17 ani, a fost ocărât de ea acum două săptămâni..., a dat în vileag altul dintre cei prezenți acolo.

— Şi nu doar asta, don Dionisio, a mărturisit unul cu mustăți spilcuite. Vedeți doar că mi-s bărbat onorabil. Îmi cinstesc căminul, unde am zămislit şase fii. Din nefericire, doi au murit de mici... Astăzi se bucură de odihnă veşnică în brațele Domnului... Iar mie, uitați ce este, mi-a făcut oferte amoroase La Pinzona; vreau să zic, fata matale... cu riscul de a...

— Chestiunea este, s-a băgat în vorbă altul cu un gest brusc şi cu glas plin de înfumurare, că societățile de doamne, mame şi soții îşi văd căminele puse în primejdie de neobrăzata cochetărie a fetei... Şi de provocările ei lipsite de decență.

Şi, de cum au dat drum liber vorbelor, toți au început să țeasă cu grijă acuzații împotriva Bernardei Pinzón.

Năucită, Bernarda Cutiño asculta tot ce se spunea despre fiică-sa şi-şi plimba ochii neliniştiţi între domnii care cereau în gura mare o pedeapsă severă pentru fata pe care o adusese pe lume şi care, fără ca ea să aibă ştire de când şi cum, ajunsese să crească şi să alerge acum chiar pe drumul pe care şi ea fusese nevoită să-l parcurgă.

În schimb, Dionisio Pinzón, obişnuit ca toţi să se plece în faţa puterii şi averii sale, şi de acord din raţiuni de orgoliu cu purtările fiicei lui, îi privea cu ironie şi dispreţ pe acei domni. Şi i-a lăsat pe toţi să-şi verse amarul:

— Căraţi-vă de aici! Imbecililor! le-a strigat plesnind de furie, apoi a început să urle la ei, ațâțându-i: Şobolani râioşi!

Şi cu alte asemenea vorbe i-a dat afară din casă.

S-a întors lângă Bernarda Cutiño, care suspina exclamând „Nu poate fi adevărat!”, dar fără să creadă totuşi că fiica ei e chiar aşa cum spuseseră domnii aceia despre ea. Dionisio a luat-o de umeri, dezlipind-o de peretele de care tocmai îşi rezemase fruntea. Şi i-a zis, cu vorbe care încă îi oglindeau curajul:

— Fata mea o să facă doar ce-o să-i dea inima ghes! Mă auzi, Bernarda? Şi, cât am să trăiesc, am să-i împlinesc toate mofturile, indiferent cine-ar fi afectat de acest lucru.

Ceva mai liniştit, şi-a sprijinit soţia de trupul său şi a ajutat-o să meargă spre camera ei, spunându-i:

— Nu te grăbi, Bernarda... Într-o zi are să-şi afle iar liniştea... Cum ţi-ai recăpătat-o şi tu. Cum ni se întâmplă tuturor... Vino şi odihneşte-te.

Dar ea nu şi-a mai aflat nicicând consolarea. Se simţea vinovată şi o chinuia gândul la viitorul fiicei sale, iar asta i-a amărât şi mai puternic existenţa. Aşa că a continuat să bea. Şi să se îmbete până-şi pierdea minţile.

A murit într-o noapte, singură, aşezată ca întotdeauna în jilţul ei, fără ca nimeni să observe că se sufoca din pricina alcoolului şi să-i dea vreo mână de ajutor.

Noaptea aceea era încă una din lungul şir în care plouase în neştire cu găleata, şi norii tot continuau să se reverse, fapt pentru care toţi chibiţii partidei de cărţi îşi prelungiseră şederea în Santa Gertrudis, nu chiar împotriva dorinţei lor. Se adunaseră acolo numai bărbaţi cu stare, printre care un general în retragere, proprietar al unei moşii din apropiere; doi fraţi pe numele lor Arriaga, originari din San Luis Potosí, care se dădeau drept avocaţi, dar în realitate erau doar trişori de meserie; un miner bogat din Pinos; un moşier din Bajío, însoţit de medicul său, căci părea suferind de inimă, ceea ce nu-l împiedica să fie singurul dintre jucători care bea rachiul pahar după pahar, combinându-l din vreme în vreme cu pastile din flacoanele pe care le ţinea la îndemână pe masă. Atrăgea atenţia fiindcă bea mereu câte ceva „de spaimă" ori „de gust", după cum câştiga ori pierdea. La rândul său, medicul îi lua pulsul din când în când sau îi asculta inima, ceea ce nu-l împiedica să ia parte şi la joc.

În noaptea aceea, aşadar, la joc luau parte şapte persoane. Aceleaşi chipuri care jucau de-acum de câteva nopţi, fără a se arăta obosite.

Ca întotdeauna, partida începuse după cină. De n-ar fi fost uruitul ploii de afară, aici totul trecea în linişte; s-ar fi spus că marele salon e nelocuit dacă, din când în când, vreuna dintre acele figuri nu s-ar fi mişcat uşor, nu s-ar fi distins vreun plescăit ori, la sfârşitul fiecărei mâini, când cele opt pachete de cărţi formau din nou o grămadă impunătoare în centrul mesei, nu s-ar fi auzit vreun comentariu scurt sau vreo glumă pe care Dionisio Pinzón îşi permitea s-o facă unuia dintre invitaţii lui.

Banca era la crescătorul de vite din Bajío. Dar n-a rămas mult în mâinile lui. Curând, între două pastile şi două

înghiţituri, a ajuns în puterea generalului. Şi de acolo la Dionisio Pinzón, de unde nu s-a mai clintit ceasuri în şir, adunându-se atâtea parale, încât patru dintre jucători s-au retras şi doar cei doi avocaţi din San Luis Potosí au rămas să-i ţină piept lui Dionisio Pinzón.

Deoparte, în umbra unde-şi ascundea mereu nemişcarea, se odihnea Bernarda Cutiño, care părea adormită. Trupul ei, la care abia dacă ajungea licărul luminii, era negru în penumbră, căci, ca şi în alte rânduri, purta o rochie din catifea cernită, avea o mână împodobită cu un briliant strălucitor şi la gât îi strălucea eternul colier de perle.

Spre dimineaţă, ploaia s-a domolit. I-au proclamat sfârşitul cântatul cocoşilor şi orăcăitul broaştelor pe câmpiile înecate de ape.

Dintre bărbaţii care „fugiseră" de la jocul de cărţi rămăseseră numai bolnavul de inimă cu medicul său alături, amândoi adormiţi, cu capetele sprijinite de spătarele scaunelor; ceilalţi plecaseră înapoi la casele lor.

Dionisio Pinzón continua să joace cu calmul lui obişnuit, cu toate că cei doi fraţi Arriaga conspiraseră să-l bată la cărţi. Pe chipul lui, încordat de strădania de a-şi păstra seninătatea, nu se citea nici teamă, nici bucurie. Părea de piatră.

În cele din urmă, unul dintre avocaţi şi-a aruncat cărţile. Astfel arăta că pleacă. Şi s-a retras din joc.

Pinzón s-a socotit că celălalt avea să facă acelaşi lucru la mâna următoare şi că el urma să câştige iar partida; de aceea, nici nu s-a gândit să se plângă când avocatul, singurul lui adversar, făcuse o manevră murdară când tăiase cărţile. Şi nu numai asta, ci l-a şi lăsat să câştige un punct.

— E al tălică, maestre, i-a zis încă înainte de-a vedea cum jucase avocatul.

Dar a rămas cu ochii pe el, parcă avertizându-l: ai mâinile niţel cam fără îndemânare ca să mă păcăleşti.

Celălalt a părut să priceapă, i-a dat cărţile lui Dionisio Pinzón şi a zis:

— Dumitale faci cărţile şi le împarţi.

Şi aşa s-a şi făcut.

Brusc, a simţit că pierde. Şi a observat că banca i se prăbuşea.

— O neglijenţă, a mărturisit ca să se justifice.

Dar o oră mai târziu îl curăţaseră, iar banca a intrat pe mâinile avocatului din San Luis Potosí.

Atunci a auzit râsul unei fete. Era sonor, vesel, părea că vrea să străpungă noaptea.

A întors capul către locul unde se odihnea nevastă-sa, dar a văzut că ea doarme liniştit şi profund, fără să tresară la auzul hohotelor care pe el îl supăraseră.

— Trebuie să fie fiică-mea. Obişnuieşte să se întoarcă mereu pe la ceasurile astea, a destăinuit, răspunzând parcă unei întrebări.

Dar niciunul dintre cei doi fraţi Arriaga nu părea să-l fi întrebat nimic. Cel cu care juca l-a ţintuit cu privirea:

— E rândul dumitale, don Dionisio, i-a spus.

El şi-a controlat cărţile şi le-a azvârlit pe postavul verde:

— Nu merg, a anunţat.

De undeva din fundul casei s-a auzit o voce care începea un cântec:

Întreabă pe rând toate stelele

de noaptea mă zăresc cum plâng;

întreabă-le dacă nu caut

singurătatea, ca să-ţi arăt iubire.

Întreabă râul cel plin de bunătate

de mă vede cum vărs lacrimi;

Întreabă-i rând pe rând pe toți

De nu sufăr profund...

Şi, ca un ecou, a auzit aceeaşi melodie în vocea fierbinte cu care La Caponera cânta departe, în pavilionul arenei pentru cocoşi, şi a văzut un cocoş îmbrăcat în ape de aur, care se zbătea murind.

A auzit iar vocea:

— Împarte-le tălică, don Dionisio.

Parcă neatent, a luat cărțile pe care le pusese jos la mâna dinainte; le-a privit din nou şi a zis iar:

— Nu merg.

— Dacă te simți ostenit, o lăsăm pe altă dată, a făcut o concesie bărbatul din fața lui.

— Nu, nici vorbă, a replicat, revenind la realitate... Nici vorbă. Să continuăm.

— Ai cu ce să mergi?

— Ce?

Cocoşii au mai cântat o dată, poate că anunțau de-acum soarele. Bătăile aripilor le-au sunat sec, iar ei au cântat, unul după altul, parcă la nesfârşit.

Iat-o pe mama lui, ajutându-l să facă o gaură în pământ, în vreme ce el încerca, stând pe vine, să readucă la viață, suflându-i aer pe cioc, trupul însângerat al unui cocoş pe jumătate mort.

Şi-a scuturat capul ca să alunge acele gânduri.

— Ce? a mai întrebat o dată.

— Păi, ai tălică cu ce să mergi? a venit răspunsul.

— Da, sigur că da. Am ceva parale acolo, în răclița aia, a zis, arătând un seif îngropat în perete. Destul cât să acopăr banca şi... ceva în plus.

— Bine. Atunci mergi împotriva băncii.

— Merg.

Şi a pierdut din nou.

A reținut o clipă în mâini cărțile proaste care-i căzuseră şi, cu coada ochiului, a aruncat o privire nevestei care tot dormea, fără să se sinchisească.

— Mai vrei matale să joci, don Dionisio?

— Fireşte.

— Plăteşti tălică acum sau după?

S-a dus la seif şi s-a întors cu tot ce ținea acolo, de la bani peşin până la titlurile de proprietate ale bunurilor lui. A plătit tot ce pierduse. A luat cărțile; le-a amestecat, apoi le-a împărțit. Şi atunci şi-a dat seama că nu simțea nicio oboseală, dar îl încerca un oarece neastâmpăr, trezit poate de gândurile negre care-l copleşeau, tulburându-l.

Cărțile au căzut una după alta, au căzut iar şi iar, nenorocindu-l tot mai abitir pe Dionisio Pinzón care, confuz, şi-a pierdut controlul asupra propriilor nervi. Pe chip îi curgea sudoarea de gheață a deznădejdii care îl copleşea tot mai mult. Acum juca orbeşte, fără să câştige. Juca iar şi pierdea iar. Nu voia să se depărteze nici măcar o clipă de pachetul de cărți, pe care îl punea sub cot ori de câte ori termina de împărțit o mână.

— Nu pot să pierd, se încuraja. Nu pot să pierd, şi murmura alte vorbe dezlânate.

Crescătorul de vite din Bajío şi medicul său, care se treziseră de-acum, ca şi celălalt avocat care chibița, îl priveau cu neobrăzare, nevenindu-le să-şi creadă ochilor şi minții rătăcirile acelui om care cu câteva secunde mai înainte era atât de senin, atât de stăpân pe sine, iar acum arunca cu pumnii tot ce părea să aibă pe lume.

— Îți pui soarta la mezat, don Dionisio. N-are niciun rost să joci matale aşa, a îndrăznit să-i atragă atenția crescătorul de vite.

Dar Pinzón n-auzea.

Se crăpase de ziuă. Lumina care intra pe ferestrele uriaşe a izbit din plin postavul verde al mesei, limpezind chipurile vlăguite de nesomn ale jucătorilor.

În clipa aceea, Dionisio Pinzón a aruncat în joc ultimul document care-i mai rămăsese. Şi-a pus cărţile cu faţa în jos, pe când celălalt şi le controla pe ale lui. Când i-au mai cerut două cărţi, le-a dat şi s-a pus pe aşteptat. S-a uitat la Bernarda Cutiño, la chipul ei palid şi liniştit în somn. Apoi şi-a privit adversarul, încercând să afle vreun semn, vreo urmă uşoară de descurajare. Abia atunci a slăbit strânsoarea cărţilor. Mâinile îi tremurau şi avea în ochi un licăr metalic. A lăsat să cadă trei cărţi şi a luat alte trei, dar nici măcar nu le-a filat. Adversarul îi arăta de-acum jocul său, contra căruia n-avea nimic. Nici măcar perechea de onoare.

— Bernarda! a strigat. Bernarda! Trezeşte-te, Bernarda! Am pierdut tot! M-auzi?

S-a apropiat de locul unde stătea nevastă-sa. A scuturat-o de umeri:

— M-auzi, Bernarda? Am pierdut tot! Chiar şi ăsta!

Şi a smuls dintr-o mişcare bruscă lanţul pe care Bernarda Cutiño îl purta la gât, rupând colierul, iar perlele s-au dus de-a rostogolul pe podea.

A mai strigat o dată:

— Trezeşte-te odată, Bernarda!

Medicul s-a apropiat de ei. L-a tras deoparte pe Dionisio Pinzón şi, ridicând cu degetele pleoapele femeii, i-a ascultat inima şi a anunţat:

— N-are cum să se mai trezească... E moartă.

Atunci s-a văzut că bărbatul îşi pierduse minţile, căci continua să-şi scuture nevasta, reproşându-i:

— De ce nu mi-ai zis că muriseşi, Bernarda?

La strigătele lui şi-a făcut apariţia fiica sa, Bernarda La Pinzona. Şi abia când a văzut-o, Dionisio Pinzón a părut să se liniştească:

— Vino să-ţi iei adio de la maică-ta, i-a cerut fetei.

Înţelegând ce se întâmplase, ea s-a aruncat în poala mamei duse de pe lume.

Între timp, Dionisio l-a înfruntat pe cel care, în acea noapte, îi câştigase toată averea.

— În camera asta ţin un sicriu, a povestit, arătând o uşă mică dintr-o latură a salonului. Asta n-a făcut parte din joc... Totul, fără sicriu.

A părăsit pe loc încăperea. Şi o vreme s-a auzit cum păşea pe lungul coridor din imensa casă. Apoi a sunat o detunătură seacă, ca şi cum cineva ar fi lovit cu bâtul într-un toval de viţel.

I-au înmormântat chiar în acea după-amiază, în micul cimitir din Santa Gertrudis. Pe ea, într-un coşciug negru, din lemn obişnuit, întocmit în graba mare. Pe el, într-o raclă cenuşie, ghintuită cu argint, pe care o ţinea ascunsă de pe vremea când n-o putuse folosi pentru rămăşiţele pământeşti ale maică-sii.

Doar două persoane au însoţit cadavrele la cimitir. Secundino Colmenero şi Bernarda Pinzón fiica. Niciunul dintre invitaţii care trăiseră şi conviețuiseră de multe ori în Santa Gertrudis n-a fost prezent, iar cei care erau acolo au plecat fără să-şi ia rămas-bun, de parcă s-ar fi temut să fie solidari cu acea moarte dublă. După ce şi-au terminat treaba, chiar şi groparii s-au făcut nevăzuţi pe diferite căi.

Când au rămas singuri în faţa crucilor gemene pe care le înfipseseră în acelaşi mormânt, Secundino Colmenero a întrebat:

— Şi acum ce-are să se aleagă de tine, Bernarda?

Arătându-şi faţa tristă, îndurerată, de parcă n-ar fi plâns doar acele morţi, ci şi greutatea propriului păcat, ea a ridicat din umeri şi a spus cu voce plină de amărăciune:

— La urma urmelor, aici n-aş putea să-mi duc viaţa... Voi avea şi eu soarta mamei. Aşa că am să-i îndeplinesc dorinţa.

Câteva zile mai târziu, fata aceea, care avusese totul şi căreia acum nu-i mai rămăsese decât propria voce ca să se ţină în viaţă, cânta pe o estradă a arenei pentru cocoşi din Cocotlán, un cătun care-şi găsise adăpost într-unul dintre cele mai ascunse cotloane ale Mexicului. Cânta la fel cum o făcuse şi maică-sa la începuturi, în primii ei ani, doinindu-şi întreaga singurătate:

Păunule ce duci mesaje
şi mergi la Real del Oro,
de te întreabă lumea ce fac,
păunule, spune-le că plâng
cu lacrimi din sângele meu
după femeia pe care o ador...

— Închideţi porţile! se-aude crainicul, anunţând începutul înfruntării cocoşilor.

REZUMAT

Aceasta este povestea unui bărbat sărac, un oarecare Dionisio Pinzón, care nu poate să muncească din pricina unui braț mutilat, așa că devine „crainic-vestitor” într-un sat izolat din fundul Mexicului. Într-o împrejurare, pentru că făcea şi „strigările” din arena luptelor de cocoşi, primeşte în dar un cocoş pe jumătate mort. Împreună cu maică-sa, o femeie bătrână şi bolnavă, îngroapă cocoşul într-o adâncitură, lăsându-i afară numai capul. Strădaniile lui Pinzón de a-şi readuce cocoşul la viață sunt în cele din urmă răsplătite, dar pe când se chinuia să vindece pasărea, maică-sa moare. Fiindcă n-are nici măcar cu ce să-i cumpere un coşciug, desprinde scânduri putrezite din uşa casei lor şi construieşte un soi de raclă, pe care o duce pe umeri la cimitir. Crezând că Pinzón mergea să îngroape un animal mort, oamenii din sat fac glume pe socoteala lui, iar el hotărăşte să părăsească satul pentru totdeauna, împreună cu cocoşul său auriu.

Astfel, parcurge drumuri lungi şi trece prin sate numeroase, punându-şi pasărea să-şi înfrunte adversarii în târguri unde se țin lupte de cocoşi. Merge de la San Juan del Río la Chavinda[29], şi de acolo la Aguascalientes, ca apoi să se ducă la Rincón de Romos, şi iese învingător în înfruntările din toate aceste locuri. În Aguascalientes, cunoaşte o „cântăreață” poreclită La Caponera pentru

[29] Acest „Rezumat” este, probabil, anterior *Cocoşului de aur*, deoarece în el apar personaje, întâmplări, localități etc., care diferă de cele din roman. (*N. trad.*)

influența pe care o are asupra bărbaților. E o femeie înaltă şi dată naibii, care cântă cu mult sentiment între două lupte de cocoşi, şi ştie să dispreţuiască sau să iubească pe cine are chef. Când se termină lupta, iar cocoşul său iese învingător, Dionisio Pinzón se întâlneşte cu un oarecare Colmenero, însoțit de La Caponera, care pare să-i fie amantă. Colmenero e un muntean tipic, care poartă haine din piele de căprioară şi se impune doar prin propria prezență. Se aşază să tragă o duşcă rece la un chioşc tipic celor care se instalează prin târguri şi, văzându-l pe Pinzón, care luase loc foarte aproape de ei, îi vorbeşte de sus şi se oferă să-i cumpere cocoşul de aur. Dar Pinzón îi răspunde că pasărea lui nu-i de vânzare. Ştiindu-se apreciat pentru bogăția lui, munteanul insistă o dată şi încă o dată, până ce, observând că ofertele lui n-au succes, îi propune să cadă la învoiala de care aveau cunoştință doar cocoşarii foarte pricepuți, iar La Caponera i se alătură, ca să-l convingă cu propriile vorbe. Cu toate acestea, Pinzón nu acceptă, căci n-are de gând să facă şmecherii cu cocoşul lui, în care are deplină încredere. Cu toate astea, în arena din Tlaquepaque, cocoşul lui de aur cade mort în înfruntarea cu unul dintre cocoşii lui Colmenero. Iar Pinzón pierde tot ce câştigase până atunci. Încearcă să se refacă la jocurile de cărți, dar pierde din nou. Din locul unde stă, aude zarva din arena cu cocoşi. Şi e gata să se retragă, dar tocmai atunci simte pe umăr mâna femeii pe care o cunoscuse drept La Caponera. Ea îi arată o batistă plină cu pesos şi îl convinge să mizeze în continuare. Iar de astă dată Pinzón câştigă. Revin împreună în arenă. Dionisio Pinzón acceptă înțelegerea pe care i-o oferise Colmenero şi se asociază cu acesta în dificila artă a luptelor de cocoşi.

Din acel moment, Pinzón şi La Caponera hoinăresc împreună prin lume. În cele din urmă, ea îl părăseşte pe Colmenero şi acceptă să se mărite cu Pinzón, căci

presupune că ambiția lui şi plăcerea ei de a bate târgurile îi vor fi de un oarecare sprijin. Într-o zi, după ce li se născuse fiica, cei doi îl vizitează pe Colmenero la moşia lui din San Juan Sin Agua. Îl găsesc într-un scaun cu rotile şi cam bolnav. Joacă, la dorința lui, o partidă de *paco grande*, în care Colmenero îşi pierde moşia şi alte câteva proprietăți. Pinzón hotărăşte să nu mai plece şi să se stabilească acolo, împotriva dorinței arătate de soția sa. Până la urmă, ea hotărăşte să meargă singură mai departe, dar curând trebuie să se întoarcă, fiindcă îşi pierde vocea. Atunci, Pinzón îşi impune condițiile. Transformă conacul într-o casă de jocuri, iar La Caponera trebuie să-i stea alături în timpul partidelor de cărți, fiindcă experiența l-a convins pe Pinzón că, fără Bernarda Cutiño, fără La Caponera, soarta lui ar fi alta, căci în lipsa ei averea îi scăzuse considerabil.

Aşa că, atunci când jucau, cartoforii o vedea pe La Caponera aşezată mereu în penumbra salonului, adormită ori trează, până ce plictiseala avea s-o ducă iar la beție, ca pe vremea când cânta în arenele luptelor de cocoşi. Dar lui Pinzón nu-i păsa de toate astea, voia doar s-o aibă lângă el, ca pe o amuletă. Bernarda se îmbrăca acum în negru, iar colierul de perle îi strălucea în întunericul care îi ascundea chipul adormit de beție.

Despre fiica lor ştiau prea puține şi nu-i dădeau nicio atenție. El, cufundat în joc, ea, învăluită în aburii alcoolului. Dar sigur e că fata devenise pentru mulți teroarea satului. Viola tineri, fura soți, strica familii înainte atât de unite, că nimic nu părea să le poată distruge. Părinții nu ştiau ce face fata, nici orele la care pleca ori se întorcea acasă. Iar Pinzón nu îngăduise niciodată ca fiica lui să nu facă tot ce-i trecea prin minte, în pofida nemulțumirii exprimate de reprezentanții locuitorilor din San Juan Sin Agua.

Într-o noapte, după ce câştigase o mulțime la masa de joc, Pinzón a simțit brusc că banca i prăbuşeşte şi a atribuit

ghinionul neatenției lui; dar continua să piardă jocurile unul după altul, iar după ce şi-a pus în joc toate actele de proprietate, s-a ridicat furios de la masă şi s-a dus drept spre nevastă-sa, ca s-o trezească şi să-i spună ce se petrecuse. A scuturat-o de umeri şi i-a smuls colierul de perle de la gât. Un medic aflat acolo ca tovarăş al unui jucător suferind de inimă s-a apropiat de Bernarda Cutiño şi i-a explicat calm lui Pinzón că femeia murise în urmă cu o oră.

Ducându-se în fundul casei, Pinzón şi-a tras un glonț în inimă. A doua zi, ambii soți au fost înmormântați într-o singură groapă.

Acum o vedem pe fiică mergând pe acelaşi drum cu mama ei, urcată pe estrada unei arene de cocoşi, interpretând aceleaşi cântece cu care La Caponera aducea cândva bucurie în arenă.

EVALUAREA LITERARĂ A ROMANULUI COCOŞUL DE AUR

Publicarea în 1980 a *Cocoşului de aur*, text redactat de Juan Rulfo între 1956 şi 1958, a fost un episod relevant în traiectoria sa literară, fiindcă adăuga redusei lui producții literare o operă care, deşi prin întindere poate intra în categoria „nuvelei", prin densitatea tematică merită numele de „roman". Au fost numeroase studiile critice care au apreciat calitatea operei – legată de un proiect cinematografic –, a cărei entitate literară trebuie s-o situăm la acelaşi nivel cu povestirile din *Câmpul în flăcări* şi cu celebrul său roman *Pedro Páramo*, opere cu care formează un soi de trilogie în care Rulfo şi-a definit capacitatea creatoare singulară şi transcendentală, în deceniul anilor '50.

LUMEA DIN *COCOŞUL DE AUR*

Rulfo a rămas fidel lumii rurale din scrierile sale anterioare şi a narat viața unui personaj care, de mână cu soarta, trece de la sărăcie la bogăție. Istoria sa e aparent simplă, nelipsită de locuri comune, dar dezvăluie treptat o lume complexă, bogată în simboluri. În ea se împletesc trei linii narative: povestea ambiției lui Dionisio Pinzón, protagonistul romanului, relația lui de cuplu cu Bernarda Cutiño, poreclită La Caponera, şi povestea unei lumi rurale, cu chipul sărbătoresc al luptelor de cocoşi şi al jocurilor de cărți. Hazardul şi soarta sunt determinante la nivel tematic.

Aceste elemente marchează ritmul întâmplărilor şi hotărăsc, în cele din urmă, destinul personajelor. Rulfo a izbutit să scoată excelent în evidenţă simbolismul hazardului (componenta hazardată a vieţii) cu ajutorul unei istorii povestite prin dualităţi, ca şi cum ar fi vorba de o partidă de zaruri. Pus în mâinile hazardului, destinul lui Dionisio va condiţiona şi soarta celorlalte personaje cu care el relaţionează.

Istoria protagonistului este intim legată de două motive care capătă un relief special în roman: luptele de cocoşi şi jocurile de cărţi. În ambianţa rurală definitorie pentru ansamblul operei lui literare, Rulfo se circumscrie acestor motive sărbătoreşti, fapt care la prima vedere pare să marcheze o diferenţă substanţială faţă de mediul apăsător din „Luvina" ori din *Pedro Páramo*. Dacă, pe de-o parte, e adevărat că accentul pus pe descrierea luptelor de cocoşi, pe versurile cântecelor interpretate de La Caponera ori pe dramele jocurilor de cărţi creează o atmosferă destinsă şi de petrecere, nu trebuie uitat, pe de altă parte, că istoria protagonişţilor are tonuri dramatice. Ţinând seama de acest ultim aspect, trebuie într-adevăr să subliniem că Rulfo a acordat descrierii ambientale un spaţiu generos, în contrast cu lipsa descrierilor în operele lui anterioare, pe care critica a justificat-o şi a evaluat-o ca pe un element-cheie al intensităţii narative a literaturii sale. Era, oare, un element-accesoriu, o concesie făcută unui tip de cititor mai superficial, o ciudată revenire la literatura convenţional regionalistă? În realitate, acest decor nu este un element de lepădat, un „ornament" al naraţiunii, ci axul epic pe care converg acţiunile tuturor personajelor din roman.

Totul se schimbă pentru Dionisio Pinzón atunci când i se dăruieşte un cocoş auriu muribund. Începând din acel moment, se îmbogăţeşte ori îşi pierde banii după un du-te-vino al hazardului care cârmuieşte luptele de cocoşi şi

partidele de cărți. Dar, dacă Dionisio Pinzón îşi lasă viața în mâinile sorții, aceasta capătă o latură mitică prin figura Bernardei, „magnetul norocului”, cum îi spune Dionisio, iar acest aspect e din ce în ce mai evident pe măsură ce povestirea înaintează.

Ce interpretare se poate da temei „sorții”, care se dovedeşte coloana vertebrală a povestirii? Am putea crede că Rulfo s-a lăsat purtat de însăşi atmosfera de petrecere pe care o descrie şi care n-are nicio însemnătate, fiind doar un element ambiental. Dar dimensiunea mitică a sorții, pe care o pune în prim-plan personajul Bernardei, dezminte o atare estimare. Rulfo abordează tema sorții din două perspective, care dau o dimensiune simbolică unei chestiuni care în altă poveste n-ar fi fost legată decât de moravuri. Pe de-o parte, soarta are o nuanță excepțională, căci situațiile istorisite depăşesc criteriile realismului. Faptul că un personaj ca Dionisio poate avea noroc cu cocoşul lui între limitele normalității, dar că se îmbogățeşte şi pierde iar totul, succesiv, nu pare prea realist. Dacă adăugăm însă că situația se repetă şi în cazul altor personaje, ca Secundino Colmenero şi Lorenzo Benavides, se dovedeşte că Rulfo a tratat tema sorții după criterii nerealiste. Ajungem la aceeaşi concluzie analizând personajul Bernardei, în raport cu funcția lui mitică. În acest caz, cititorul trebuie să accepte ceva atât de puțin realist ca faptul că a te bucura de compania ei presupune să ai mereu noroc la jocurile de noroc. În plus, situațiile în care este prezentă funcția ei mitică au din nou un caracter extraordinar: o partidă de cărți îl face pe Lorenzo Benavides să-şi piardă moşia şi celelalte proprietăți. Altă partidă de cărți face ca, în doar câteva minute, Dionisio să-şi piardă nenumăratele proprietăți pe care le adunase în ultimii ani. Şi totul, sub influența magică a Bernardei.

Unitatea dintre *Cocoşul de aur* şi restul operei literare a lui Rulfo se păstrează, deoarece în text reapar marile teme caracteristice romanului *Pedro Páramo* şi povestirilor. Un aspect determinant al operei narative a lui Rulfo, „singurătatea”[30], găseşte în personajul lui Dionisio una dintre cele mai izbutite expresii ale sale. În cursul povestirii, decorul evoluează de la cântece şi veselie, indicii ale identității în lumea arenelor de cocoşi, până la sumbrul salon al casei din Santa Gertrudis, unde Dionisio îşi iroseşte zilele şi nopțile în nesfârşite partide de cărți. În paralel, această temă devine pregnantă tot prin personajul Bernardei: ea, care a fost simbolul vieții, se vede obligată să trăiască în recluziune, uitată în penumbra din fundul salonului şi mărginită la rolul de obiect distant şi dezarmat. Deşi mai puțin reliefată, tema singurătății este prezentă şi la sfârşitul poveştii lui Lorenzo Benavides.

Alt aspect limpede subliniat în roman este tema mamei, refugiul la care recurg fiii lăsați de izbelişte, cum sunt de obicei personajele povestirilor lui Rulfo, cum e de pildă Juan Preciado din *Pedro Páramo*. Pe fundal apare un mit cultural mexican bine definit, chiar dacă excesiv reamintit, sentimentul abandonului care-l încearcă pe mexican în dualitatea filială dintre Malinche[31] şi Fecioara din

---

[30] În original, *la soledad*, care preia şi accentele lui „dor”, vocablu inexistent în limba spaniolă. (*N. trad.*)

[31] Malinche (Malinalli, Malintzin ori Doña Marina) a fost o indigenă náhuatl din actualul stat Veracruz, născută spre 1500. A fost dată drept sclavă ca tribut spaniolilor, după bătălia de la Centla (1519). A jucat un rol important în cucerirea Tenochtitlanului. A fost interpretă, consilieră şi intermediară a lui Hernán Cortés, apoi i-a devenit concubină şi i-a născut un fiu, Martín, considerat unul dintre primii metişi de după cucerirea Mexicului. Mai târziu, a avut o fiică, María, cu soțul ei spaniol Juan Jaramillo. (*N. trad.*)

Guadalupe[32]. Este bine cunoscut faptul că în opera lui Rulfo abundă personajele feminine cu caracteristici matriarhale: Dorotea, Eduviges, Damiana, Dolores în *Pedro Páramo*, Felipa în „Macario", mama Nataliei în „Lupare", Matilde Arcángel în povestirea omonimă. Şi în *Cocoşul de aur*, figura mamei are la rândul ei o importanță deosebită.

O temă de mare însemnătate în *Cocoşul de aur* apare frecvent şi în alte lucrări ale lui Rulfo: răzbunarea. Povestirile intitulate „Bărbatul", „Adu-ți aminte", „Moştenirea Matildei Arcángel" şi „Zi-le să nu mă omoare!" narează diferite răfuieli, iar în *Pedro Páramo* spiritul revanşard îi pune în mişcare pe unii protagonişti: Dolores îşi va trimite fiul la Comala să-şi facă dreptate, iar părintele Rentería se va simți obligat să-şi răzbune frustrările la înmormântarea lui Miguel Páramo; evocăm mai ales însăşi figura lui Pedro Páramo, cu contradicțiile ei, care exprimă în cel mai înalt grad spiritul răzbunării, dubla revanşă în realitate: pentru moartea tatălui său şi pentru petrecerea pe care, inconştient, cătunul o pune la cale la moartea Susanei, ceea ce aduce cu sine sfârşitul Comalei. Acea ultimă situație păstrează o certă similitudine cu ceea ce se petrece în *Cocoşul de aur*. Când Dionisio părăseşte San Miguel del Milagro, sătenii îşi râd de el, văzându-l că duce în spate simulacrul de coşciug al maică-sii, căci ei cred că „se ducea să arunce vreun dobitoc mort". O confuzie similară se produce şi în *Pedro Páramo*. Fapt de neconceput, oamenii

[32] Sfânta Fecioară din Guadalupe este o apariție mariană recunoscută de Biserica Catolică mexicană. Conform tradiției orale mexicane şi documentelor istorice ale Vaticanului, Maria i s-a arătat de patru ori indigenului chichimec Juan Diego Cuauhtlatoatzin şi o dată unchiului său. Fecioara i-a cerut lui Juan Diego să povestească cele întâmplate, iar ca probă, imaginea Ei a apărut pe ponchoul purtat de chichimec. (*N. trad.*)

care sosesc la Comala, atraşi de dangătul clopotelor care vestesc moartea Susanei, fac în cele din urmă o petrecere, iar Pedro Páramo „jurase să se răzbune pe Comala: «Am să stau cu braţele încrucişate, iar Comala o să moară de foame.»„ Şi are într-adevăr puterea de a provoca ruina Comalei. Dionisio Pinzón n-are această putere, dar revenirea lui la San Miguel este forma răzbunării sale: „În puţinele zile cât a stat acolo, a fost făţiş dispreţul pe care îl simţea pentru sat [...], n-a vorbit cu nimeni şi pe toţi cei care s-au apropiat să-l salute i-a nesocotit vădit."

La fel ca cele două teme anterioare, aceasta evidenţiază faptul că romanul *Cocoşul de aur* continuă să oglindească lumea pe care Rulfo o prezentase în opere anterioare: dincolo de discrepanţele narative, personajele sunt copleşite de aceleaşi probleme. În plus, există şi alte similitudini tematice. Figura lui Dionisio Pinzón se defineşte cu siguranţă urmând modelul lui Pedro Páramo: nu îi uneşte doar tema răzbunării, ci, având aceeaşi fire ambiţioasă şi orgolioasă, ambii izbutesc, prin bogăţia lor, să se impună celorlalţi. Mai mult, personajul Bernardei are unele puncte comune cu Susana San Juan. Bernarda este una dintre figurile feminine pe care Rulfo le-a trasat cu cea mai mare iscusinţă. Indiferent de relaţia sa cu Dionisio, personajul ei are propria existenţă. Naratorul nu economiseşte descrierile pentru a ne prezenta modul ei de viaţă şi caracterul ei puternic. Autonomia la care ajunge Susana San Juan în *Pedro Páramo* se observă şi la Bernarda, ele fiind legate de faptul că amândouă sunt simboluri ale vieţii. În faţa atâtor personaje feminine caracterizate prin ascunzişuri obscure, Rulfo le-a închipuit pline de lumină şi culoare pe Susana şi Bernarda, dar mai ales pe Bernarda, căci asupra portretului ei fizic scriitorul s-a oprit mai mult decât în cazul oricărui alt personaj. E adevărat şi că între ele există multe diferenţe. De pildă, Susana trăieşte retrasă în odaia ei, înlocuind

realitatea cu amintirile unei lumi interiorizate; în schimb, Bernarda trăieşte o realitate pe care o împărtăşeşte cu ceilalţi, având o atitudine ludică şi pozitivă. Ea ilustrează în roman una dintre temele-cheie ale naraţiunilor lui Rulfo, „iluzia", care, de altfel, încetează să mai fie irealizabilă: Bernarda hotărăşte să cânte prin târguri şi nimeni nu-i va putea combate dorul de libertate. Se bucură din plin de viaţă şi numai când vocea îi cedează se resemnează să fie închisă la Santa Gertrudis. Tristul ei sfârşit e mai mult imaginea ambiţiilor şi a urii care rod sufletul lui Dionisio decât expresia unui eşec.

În plan structural, cel mai mult frapează caracterul circular al *Cocoşului de aur.* Ca şi cum ar fi un simbol, cercul arenei unde luptă cocoşii devine imaginea unui spaţiu şi a unui timp care se repetă. Sunt locuri care îşi marchează sărbătorile şi unde protagoniştii vin mereu identici, căci par să difere doar prin nume. Vieţi şi istorii se repetă de-a lungul anilor. Acesta e cazul cântăreţei La Caponera, care cutreieră târgurile la fel cum a făcut mama sa şi cum va face mai târziu şi fiica ei, Bernarda Pinzón. La fel e şi pentru Dionisio, care-i sărac la începutul romanului, bogat mai apoi, şi ruinat la sfârşitul acestuia.

În *Cocoşul de aur* totul se roteşte şi, în acest cerc al sorţii, norocul pare să hotărască arbitrar: dacă la începutul romanului Dionisio este cocoşarul bogătanului Secundino Colmenero, la sfârşitul poveştii situaţia se inversează şi la fel se întâmplă în schimbul de hârtii dintre Lorenzo Benavides şi Dionisio. Romanul începe cu vorbele „Se crăpa de ziuă" şi se încheie aproximativ în aceeaşi manieră, cu vorbele „Se crăpase de ziuă", deoarece, chiar dacă nu sunt ultimele cuvinte, ele apar la începutul scenei în care Dionisio îşi pierde toată averea, ceea ce dezlănţuie finalul istorisirii. Structura circulară este caracteristică naraţiunilor lui Rulfo şi susţine o concepţie despre realitate

pe care o găsim atât în activitatea lui de fotograf, cât şi în textele lui de sorginte istorică: profunda angajare faţă de omenirea îndurerată face ca literatura lui să aibă un ton de puternică denunţare a oprimării materiale şi spirituale, pe care o exercită de veacuri minorităţile ajunse la putere. Pesimismul său faţă de viitor se vădeşte în întâmplările pe care le istoriseşte, unde totul pare neclintit, ca şi cum schimbările n-ar fi cu putinţă: naraţiuni cu structură circulară, care aduc în faţa ochilor un timp oprit în „netimpul" ce-şi găseşte expresia maximă în *Pedro Páramo*. Totodată, *Cocoşul de aur* trebuie interpretat în acelaşi context cu restul naraţiunilor lui Rulfo şi cu problemele ideologice pe care le ridică. Ultima secvenţă a romanului ne-o arată pe Bernarda Pinzón debutând ca interpretă pe scena unei arene de cocoşi. Ca şi cum totul s-ar petrece într-un timp ciclic, povestea o ia de la capăt şi pare că ne aflăm la începutul romanului.

Cocoşul de aur are, printre alte caracteristici, şi pe aceea de a fi expresia unor valori populare, de multe ori disprețuite de păturile culte. Nu era uşor de realizat tratamentul literar a ceea ce putem numi „cultura populară". Depăşirea frontierei literaturii de moravuri care îi este caracteristică lui Rulfo presupunea o adevărată provocare, fiindcă povestea spusă de el intra din plin în lumea populară a fermelor, a arenelor şi a luptelor de cocoşi, a partidelor de cărți. Cum era cu putinţă ca scriitorul, care ajunsese să descrie cu atâta iscusinţă singurătatea şi abandonul omului, să se simtă interesat de asemenea teme superficiale? Poate pentru că nu erau atât de superficiale pe cât păreau ori se puteau aborda de pe poziţii diferite de cele obişnuite. Dacă *fiesta* era excepţia, supapa de siguranţă a cotidianului admitea, poate, un tratament mai profund, ca expresie a unei filosofii vitale care nu diferea de aceea exprimată de Rulfo în alte texte literare ale sale. Din această

perspectivă, *Cocoşul de aur* capătă o nouă dimensiune, căci anecdota petrecerii se diluează în dramatismul personajelor, ale căror istorii înţelegem că nu diferă de ale celorlalte personaje rulfiene. Eşecul lor ne reaminteşte nouă, cititorilor, viziunea pesimistă cu care Rulfo a abordat realitatea şi ne confirmă că romanul *Cocoşul de aur* se integrează pe deplin în contextul întregii lui opere literare.

José Carlos González Boixo

RĂDĂCINILE CINEMATOGRAFICE ALE COCOŞULUI DE AUR[33]

Mulți dintre jurnaliştii şi academicienii care au stat de vorbă cu Juan Rulfo în anii numeroşi de după publicarea colecției de povestiri *Câmpul în flăcări*, în 1953, şi a romanului *Pedro Páramo*, în 1955, l-au întrebat pe scriitor care îi este următorul proiect. Rulfo n-avea să ofere o nouă lucrare până în 1980, când a apărut *El gallo de oro y otros textos para cine*[34]. Publicată la inițiativa lui Jorge Ayala Blanco, colecția consta din romanul omonim şi două scrieri scurte – *El despojo* şi *Formula secretă* – concepute de Rulfo pentru prietenii cineaşti care îi ceruseră texte pentru scurtmetraje. În ciuda enormului interes pentru noile texte narative ale lui Juan Rulfo şi a celor douăzeci şi cinci de ani scurşi între publicarea romanelor *Pedro Páramo* şi *Cocoşul de aur*, acest al doilea roman editat al scriitorului din Jalisco n-a izbutit să cucerească nici publicul, nici criticii.

Marginalizarea *Cocoşului de aur* pe postamentul rulfian a fost o temă recurentă a studiilor publicate despre acest text, ai căror autori au oferit o întreagă varietate de teorii pentru

---

[33] Acest text este versiunea redusă a studiului meu „«Texto para cine»: *El gallo de oro* en la producción artística de Juan Rulfo", *El gallo de oro*, Juan Rulfo, Editorial RM, Fundación Juan Rulfo, Mexic, 2010, pp. 41–73; de aici înainte, „Texto para cine". (*N. DJW.*)

[34] Juan Rulfo, *El gallo de oro y otros textos para cine*, Jorge Ayala Blanco (ed.), Editorial ERA, Mexic, 1980. (*N. DJW.*)

a explica receptarea ambivalentă a lucrării. Una dintre supozițiile cele mai acceptate atribuie mare parte a uitării în care a căzut acest roman nocivei lui asocieri cu filmul. Din această perspectivă, la momentul publicării, *Cocoşul de aur* n-a fost evaluat cu seriozitate ca text literar. A fost văzut mai curând ca un text intim legat de problematica adaptării cinematografice a unui roman, pe care o făcuse Roberto Gavaldón în urmă cu şaisprezece ani (în filmul *El gallo de oro*, 1964) şi de o filmografie pe care, în 1980, mulți o considerau mediocră. Cu toate acestea, cel mai mare ghinion al ediției îngrijite de Jorge Ayala Blanco în 1980 pare să fi fost clasificarea ei inoportună ca „text pentru cinema".

Multe dintre studiile scrise despre *Cocoşul de aur* au în comun dorința de a clarifica confuzia generică apărută odată cu publicarea acestui roman. Faptul că cercetători atât de numeroşi se simt obligați să apere filiația literară a *Cocoşului de aur* dovedeşte că identificarea sa ca text pentru cinema a fost ubicuă şi dăunătoare. *Cocoşul de aur* nu este, aşa cum emfatic susțin numeroşi cercetători, nici scenariu, nici subiect cinematografic. José Carlos González Boixo afirmă că cititorul celui de-al doilea roman rulfian, „odată evitată *prejudecata* dependenței acestuia de cinema, este liber să considere dacă acest text este sau nu literar"[35].

Fără îndoială, apărarea naturii literare a *Cocoşului de aur* a fost oportună şi necesară. Dar s-a greşit, totuşi, în încercarea prost făcută de a rupe opera rulfiană de rădăcinile ei cinematografice. Adevărul e că existența *Cocoşului de aur* datorează mult interesului pe care Juan Rulfo îl purta cinematografiei şi asocierii lui cu industria

[35] José Carlos González Boixo, „*El gallo de oro* y otros textos marginados de Juan Rulfo", *Revista Iberoamericana*, vol. LII, nr. 135–136, aprilie–septembrie 1986, pp. 494–495, sublinierea îmi aparține. (*N. DJW.*)

filmului, care se dezvolta concomitent cu – şi puţin după – epoca lui de maximă activitate literară din anii 1940 şi 1950. Vreau să spun că reevaluarea adecvată a *Cocoşului de aur* şi a locului său în cadrul întregii *oeuvre* a lui Juan Rulfo nu trebuie să excludă legătura acestui roman cu cinematografia în încercarea – oricât de valoroasă ar fi ea – de a-i sublinia calităţile literare. În filiaţia lui generică, *Cocoşul de aur* este un „text pentru film” şi a fost victima fenomenului de excludere în mare parte fiindcă a fost calificat astfel. Cu toate acestea, textul se bucură de o profundă şi valoroasă asociere cu cea de-a şaptea artă, legătură care deschide o altă perspectivă în faţa activităţii creatoare desfăşurate de un artist care nu dorea niciun moment să se limiteze la epica literară.

Deşi Rulfo a scris *Cocoşul de aur* ca pe un roman, sunt semnificative datele care arată că autorul l-a redactat luând în considerare şi posibilitatea de a-l folosi pentru un film. Evidenţa acestui fapt nu se bazează pe natura textului, mai curând literară decât cinematografică, ci pe istoria personală a unui scriitor care îşi cultivase neîntrerupt pasiunea pentru imaginea vizuală. Rulfo, de pildă, a fost multă vreme un pasionat al fotografiei, începuse să capteze imagini pe la jumătatea anilor 1930 şi ajunsese să practice serios această artă mai ales în anii 1940 şi 1950. Interesul arătat de Rulfo pentru vizual nu s-a limitat însă la fotografie, iar scriitorul din Jalisco a mai fost şi, aşa cum a lămurit văduva sa, „un rafinat consumator de film”[36]. Dar abia faima pe care şi-a atras-o odată cu publicarea primelor lui două cărţi, la

[36] Citat în Alberto Vital, *Noticias sobre Juan Rulfo: 1784–2003*, Editorial RM, Universidad de Guadalajara, Universidad Nacional Autónoma de México, Universidad Autónoma de Tlaxcala, Universidad Autónoma de Aguascalientes, Fondo de Cultura Económica, Ciudad de México, 2003, p. 154. (*N. DJW.*)

jumătatea anilor 1950, avea să-i ofere lui Rulfo adevărata posibilitate de a-şi întrevedea o carieră alternativă în cinema.

În lunile şi anii care au urmat după publicarea colecției de povestiri *Câmpul în flăcări* şi a romanului *Pedro Páramo*, mai mulți regizori de film şi-au manifestat dorința de a duce epica narativă rulfiană pe marele ecran. Alfredo B. Crevenna a fost primul dintre ei, când a filmat *Talpa* spre sfârşitul anului 1955. Altă ocazie de a participa la producția cinematografică i s-a ivit lui Rulfo în luna noiembrie a aceluiaşi an, când s-a dus în statul Tlaxcala să asiste la turnarea filmului *La Escondida*, ai cărui protagonişti erau câteva dintre cele mai reprezentative figuri ale cinematografiei mexicane ale epocii. Regizor a fost Roberto Gavaldón, iar producător – Manuel Barbachano. Imaginea a fost semnată de Gabriel Figueroa, în vreme ce Pedro Armendáriz şi María Félix au fost în fruntea distribuției. Gavaldón îl invitase pe tânărul scriitor să-i fie consilier pe probleme istorice al filmului, a cărui acțiune preceda Revoluția. Dar adevăratul scop al prezenței lui Rulfo la filmări putea fi, totuşi, intenția avută de Gavaldón şi Barbachano de a lega prietenie cu un autor tânăr şi talentat, deschizând astfel calea filmării în viitor a unei opere rulfiene, ceea ce au şi izbutit cei doi, lucrând împreună la prima adaptare cinematografică a *Cocoşului de aur.* Cu toate că Gavaldón n-avea să ducă romanul pe marele ecran înainte de 1964, pregătirile pentru adaptarea lui fuseseră anunțate deja în octombrie 1956 (dacă nu chiar înainte), într-un interviu luat de cotidianul *Esto* lui Sergio Kogan, un producător secundar al filmului *La Escondida*. „Ei bine”, spune Kogan vorbind despre *Cocoşul de aur*, „o poveste cu adevărat bună mi-a parvenit doar acum câteva

zile. Mă refer la o proză pe care Juan Rulfo a scris-o special pentru film şi a intitulat-o *El Gallo Dorado*"[37].

Faptul că un producător asociat cu Gavaldón şi Barbachano citise deja o versiune a *Cocoşului de aur* nu mult după prezența lui Rulfo la filmările pentru *La Escondida* sugerează că scriitorul din Jalisco îşi scrisese al doilea roman gândind că avea să-i fie folosit – deşi structura sa era literară şi nu cinematografică – ca subiect original pentru a dezvolta un scenariu de film. Ca atare, *Cocoşul de aur* leagă două nelinişti creatoare – una literară şi alta vizuală –, ceea ce-l încuraja pe Rulfo. Este şi o mărturie a incursiunii scurte, dar sugestive, pe care Rulfo a făcut-o în industria națională a filmului.

Deşi cariera cinematografică a lui Rulfo, pe cale de a se naşte, ar fi putut avea posibilități debordante pe la mijlocul anilor 1950, a şaptea artă avea să fie pentru el o opțiune creatoare mereu fortuită şi accidentată. Cu toate acestea, între anii 1955 şi 1964 (perioadă în care este mai direct legat de film), Rulfo avea să participe pe diferite căi la producția a cel puțin nouă filme, număr ce dovedeşte că interesul lui pentru opțiunile creatoare în film nu a fost un fapt trecător. Deşi Crevenna (*Talpa*) şi Barbachano (*La Escondida*) sunt cei care deschid cariera cinematografică a lui Rulfo, ei nu sunt singurii cineaşti care au vrut să folosească talentul tânărului scriitor. Chiar în 1955, de pildă, Rulfo a mers cu Walter Reuter în statele Oaxaca şi Veracruz pentru a turna *Danzas mixes*, un documentar niciodată încheiat. A scris apoi (probabil în 1956) cu

---

[37] Anonim, „Sergio Kogan: «¿Tiene Ud. Un buen argumento? ¡Tráigamelo!»„, *Esto*, 10 octombrie 1956, secţiunea B, p. 4. Este posibil ca textul citit de Kogan să nu fie cel publicat în 1980. Pentru a explica versiunile romanului scris de Rulfo, vezi studiul meu „Texto para cine", nota 11, pp. 48–49. (*N. DJW.*) *El Gallo Dorado – Cocoşul auriu.* (*N. red.*)

regizorul Emilio Fernández scenariul *Paloma herida*, o idee pe care El Indio n-avea s-o turneze până în 1962[38]. A călătorit în statul Hidalgo în 1959 cu Antonio Reynoso, ca să-şi ajute prietenul la turnarea scurtmetrajului independent *El despojo* (1960), ca şi în Jalisco şi Colima în 1961, împreună cu exilatul spaniol Carlos Velo, ca să caute locații pentru prima adaptare cinematografică a romanului *Pedro Páramo* (care n-a fost turnată până în 1966).

În 1964, totuşi, cariera cinematografică a lui Rulfo a ajuns pe culmi şi – cu puține excepții – s-a încheiat. În total, Rulfo apare în acest an de producție pe genericul a trei filme. Rubén Gómez a folosit un fragment poetic scris de Rulfo pentru a filma *La fórmula secreta*, în timp ce Roberto Gavaldón a turnat *El gallo de oro*. Cea mai neaşteptată participare a lui Rulfo datează tot din acest an atât de activ, când Alberto Isaac i-a cerut să intervină în proiectul unui film, dar nu ca scriitor. Isaac le-a acordat încredere mai multora dintre celebrii săi prieteni pentru filmul *En este pueblo no hay ladrones*, care se baza pe un text de Gabriel García Márquez; acesta i-a dat o mână de ajutor la elaborarea scenariului şi a apărut în film într-un rol secundar, alături de Alfonso Arau, Carlos Monsiváis, Arturo Ripstein, José Luis Cuevas şi Luis Buñuel, printre alții. Cea mai uimitoare apariție a lui Juan Rulfo pe marele ecran poate să fie considerată prezența sa ca figurant într-o scenă scurtă, cu o mică parte vorbită. Cu toate că şi-a intensificat prezența în filme în cursul anului 1964, Rulfo se simțea deja

---

[38] Pentru mai multe informaţii cu privire la rolul jucat de Rulfo în redactarea *Paloma herida*, a se vedea studiul meu „*Paloma herida:* Searching for Juan Rulfo in Emilio Fernández”, *Rethinking Juan Rulfo's Creative World: Prose, Photography, Film*, Dylan Brennan şi Nuala Finnegan (ed.), Studies in Hispanic and Lusophone Culture 14, Legenda, Oxford, 2016, pp. 9–31. (*N. DJW.*)

frustrat de rezultatele din multe pelicule pe care îi apărea numele şi, intenționat sau nu, după acest an, când pare să fi renunțat în mare parte la aspirațiile cinematografice, şi-a redus precipitat prezența în industria filmului. Din fericire, începând din perioada aceea, noi generații de regizori s-au apropiat de Juan Rulfo cu intenția de a oferi filme bazate pe opera scriitorului din Jalisco; acestea sunt creative, interesante şi izbutite, şi confirmă faptul că ficțiunea lui Juan Rulfo oferă într-adevăr un câmp fertil reprezentanților celei de-a şaptea arte. Una dintre adaptările cele mai izbutite ale ficțiunii rulfiene este, de pildă, *El imperio de la fortuna* (1985, regizor Arturo Ripstein), care va reveni la *Cocoşul de aur* pentru a oferi o nouă interpretare cinematografică a acestui roman.

Deşi *Cocoşul de aur* s-a publicat pentru prima oară abia în 1980, Rulfo începuse cu mult înainte să scrie acest al doilea roman al său, probabil în 1956. Acest text uitat de atâtea ori şi marginalizat fără nicio justificare merită să fie serios reevaluat de către critica academică şi publicul cititor, care să-l includă în sfârşit şi definitiv în întreaga *oeuvre* a lui Juan Rulfo. O asemenea revizuire îşi va asuma, poate, responsabilitatea de a sublinia natura literară a acestui scurt roman, fără să-i uite importantele rădăcini cinematografice, în ciuda daunelor produse receptării lui de clasificarea sa neaşteptat de nocivă la prima publicare drept „text pentru cinema”. Cu siguranță, se percepe mai bine locul *Cocoşului de aur* în producția artistică rulfiană dacă se înțelege că romanul dovedeşte profundul interes pe care autorul îl arăta celei de-a şaptea arte, o fascinație care, la mijlocul anilor 1950, l-a determinat să încerce posibilitatea unei cariere alternative, în care ar fi putut căuta noi domenii creatoare.

Douglas J. Weatherford
Brigham Young University, 27 i*unie 2016*

BIBLIOGRAFIE

Anonim, „Sergio Kogan: «¿Tiene Ud. Un buen argumento? ¡Tráigamelo!»„, *Esto*, 10 octombrie 1956, secțiunea B, p. 4.

Arizmendi Domínguez, Martha Elia, „El azar en *El gallo de oro* de Juan Rulfo", *Revista de literatura mexicana contemporánea*, ianuarie–aprilie 2004, anul IX, nr. 22, vol. X, „Dossier", pp. I–IX.

Carrillo Juárez, Carmen Dolores, „*El gallo de oro:* su género y sus relaciones hipertextuales cinematográficas", în Pol Popovic şi Fidel Chávez (coord.), *Juan Rulfo: perspectivas críticas*, Siglo XXI, Ciudad de México, 2007, pp. 241–258.

Colina, José de la, „¿Es Rulfo posible en el cine?", *La Letra y la Imagen*, nr. 39, 22 iunie 1980, p. 13.

Ezquerro, Milagros, „*El gallo de oro* o el texto enterrado", în Juan Rulfo, *Toda la obra*, coord. Claude Fell, C.S.I.C/Conaculta (Colección Archivos, nº 17), Madrid/Ciudad de México, 1992, pp. 683–697.

García Márquez, Gabriel, „Breves nostalgias sobre Juan Rulfo", în Juan Rulfo, *Juan Rulfo: homenaje nacional*, Instituto Nacional de Bellas Artes, Secretaría de Educación Pública, Ciudad de México, 1980, pp. 31–33.

González Boixo, José Carlos, „*El gallo de oro* y otros textos marginados de Juan Rulfo", *Revista Iberoamericana*, nr. 135–136, 1986, pp. 489–505.

González Boixo, José Carlos, „Valoración literaria de la novela *El gallo de oro*", în Juan Rulfo, *El gallo de oro*, Editorial RM, Fundación Juan Rulfo, Ciudad de México, 2010, pp. 15–39.

González Boixo, José Carlos, „The Reception of Juan Rulfo's *El gallo de oro* and its Cinema Adaptations", în *Rethinking Juan Rulfo's Creative World Prose, Photography, Film*, Dylan Brennan şi Nuala Finnegan (ed.), Studies in Hispanic and Lusophone Culture 14, Legenda, Oxford, 2016, pp. 187–202.

Leal, Luis, „*El gallo de oro* de Juan Rulfo: ¿guión o novela?", *Foro Literario*, nr. 7–8, vol. IV, anul IV, Montevideo, 1980, pp. 32–36.

Leal, Luis, „*El gallo de oro* y otros textos de Juan Rulfo", în *Los mundos de Juan Rulfo*, număr monografic al *INTI, Revista de Literatura Hispánica*, nr. 13–14, 1981, pp. 103–110.

Pacheco, José Emilio, „Imagen de Juan Rulfo”, *México en la Cultura*, nr. 540, 19 iulie 1959, p. 3.
Ruffinelli, Jorge, „*El gallo de oro* o los reveses de la fortuna”, în cartea sa *El lugar de Rulfo* y *otros ensayos*, Universidad Veracruzana, Xalapa, 1980, pp. 55–65.
Rulfo, Juan, *El gallo de oro y otros textos para cine*, „Presentación” de Jorge Ayala Blanco, ERA, Ciudad de México, 1980.
Vital, Alberto, *Noticias sobre Juan Rulfo: 1784-2003,* Editorial RM, Universidad de Guadalajara, Universidad Autónoma de Aguascalientes, Universidad de Tlaxcala, Universidad Nacional Autónoma de México, Fondo de Cultura Económica, Ciudad de México, 2003.
Vital, Alberto, „*El gallo de oro*, hoy”, în Víctor Jiménez, Alberto Vital şi Jorge Zepeda (coord.), *Tríptico para Juan Rulfo: poesía, fotografía, crítica*, Congreso del Estado de Jalisco, Universidad Nacional Autónoma de México, Universidad Iberoamericana-Universidad Autónoma de Aguascalientes, Universidad de Colima, Facultad de Filosofía y Letras de la UNAM, Fundación Juan Rulfo, Editorial RM, Ciudad de México, 2006, pp. 423–436.
Weatherford, J. Douglas, „«Texto para cine»: *El gallo de oro* en la producción artística de Juan Rulfo”, în Juan Rulfo, *El gallo de oro*, Editorial RM, Fundación Juan Rulfo, Ciudad de México, 2010, pp. 41–73.
Weatherford, J. Douglas, „*Paloma herida:* Searching for Juan Rulfo în Emilio Fernández”, *Rethinking Juan Rulfo's Creative World: Prose, Photography, Film*, Dylan Brennan şi Nuala Finnegan (ed.), Studies in Hispanic and Lusophone Culture 14, Legenda, Oxford, 2016, pp. 9–31.

FORMULA SECRETĂ

FORMULA SECRETĂ

I

Veți spune că sunt pur şi simplu nătărău,
că-i o sminteală să te plângi de propria soartă,
şi cu atât mai mult de acest pământ uimit
unde ursita şi-a uitat de noi.

E-adevărat că truda-i mare peste poate
când cauți să te-obişnuieşti cu lipsa hranei.

Şi chiar dacă se zice că nemâncarea
cu cât o-mparți între mai mulți
cu-atât ajunge doar la mai puțini,
e-adevărat doar că aici
cu toții
suntem gata să dăm ortul popii
şi n-avem nici măcar un loc
unde să-nchidem ochii.

După câte se pare
femeia cu coasa ne ia de-a dreptul.
Nici vorbă să legi foarte strâns nodul

acestei chestiuni.
Nici vorbă de una ca asta.
De când e lumea lume
am tot umblat cu buricul lipit de spinare
şi cu unghiile zdravăn înfipte-n vânt.

Până şi pentru umbră se tocmesc cu noi,
dar în pofida tuturor,
noi continuăm mereu la fel:
aproape buimăciți de soarele hulit
ce se lățeşte zilnic lovindu-ne de sus,
mereu cu aceeaşi seringă,
vrând parcă să retrăiască jarul şi mai abitir.
Deşi noi ştim prea bine
că nici arzând printre tăciuni
soarta nu ne va prinde rădăcini.

Dar rămânem plini de crezare.
Poate că ne va aduce împăcarea.

Lumea geme de oameni ca noi,
de numeroşi oameni ca noi.
Şi cineva trebuie să ne audă,
cineva şi câțiva mai mulți,
chiar de-i zdrobesc ori de-i scot din minți

urletele noastre.
Nu că ne-am fi ridicat,
nici nu-i cerşim pomană lunii.
Nici nu căutăm în grabă pe drum o bojdeucă
sau n-o luăm în sus spre munte
ori de câte ori ne aţâţă câinii.

Cineva trebuie să ne audă.

Când vom înceta să bombănim ca viespile în
roi,
ori deveni-vom coadă de vârtej,
ori termina-vom să ne scurgem pe
pământ
ca un fulger de morţi,
atunci
poate că şi leacul va ajunge
la noi toţi.

II

Coadă de fulger,
vârtej de morţi.
Cu zborul lor
strădania lor dura-va prea puţin.
Poate că vor sfârşi topindu-se în spumă
ori îi va înghiţi aerul ăsta plin de scrum.
Şi chiar că se pot pierde

mergând pe pipăite
prin bezna răscolită.
La urma urmelor sunt numai şi numai moloz.
Fărâme le-or fi făcut sufletul cu lovituri
tot dându-i brânciuri vieții.
Poate că s-or speria printre fibrele
înghețate ale nopții,
sau le va veni de hac spaima
ştergându-le chiar şi suflarea.

Sfântul Matei s-a sculat ieri în zori
negru la față.
Roagă-te pentru noi.

Suflete binecuvântate din purgatoriu.
Roagă-te pentru noi.

Noaptea e-atât de sus şi nici n-ai cu ce să le veghezi.
Roagă-te pentru noi.

Doamne Sfinte, Sfânt Nemuritor.
Roagă-te pentru noi.

Toate-s de-acum pe jumătate coapte de cât le-a supt

Soarele seva.
Roagă-te pentru noi.

Sfinte Sfânt Antoñito.
Roagă-te pentru noi.

Snop de nemernici, culme a trândăviei.
Roagă-te pentru noi.

Salbă de pungaşi, pomelnic de puturoşi.
Roagă-te pentru noi.

Gaşcă de tâlhari.
Roagă-te pentru noi.

Cel puțin ei nu vor trăi loviți de nemâncare.

DESPRE FORMULA SECRETĂ

> *Singurul film pe care l-am făcut s-a numit* La Fórmula Secreta*. La început, s-a chemat* Coca-Cola en la sangre*, dar i-au schimbat titlul deoarece credeau că nimeni n-avea să meargă să-l vadă. E povestea unui bărbat căruia i se injectează Coca-Cola în locul unui ser şi, când începe să-şi piardă cunoştinţa, vede scânteieri luminoase, iar Coca-Cola are asupra lui efecte teribile, are o serie de coşmaruri, iar de câteva ori protestează contra tuturor lucrurilor. Acesta este un film ANTI. Este antiyankeu, anticlerical, antiguvernamental, antitot... Nu i s-a permis să ruleze.*
>
> JUAN RULFO

Un ţăran solitar şi tăcut priveşte neclintit către câmpiile înalte.[39] Camera se depărtează lent de el, ducându-se către acele coline posomorâte. Pe neaşteptate, ţăranul se ia după mişcarea camerei, îndreptându-şi toată privirea spre spectator şi revendicându-i atenţia. Să umbreşti privirea spectatorului printr-un act subversiv e ceva agresiv şi neliniştitor. Multă vreme, cameramanii ţintiseră fără răgaz cu lentilele lor mitica frumuseţe a câmpului mexican fără să-i *vadă* cu adevărat pe cei ce vieţuiau în ea. Acum, locuitorii din *câmpul în flăcări* au ceva să ne spună, iar glasul lor va fi *ascultat chiar de-i zdrobesc ori îi scot din minţi / urletele noastre*. Cu imaginile lui Gámez, ei sunt văzuţi, iar

---

[39] În original, *altas llanuras,* câmpiile înalte care se întind în Mexic între Sierra Madre Oriental şi Golful Mexic, şi de la Río Bravo la Sistemul Vulcanic Transversal. Pe o lăţime de 200 de kilometri, ele coboară de la 200 de metri altitudine până la nivelul mării. (*N. trad.*)

cu vorbele lui Rulfo, ascultați. Această secvență copleşitoare marchează începutul diatribei poetice a lui Rulfo.

Rubén Gámez a turnat *La fórmula secreta* în 1964. În cursul carierei lui, s-a dezis de filmul comercial, iar această peliculă produsă independent s-a inspirat puternic din imaginile suprarealismului, aducându-i Premiul pentru cel mai bun film la primul concurs de film experimental din Mexic (1965). Textul *Formula secretă* scris de Rulfo a fost publicat întâia oară în „La cultura en México", suplimentul revistei *Siempre!*, în martie 1976, aceasta fiind singura sa versiune scrisă până în 1980, când a fost inclus în *El gallo de oro y otros textos para cine*. Textul pe care îl prezentăm aici este primul în care singura voce din *Formula secretă* apare publicată fără greşeli. Discrepanțele dintre textele publicate în 1976 şi 1980 n-au nevoie să fie soluționate de un expert rulfian, căci textul nostru rectifică omisiunile prealabile şi calchiază banda sonoră a filmului din 1964. Se ştie încă din introducerea publicată în „La cultura en México" că Rulfo a scris textul *a posteriori*, când văzuse deja secvențele filmate de Rubén Gámez. Este posibil ca scriitorul să fi găsit tocmai cu ajutorul lui Gámez reprezentarea vizuală a țăranilor strânşi cu uşa şi călcați în picioare din lumea literară pe care el o construise în prealabil. Poate că pornirea de nestăvilit a lui Rulfo de-a le da acestor personaje un glas cu care să-şi poată exprima obida a fost reacția sa cea mai naturală.

Înfiripat în glasul poetului Jaime Sabines pe banda sonoră a filmului şi apoi aranjat în versuri de Carlos Mansiváis, textul oferit publicului pentru întâia oară în 1976 a fost subintitulat deloc surprinzător „poem pentru cinema". Chiar dacă cititorul va considera acest text un scenariu cinematografic, solilocviu ori monolog poetic, cert e că glasul țăranilor se dezvăluie poetic şi furios, agresiv şi plin de demnitate totodată. Nu sunt refractari, dar nici n-o

iau *în sus spre munte* ori de câte ori îi *ațâță câinii*. Un extraordinar simț al primejdiei fierbe în subtext, pe când sătenii îşi profețesc transformarea perturbatoare de țărani uitați în *coadă de vârtej* şi *fulger de morți*. Pe măsură ce textul lui Rulfo devine o stranie procesiune religioasă pe dos, formată din *nemernici*, *pungaşi* şi *tâlhari*, îi vedem pe țărani sforțându-se să urce pieptiş un deal cu trepte. În ciuda marii lor străduanii, în final sfârşesc prin a se prelinge pe piatra seacă. Pe când camera focalizează pe trupurile lor lipsite de viață, care zac cu brațele încrucişate pe stânci, textul lui Rulfo atinge o epifanie istovită*: Cel puțin ei nu vor trăi loviți de nemâncare*.

Dylan Brennan
Ciudad de México, au*gust 2009*

ALTE POVESTIRI

(DIN ACEASTĂ NOUĂ EDIȚIE…)

Din această nouă ediție a *Cocoşului de aur*, la a cărei pregătire am colaborat cu Douglas J. Weatherford, traducătorul ediției în limba engleză a cărții, fac parte douăsprezece povestiri publicate între 1945 şi 1984: cele mai vechi sunt „Ale vieții nu-s prea serioase” (apărută în revista *América* în 1945, prima publicată vreodată de Rulfo) şi „O frântură de noapte” (apărută în *Revista Mexicana de Literatura* în 1959, parte din romanul *El hijo del desaliento*, din 1940, distrus de autor). Cândva, aceste două texte au fost incluse în *Câmpul în flăcări* – nu de către Juan Rulfo –, şi credem că aici îşi vor ocupa locul potrivit. Includem, de asemenea, o scrisoare din 1947 şi încă o povestire publicată în 1952, la fel ca alte nouă apărute în 1994.

În 1996, s-a publicat pentru prima oară, în catalogul expoziției „La ciudad de Juan Rulfo”, o parte dintr-o misivă pe care scriitorul o scrisese Clarei, logodnica sa, în „Ciudad de México, la finele lui februarie 1947”. Acolo, făcea portretul neîndurător al lumii muncitoare din firma unde funcționa, temă asupra căreia avea să revină într-un interviu cu Máximo Simpson, realizat în 1970 şi în care leagă acea lume infernală de Comala. În scrisoare apare o frază apropiată de romanul său: „Viața e scurtă şi stăm multă vreme îngropați.” Apreciem şi ceea ce însemna atunci Clara pentru Rulfo: posibilitatea de a trăi într-o „lume unde nu se bagă spaima-n nimeni şi nimeni nu devine odios”. Salba completă a epistolelor către Clara s-a publicat în anul 2000, când această scrisoare a primit numărul XII.

„Castillo de Teayo”[40] este un text pe care Rulfo a intenționat să-l publice în revista *Mapa* în 1952, însoțit de fotografii pe care le făcuse el însuși în acel sit arheologic. A fost publicat întâia oară în *Letras e imágenes*, 2002, și ulterior în *Obras*, 2011. Textul împletește cronica de călătorie cu ficțiunea.

În 1994 a apărut o culegere de texte intitulată *Los cuadernos de Juan Rulfo*, reunite până atunci alte sub diferite titluri. Ediția *Los cuadernos* este epuizată, dar noi, Weatherford și Fundación Juan Rulfo, credem că ar fi fost o idee bună să includem aici câteva dintre ele. Detalii în continuare.

„După moarte” este un text bătut la mașină (dar nu de către Rulfo) pe hârtie subțire de scrisori (copie), la fel ca alte câteva dintre cele adunate aici. Atmosfera povestirii, sau a fragmentului, evocă unele pasaje din *Pedro Páramo* legate de tema atemporalității și chiar unele dintre spusele părintelui Rentería, care o bagă în sperieți pe Susana San Juan, și ale Doroteei. Asta situează textul spre primele zile ale celei de-a doua burse a lui Rulfo la Centro Mexicano de Escritores, primită începând cu septembrie 1953.

Cu titlul „Mătușa Cecilia” e un text și el dactilografiat, dar nu de către Rulfo, pe hârtie de copiat. Agonia și moartea mătușii Cecilia ar putea fi privite ca o apropiere de monologul Susanei în mormânt, numai că aici martorul e un copil, care trece apoi în patul mătușii moarte.

---

[40] Castillo de Teayo sau Castelul din Teayo este un sit arheologic prehispanic din Mesoamerica ce corespunde culturii huastece din municipiul Castillo de Teayo, aflat în nordul statului Veracruz din Mexic. În centrul satului se află un edificiu piramidal înalt de 11,3 metri, probabil un templu, structură rară în zona mesoamericană. Pe hărțile aborigene apare reprezentat cu glifa aztecă Teayotlán, țestoasa din/de pe piatră. În vechime se numea Tzapotlán. (*N. trad.*)

„Cleotilde” este alt text cu titlu, dactilografiat cu aceleaşi caracteristici ca cele anterioare. În el reapare mătuşa Cecilia, decedată mai demult, dar atât de prezentă, încât provoacă furia protagonistului împotriva lui Cleotilde, care ar putea fi prostituata din „O frântură de noapte”. Soţul şi asasinul ei ar fi în acest caz groparul din acea povestire: Cleotilde îl numeşte „spintecătorul morţilor”. Istoria se situează tot în mediul urban, de unde provin bărbaţii (printre ei, un oarecare Florencio) cu care Cleotilde îşi petrece nopţile.

„Tatăl meu” e altă scriere dactilografiată şi cu titlu, asemănător tuturor celor anterioare. Poate fi citită ca un text autobiografic al lui Juan Rulfo, dar e posibil să anunţe şi o elaborare literară care face dificil să ne gândim la evocarea directă a acelei întâmplări, ceea ce ar putea confirma apropierea sa de fragmentele din *Pedro Páramo* în care copilul Pedro e anunţat că bunicul său va împlini nouăzeci de ani şi, puţin după aceea, că tatăl lui a murit.

„La fel ca ieri” este un text fără titlu, dactilografiat la un rând, nu la două, ca acelea dinainte. Ar putea fi un avans din *Pedro Páramo* pentru Centro Mexicano de Escritores, citit sau nu acolo. Într-un raport din 1 noiembrie 1953, Rulfo arată că „Numele protagonistei a fost schimbat în Susana San Juan”. În text, Susana poartă deja acest nume, dar preotul este „Sebastián Villalpando”, mort, ceea ce ni se şi spune, la 23 aprilie 1927, în plină *guerra cristera*[41] („cauza”). Trebuie reflectat asupra faptului că preotul celebrează liturghia chiar înainte de a ieşi cu mirul sfânt pe

---

41 *Guerra Cristera*, *Guerra de los Cristeros* sau *Cristiada* (războiul cristic, adesea numit şi „cauza”) a fost un conflict armat din Mexic, care a durat trei ani (1926–1929), între Guvern şi miliţiile de laici, preoţi şi călugări catolici, care se opuneau aplicării aşa-numitei Legi Calles, care propunea limitarea şi controlarea cultului catolic. (*N. trad.*)

malul lagunei Media Luna, în noaptea din „ajunul Imaculatei Concepții. Într-o sâmbătă, la 7 decembrie” (din 1918, adăugăm noi). Şi, dacă nu uităm că lectura realistă nu-i mereu utilă, nici necesară în *Pedro Páramo*, se poate aminti că Susana moare atunci. Comala va afla a doua zi: „În zori, pe oameni i-a trezit dăngănitul clopotelor. Era în zorii zilei de 8 decembrie”, spune romanul.

„Susana Foster” este alt text dactilografiat la două rânduri, asemenea celor deja menționate, cu titlul indicat, şi ar putea data din primele două luni ale celei de-a doua burse a lui Rulfo la Centro Mexicano de Escritores. Similitudinea dintre acest pasaj şi altele care, în roman, reproduc amintiri ale Susanei pe plajă este neîndoielnică, deşi menționarea ploii ar putea trimite la primul pasaj din copilăria lui Pedro. Dialogul final, separat de textul anterior, sugerează una dintre discuțiile avute de Susana cu Justina.

„Mergea îndurerat” este un manuscris fără titlu, realizat pe hârtie de scrisori. E mai mult decât probabil că Juan Rulfo l-a scris dintr-un singur foc, repede şi cu rânduri separate. Pe dosul foilor apar câteva pagini ale textului mecanografiat şi corectat de Rulfo însuşi din scenariul filmului *Paloma herida*, scris în colaborare cu Emilio Fernández. După copia scenariului final, păstrată de scriitor, acest text a fost încheiat în 1956. „Mergea îndurerat” aminteşte de unele pasaje din proza „Bărbatul”, dar mai ales trimite la povestea dezvoltată de Rulfo în filmul *El despojo*, la rândul său o variațiune a celui făcut de Ambrose Bierce, intitulat „An Occurrence at Owl Creek Bridge”.

„Ángel Pinzón s-a oprit în centru” este tot un text fără titlu, scris de mână pe foi mai mici decât cele pentru scrisori, redactat probabil dintr-un singur foc. Menționarea unor locuri din Munții Juárez din Oaxaca, de pe versantul dinspre golf, ar duce cu gândul la anii 1955–1957, când

Rulfo a lucrat pentru Comisión del Papaloapan[42] sau puțin după aceea. Am unificat numele lui Tránsito Pinzón, eliminând varianta „Trinidad”, probabil un lapsus.

„Iscoditorul” este tot un manuscris, cu acest titlu, scris pe foi separate dintr-un caiet cu spirală verticală şi cu linii orizontale. Pare scris de Rulfo tot dintr-un singur foc, are puține corecturi şi încă o neconcordanță: numele „Candelario” se schimbă imediat în „Catarino” (am lăsat peste tot întâia formă). Prima parte are drept temă rasismul din Mexic, iar a doua este consacrată consecințelor mişcării studențeşti din 1968 în Ciudad de México, ceea ce ar permite datarea narațiunii în anii oarecum posteriori respectivei date.

Fundación Juan Rulfo

[42] Comisión del Papaloapan (1946–1984) din Instituto Mexicano de Recursos Naturales Renovables a fost constituită în Mexic în vederea unui vast proiect de dezvoltare a ţării şi a râurilor, a comunicaţiilor, căilor de navigaţie, porturilor, şoselelor, căilor ferate, irigaţiilor şi energiei, dar şi pentru protecţia sănătăţii. (*N. trad.*)

ALE VIEȚII NU-S PREA SERIOASE

Pe atunci, Crispín dormea într-un leagăn mult prea mare pentru trupuşorul lui mititel. Fără să bănuiască lumina, căci nu venise încă pe lume, băieţelul doar trăia în buricul beznei şi relua mereu, pe neştiute, tot mai mulţi dintre paşii domoli cu care maică-sa umbla pe culoare, pe coridor şi, uneori, în câte o dimineaţă senină, prin ogradă, ca să-şi recapete vlaga, prefăcându-se că bombănea găinile şi că le fura puişorii, ascunzând doi sau trei sub sân, căci spera, poate, că fiului viaţa îi va fi mai uşoară dacă asculta larma lumii.

Pe de altă parte, deşi de-acum zăbovea de opt luni acolo înăuntru, Crispín nu deschisese ochii nici măcar o dată. Ghiceai chiar că, mereu ghemuit, nici nu încercase să întindă vreun braţ sau vreun picioruş. Nu, în această privinţă nu dădea semne de viaţă. Şi dacă inima lui n-ar fi dat unele mici lovituri gingaşe în peretele care-l despărţea de ochii mă-sii, ea ar fi crezut că Cel de Sus o înşelase şi n-ar fi întârziat nicio clipită să I-o reproşeze, chiar dacă doar în taină.

— Să mă ierte Domnul, îşi spunea; dar ar trebui s-o fac, dacă micuţul n-ar fi viu.

Dar bebeluşul era foarte viu. E adevărat că-l deranja uşor faptul că stătea încolăcit ca un melc, însă acolo trăia în voia lui, dormea fără răgaz şi, mai ales, plin de încredere; de încrederea pe care i-o trezea legănatul în acel scrânciob mare şi sigur care era mama sa.

Mama gândea că existenţa lui Crispín era pentru ea o consolare. Încă plângea fără contenire; încă strângea

îndelung la piept amintirea acelui Crispín care plecase la Ceruri. Încă, şi asta era cel mai rău pentru ea, nu îndrăznea să fredoneze cântecul cu care ştia să adoarmă copiii. Cu toate astea, îi cânta uneori băieţelului încetişor, ca pentru sine; dar imediat o copleşea dorul nebun de plâns, pe care doar lipsa „aceluia" îl putea merita.

Apoi îşi mângâia pântecul şi-şi cerea iertare de la fiul ei.

Alteori, uita complet că acest fiişor exista. Orice lucru îi aducea în faţa ochilor figura lui Crispín cel mare. Atunci mijea din ochi, dădea frâu liber gândurilor şi astfel orele îi treceau, în goana după desfătătoare amintiri. Dar tocmai în acele clipe fără conştiinţă, Crispín lovea şi mai abitir în pântecul ei şi o aducea la realitate. Apoi, ei i se năzărea că inima acelui băieţel nu făcea să se audă bătăi, ci mai curând dojeni că-l lăsa singur şi pleca atât de departe. Începea imediat să-şi facă singură o mulţime de reproşuri şi nu se mai oprea până nu se simţea liniştită şi neînfricată.

Fiindcă da, îi era groază ca nu cumva fiul ei să păţească ceva, tocmai când ea nu mai prididea să-l viseze pe celălalt. Şi n-avea în minte decât disperarea că nu putea şti nimic. „Poate că suferă", îşi spunea. „Poate că se înăbuşă înăuntrul meu, fără aer; sau poate că s-o teme de beznă. Toţi copiii se pierd cu firea când stau în întuneric. Toţi. Şi el aidoma lor. De ce nu s-ar îngrozi şi el? Ah, dacă ar fi aici, afară, aş şti să-l ocrotesc; sau cel puţin aş vedea când feţişoara lui îşi pierde culoarea ori când ochişorii i se întristează. Şi aş şti ce să fac atunci. Dar acum nu; nu unde-i el acum. Acolo nici vorbă." Aşa-şi zicea.

Dar Crispín trăia fără să aibă habar de nimic din toate astea. Doar se mişca nitel, când simţea că suspinele mamei săpau un gol lângă el. Pe de altă parte, acele suspine aproape păreau să-l pună la locul potrivit, ca să poată dormi mai departe, dezmierdat de sunetul identic şi repetat pe

care-l făcea sângele când urca şi cobora ceas după ceas aproape de el.

Aşa mergeau lucrurile. În afara clipelor când îi mergea rău, ea îşi simţea sufletul legat de zilele ce aveau să vină. Era tulburător să-i vezi gesturile de bucurie, pe care toate mamele le învaţă cu precauţie nitel mai devreme. Şi ce-şi mai îngrijea mâinile, netezindu-le, ca să nu vatăme prea mult carnea aproape firavă care avea să se plimbe făcută nod în braţele ei.

Aşa mergeau lucrurile.

Dar ale vieţii nu-s prea serioase. Trebuie să bănuim că ea ştia de-acum toate acestea, fiindcă văzuse cum se jucase viaţa cu Crispín cel mare, ascunzându-se de el, până când cei doi nu mai izbutiseră să se întâlnească. Aşa se întâmplase. Totuşi, ea nu-şi închipuia moartea decât ca pe ceva liniştit: poate ca pe un râu care creşte pas cu pas, care împinge de-acum ape îmbătrânite şi le acoperă încetul cu încetul; dar fără precipitarea unui izvor nou-născut. Aşa îşi închipuia ea moartea, deoarece nu doar o dată o văzuse apropiindu-se. O văzuse şi Crispín, bărbatul său, şi, chiar dacă la început îi fusese cu neputinţă s-o recunoască, până la urmă, când simţise că totul se chinuie în el, nu mai avusese îndoieli că era ea, moartea.

Păi, ea-şi dădea bine seama ce obişnuieşte viaţa să-i facă omului, chiar când el e mai lipsit de grijă.

În dimineaţa aceea, s-a gândit să se ducă la cimitir. Ca întotdeauna, a vrut să afle dacă Crispín cel nenăscut n-avea nimic împotrivă, aşa că i s-a adresat: „Crispín”, l-a întrebat, „vrei să mergem? Îţi promit că n-am să plâng. O să ne aşezăm doar un pic să stăm de vorbă cu taică-tău şi apoi o să ne întoarcem; o să ne fie bine la amândoi, vrei?” Apoi, încercând să ghicească în ce loc puteau fi mânuţele fiişorului ei, a adăugat: „Am să te ţin de mână toată vremea.” Asta i-a zis.

A deschis poarta ca să iasă; dar a simțit imediat un vânt rece, care se lipise de pământ, parcă măturând străzile. Atunci s-a întors după un palton, căci nu era bine ca micuțul să simtă frigul. L-a căutat printre cearşafurile de pe pat; a iscodit după el în dulap; l-a găsit acolo sus, într-un colțişor. Dar dulapul era mult mai înalt decât ea şi femeia a trebuit să urce pe primul raft, apoi a pus genunchiul pe al doilea şi a atins paltonul cu vârful degetelor. Atunci s-a gândit că fiişorul se deşteptase, poate, din pricina strădaniilor ei şi a coborât în graba mare...

A coborât tot mai adânc. Ceva o împingea. Sub ea, podeaua era departe, de neatins...

O FRÂNTURĂ DE NOAPTE

Cineva mi-a zis că pe ulița Valerio Trujano era un loc liber, dar că înainte de a-l obține trebuia să accept să mi se „spargă nuca". N-aş vrea să spun ce-i aia, căci socot că aşa mi-aş pierde şi ultima frântură de ruşine, iar ceva din mine încearcă neîncetat să-mi spulbere amintirile urâte.

Pe atunci eram începătoare. Abia cu câteva zile mai devreme debutasem, cu ajutorul fetelor de pe Trujano, găsindu-mi un loc alături de ele. Şi în ciuda neplăcerii de a-l avea tot timpul în față pe „spărgătorul de nuci", cu riscul de a-i vedea la orice oră fața uscată, ochii seci, fără gene, şi încheieturile osoase, era mult mai bine să fiu acolo, lucrând la petreceri, decât să rătăcesc haihuie pe ulițe.

În plus, pe Valerio Trujano mi s-a topit teama. După două-trei săptămâni, n-o mai simțeam, ca şi cum îşi dăduse seama că n-avea ce să caute lângă mine. Şi cu toate că de multe ori i-am simțit dârdâitul, totuşi încerca să se ascundă când îmi vedea nevoile, poate că – dar şi cu siguranță – de frică să n-o trimit să stea singură, căci teama e starea căreia îi e cel mai frică de singurătate, după cât am eu de ştire.

La vremea acelor peripeții, l-am cunoscut pe cel care mai târziu avea să-mi fie soț...

Într-o noapte, a venit la mine un bărbat. Faptul n-avea nicio însemnătate, că doar d-aia eram eu acolo, ca să mă caute bărbații. Dar cel care s-a proptit lângă mine în noaptea aia nu era ca alții, fiindcă ținea un copilaş în brațe. Un copil mic, dintr-ăia care au încă nevoie de sprijinul oamenilor ca să se ducă dintr-un loc într-altul.

Văzându-l lângă mine, am crezut că venise să ceară de pomană, fiindcă a întins mâna de parcă dorea câțiva bănuți. Eram gata sa-i dau niscaiva centavos, când m-a întrebat de preț.

— Nu! i-am zis. Aşa nu.

— Aşa nu ce?

— Nu cu ce ții în brațe.

— Pe el încă nu-l interesează chestii d-astea, a răspuns. Deşi nu i-ar strica să le afle.

Nu i-am dat atenție, m-am uitat peste tot, căutând din priviri o fată care să vină să mă scoată din belea. Dar puținele care se aflau pe-acolo nu erau singure.

— Poate că umbli după cineva anume, am presupus. Una cu care ai mai fost şi alteori.

— Pe tine te caut, mi-a răspuns. Spune-mi doar cât ceri.

Părea să nu înțeleagă că n-aveam să-l însoțesc nicăieri atâta vreme cât avea făptura aceea cu el.

— Spune-mi doar, a repetat.

Atunci i-am cerut un preț foarte ridicat, poate că de zece ori mai mare decât obişnuiam să cerem.

— E-n regulă, a răspuns. Să mergem!

Mi-am zis că treaba nu-i în regulă. Dar m-am gândit şi că „spărgătorul de nuci" n-avea să ne dea o cameră în hotel. Şi chiar aşa a fost. De cum am trecut de coridor, am simțit mâna lui osoasă care ne făcea vânt, care ne dădea afară.

— Vezi, i-am zis, vezi că nu se poate.

— O să se poată, mi-a răspuns el. Asta mai lipsea.

Eram din nou pe stradă. M-a luat de talie şi m-a dus cu el.

— Ştiu un loc pe jumătate în beznă... angajatul e un „tu-vii-cu-ea". Acolo au să ne îngăduie să intrăm.

Mă uitam la copilul care i se sucea în brațe. Avea ochi ca de om mare, plini de răutate ori de gânduri rele. Mi-am zis că era poate oglinda pură a păcatelor noastre.

Mi-ar fi plăcut să înceapă să urle, pentru ca taică-su să lase afacerea baltă şi să se ducă cu el cu tot să se odihnească în pace. Chiar la asta mă gândeam, când ochii bebeluşului au început să zâmbească. Îmi întindea braţele, sălta şi râdea la mine, arătându-mi singurul dinte din guriţă.

— Vezi? a întrebat tipul. Şi el vrea să meargă cu tine.

Băieţelul era învelit într-o cârpă acoperită cu un poncho. L-am lipit la gâtul meu, bătându-l peste funduleţ, ca să aţipească. Dar copilul n-avea somn; se răsucea ca un vierme şi căuta cu gura locul de unde ştia că-i vine mâncarea. Tot trăgând de-acolo, mi-a descheiat bluza până şi-a putut agăţa mâinile de sânii mei.

— Puiului ăstuia îi e foame, i-am zis tipului.

— Avem vreme, a răspuns. După, o să-i dăm de mâncare.

Am ajuns la uşa unui hotel, unde el m-a oprit:

— Aici e? l-am întrebat.

— Da, chiar aici.

Am intrat. Am traversat un patio cu frânghii pentru întinsul cearşafurilor şi, când am început să suim pe trepte, am auzit o voce stridentă care ne-a avertizat că acolo nu e creşă.

Atunci ne-am dus mai departe, cam pe-acolo, pe străzile din Ogazón. Pe el îl chema Claudio Marcos. Nu, copilul nu era al lui. Ci al unui cumătru. Doar că se oferise să-i poarte el de grijă fiindcă azi cumătrul petrecea. În fine, se aranja zi de zi, dar niciodată nu-i mersese atât de prost ca acum.

De aceea luase copilul din crâşmă, ca să nu-şi mai bată capul ori de câte ori cumătrul cădea lat. Şi cum amicul nu mai ştia de el, fusese uşor să i-l ia. Hazul avea să fie mâine, când cumătrul avea să-şi aducă aminte de băieţel şi n-avea să dea de el şi nici să mai ştie unde-l lăsase.

— Nu-l duci la casa lui?

— Acolo mă duceam. Dar când te-am văzut, mi-am schimbat gândul. Mi s-a năzărit că o să-şi petreacă mai bine noaptea cu noi.

— Te distrează să faci aşa ceva?

— Ce părere-ţi dai?

— Niciuna.

— Eu te zărisem, a continuat. Dar nu-mi luam inima-n dinţi să-ţi vorbesc. Cu faţa ta, nu pari ca toate celelalte. Şi chiar am crezut că umbli pe-acilea doar în vizită.

— Ei bine, şi unde ne ducem? am întrebat.

Nu mi-a dat nicio atenţie. A continuat să păşească în tăcere.

— Cel mai bine ar fi să duci copilul la mă-sa, i-am zis.

— N-am câştiga nimic cu asta, a răspuns. Nu ea-i dă să sugă.

Am luat-o pe o stradă dreaptă, neluminată. Intrând în Piaţa Îngerilor, un poliţist a izbutit să mă recunoască:

— Să nu te pierzi, Olga, mi-a atras atenţia.

— Cui i se spune aşa? m-a întrebat Claudio Marcos.

— Mie.

— Nu te cheamă Pilar?

— Ce contează numele, tot aia e. La ce-i bun? am ripostat, pe jumătate supărată. Dar trebuie să ne întoarcem, e departe de zona mea.

Am ajuns la Parcul Santiago şi ne-am aşezat pe o bancă.

Băieţelul îmi adormise pe umăr. Deşi nu cântărea mai nimic, atât era de slab, tot nu ştiam cum să mă desprind de el. Nu-mi lămuream la ce mai stăteam acolo şi cu atât mai puţin îmi trecea prin minte să ne ducem să ne culcăm împreună, cu puiul acela abia născut între noi. Dar bărbatul nu dădea semne c-ar avea de gând să pună capăt vorbăriei.

— Ascultă, i-am atras atenţia, devenind serioasă, bebeluşul ăsta trebuia de mult să doarmă în patul lui. Ai

face bine să-l duci acasă. Şi, dacă mama nu-l pune să sugă, atunci fă-o tu, măcar din respect.

— Crezi că e timpul să-l iau eu?

— Nu ştiu, i-am răspuns. Dar e atât de slab, că-mi închipui că n-a mâncat în toată viaţa lui.

— A, nu, asta sigur că nu. Cu asta nici vorbă că nu-s de acord. Copilul mănâncă o grămadă. Chiar azi la amiază a dat gata juma' de duzină de tortillas. Îi plac şi chile, şi ciorbiţa de făsui. Mănâncă toate astea. Acuma, dacă nu mă crezi, să mergem undeva. Am la mine cincizeci de pesos. Intrăm într-un birt, cerem de-ale gurii de cincizeci de pesos şi o facem pe din trei. Vrei?

Adevărul e că mi-era foame. Am intrat în primul chioşc cu sandvişuri de care am dat. Odată ajunşi acolo, printre atâţia oameni, în mirosul aspru de chorizo fript, am uitat de ce eram cu tipul din faţa mea. Şi mi s-a năzărit să cred că şi el uitase de la o vreme pentru ce mă luase de pe uliţă.

Am mâncat. Pe deasupra, el a mai cerut un pahar cu lapte şi nişte chifle.

A pus bebeluşul între picioare şi i-a dat rând pe rând fărâme de pâine muiate în lapte. Când a terminat prima chiflă, a luat alta şi a continuat cu a treia. Copilul muşca cu singuru-i dinţişor până ce chifla se tot micşora, apoi mesteca fărâma grunjoasă şi o înghiţea dintr-odată.

— Ei, vezi cum înghite? mă întreba individul râzând. Mănâncă toate astea. Încă de când l-au adus pe lume, părinţii i-au făcut ceafa tot mai groasă, îndopându-l mereu cu toate mezelicurile câte li se dădeau prin cârciumi. Şi nu-i nicio îndoială că-i bun la multe să ai ceafa groasă.

— Păi, dacă tot am ajuns aici, l-am întrebat, ce naiba faci tu cu băieţelul ăsta, dacă are o mamă care să-i poarte de grijă?

— Vorbeşti de cumătra mea, Flaviana?

— Nu ştiu de care dintre cumetrele tale vorbesc. Dar mie n-o să-mi meargă prea bine în noaptea asta. N-am să câştig nici pentru ce-mi pun din trup la bătaie.

— Am de gând să te plătesc. Sau ce, vrei să-ți dau o arvună?

— Nu, i-am răspuns, dar vreau să mă-ngrijesc de bucata mea de zid. Poate că m-aşteaptă vreun prieten.

În realitate, mi-era frică de „spărgătorul de nuci". Atât fiindcă mă lăsasem văzută lângă clientul cu bebeluş, ceea ce cu siguranță încălca regulile, cât şi din pricina ideii pe care şi-o făcuse el despre mine, crezând că voisem să-i trag clapa. Apoi mai era şi chestia cu taxa zilei, de care „spărgătorul de nuci" nu ierta nicicând pe nimeni, nici dacă scuipa sânge.

Claudio Marcos căzuse pe gânduri. Apoi m-a lămurit:

— Sunt gropar. Nu te sperie că mi-s gropar? Ei bine, ăsta-s eu. Şi n-am zis niciodată că munca asta nu-mi aduce parale nici pentru ce-mi pun din trup la bătaie. E o meserie ca oricare alta. Dar profiți că simți la iuțeală plăcerea de a îngropa oameni. Ți-o zic fiindcă tu, ca şi mine, pesemne că urăşti oamenii. Poate chiar mai mult decât mine. Şi despre asta aş vrea să-ți dau un sfat: nu iubi niciodată pe nimeni. Lasă naibii chestia aia cu care îi iubeşti pe ceilalți. Mi-aduc aminte că am avut o mătuşă pe care o iubeam mult. A murit brusc, tocmai când o iubeam mai mult, şi tot ce-am câştigat a fost că inima mi s-a umplut de găuri.

Îl ascultam. Dar asta nu mi-l alunga din minte pe „spărgătorul de nuci" cu ochii lui muți şi căzuți în găvane. Între timp, individul tocmai îmi povestea că ura juma' de lume şi că e bine de ştiut că i-ar îngropa unul după altul pe aceia de care se lovea zi de zi. Şi că atunci când unul de ici ori de colo profera ori îi făcea vreo răutate, lui nu-i sărea țandăra, ci, punându-şi lacăt la gură, îşi făgăduia să-i lase

pe acei oameni în pace multă vreme, până când aveau să-i cadă ei singuri în mâini.

— ...Nu, nu mi-e milă de morți şi cu atât mai puțin de vii. De cinci ani am pus capăt unor asemenea lucruri. La început, mă întristam până-n rărunchi atunci când, după ce o îngropam pe mama unor fii numeroşi, ei răbufneau, scoteau urlete îngrozitoare şi îmbrățişau sicriul, ținându-se de el ca scaiul de oaie, fără ca trei sau patru bărbați să-i poată desprinde. Am avut parte de nesfârşite astfel de întâmplări. Când eşti gropar, trebuie să-ți pui părerea de rău alături de fiecare mort pe care îl îngropi. ...Viii-s o ruşine. Nu crezi că-i aşa? Morții nu-s la cuțite cu nimeni; dar, în ce-i priveşte pe vii, ăştia îi hărțuiesc pe toți cei care-s în viață. Şi chiar îşi iau singuri viața pe jumătate, ca să sleiască inima unui seamăn. Cu asta ți-am spus tot. În schimb, pe morți nu trebuie să-i urâm. Sunt lucru mare. Sunt buni. Cele mai bune ființe de pe pământ.

— Să ieşim, l-am rugat. Mă sufoc. Să mergem într-un loc cu aer.

Am ajuns la aer curat, dar ne-a mai urmărit un timp fumul rânced de prăjeală. El ascunsese bebeluşul sub haină, cu siguranță ca să-l apere de vântul nopții.

— Acu', că te-ai ridicat, mi-am adus aminte de-o chestie, a început. Păi, cumătra Flaviana n-are nimic aici, a arătat, parcă tăindu-şi pieptul. Acum, e drept că, dacă ar avea sâni ca ai tăi, cu siguranță c-ar fi plini de *pulque*[43], aşa că n-ar ajuta-o nicicum să-şi pună bebeluşul la îngrăşat.

Atunci l-am întrebat dacă n-are cumva obiceiul să profite de acea Flaviana când cumătrul lui pierde nopți întregi prin crâşme.

---

[43] Băutură fermentată tradițională din Mexic, de origine prehispanică, obținută prin fermentarea sevei (*aguamiel*) de agavă sau maguey. (*N. trad.*)

Iar el m-a lămurit că nu. Fiindcă n-are cum, căci ea nu se despărțea nicicând de bărbatu-său.

— Ăştia doi se îmbată împreună şi umblă peste tot unul cu altul, până-şi pierd minţile ori îşi uită amândoi memoria în acelaşi fel.

Aproape nu-l mai auzeam. Mi-am zis să mă culc. Dar lui i s-a năzărit să ne înghesuim o vreme la intrarea vreunui antreu, unde să fim singuri ca dincolo de lumea asta.

— Am să cred că te-am visat, a îndrugat. Fincă într-adevăr te cunosc de mult din vedere, dar îmi placi mai mult când te visez... Că atunci fac cu tine orice vreau. Nu ca acum, când, după cum vezi, n-am putut face nimic.

Zorii erau tot mai aproape. Mirosea a zi, deşi pământul, porţile şi casele zăceau încă în beznă.

De somn, am trecut strada să caut un hotel. El s-a apropiat de mine şi m-a oprit:

— Am vreo datorie la tine?

— Nu, nimic, i-am răspuns.

— Te-am făcut să-ţi pierzi vremea. Trebuie să-mi ceri chiar câte parale iei pe-o noapte.

Scăpasem de el. Am deschis uşa să caut prima cameră goală. M-am aruncat cu haine cu tot pe pat, am închis ochii şi, lăsându-mi trupul moale, am adormit. Cineva zgâria strada cu o mătură. De-aici, dinăuntru, altcineva a întrebat:

— O să ne mai vedem vreodată? Tot mai mi-e poftă să vorbesc cu tine.

L-am simţit că se aşeza la picioarele patului...

E chiar cel care stă acum pe marginea dormezei mele şi tace cu capul între mâini. Tocmai a plecat de lângă gratiile ferestrei unde-şi petrece de obicei nopţile, aşteptând să mă întorc acasă. Mi-a zis de multe ori că la orele alea nu-s eu cea care vine şi că niciodată n-o să ne întâlnim până la urmă...

— ...Sau poate că da, adaugă. Poate că atunci când te voi pune la loc sigur sub pământ, în ziua în care va trebui să te îngrop.

Nu ştie că vreau să dorm. Nu ştie că-s sfârşită. Pare să fi uitat de înțelegerea la care am ajuns când l-am luat de bărbat: că are să mă lase să mă odihnesc; altfel are să se piardă în cele din urmă în găurile unei muieri devastate de cât au folosit-o bărbații...

SCRISORI CĂTRE CLARA - XII

Mexic. La finele lui februarie 1947

Mayecita,

Ei n-au cum să vadă cerul. Trăiesc cufundați în umbră, una şi mai cernită decât de obicei din pricina fumului. Trăiesc înnegriți vreme de opt ceasuri, ziua ori noaptea, fără răgaz, de parcă n-ar fi nici soare şi nori pe cer pe care să-i vadă, şi nici aer limpede pe care să-l simtă. Trăiesc aşa mereu şi neobosit, ca şi cum ar avea de gând să se odihnească doar în ziua morții.

Îți spun ce-i cu muncitorii din fabrica asta, care dă pe-afară de fum şi duhneşte a cauciuc crud. Ei mai şi vor să stea sub paza cuiva, de parcă n-ar fi de ajuns paza sub care îi țin nişte maşini care nu ştiu cum se respiră în pace. De aceea, cred că n-am să fac mulți purici ca şef de lucrări, rolul pe care vor ei să-l joc. Numai gândul că voi lucra aşa mă întristează şi mă amărăşte. Şi doar gândul că tu exişti mă scapă de tristețe şi de această urâtă amărăciune.

Momentan, cred că inima mea e un balonaş gata să plesnească de orgoliu, care lesne se poate dezumfla, văzând aici lucruri care nu socoteam c-ar exista. Poate că nu-s în stare să te lămuresc, dar e vorba mai mult sau mai puțin de faptul că aici, în această lume ciudată, omul e o maşină, iar maşina e considerată om.

Dar îți spun lucruri care n-au nici în clin, nici în mânecă cu tine, şi asta nu-i îngăduit. N-am nimerit până acum un plic în care să-ți trimit fotografiile. Fiindcă ne dau drumul de la muncă abia la cinci după-amiază şi locul unde trăieşte băiatul îndrăgostit de tine, stingându-se tot mai mult clipă de clipă, e hăt departe de centru. Iar centrul se închide la cinci. Asta este. Am făcut mai multe copii după fiecare dintre cele trei fotografii pe care ți le pun în plic, dar nu-ți trimit decât una din fiecare, fiindcă mă tem pur şi simplu că te vei repezi să le distribui admiratorilor tăi fără de număr. Probabil că peste câteva zile îmi vor fi date şi cele alese de tine.

Pe de altă parte, nu pot crede că o fetiță atât de mititică poate FACE LITEROAIE ATÂT DE MARI... într-o scrisoare. Asta-i o păcăleală.

Cu toate acestea, rândurile tale mi-au făcut o plăcere nemărginită. Le-am primit cu amândouă mâinile şi le-am citit cu amândoi ochii, apoi le-am recitit, fiindcă e în ele ceva care-i place inimii mele. E în toate ale tale ceva care-i place mult inimii mele. Şi tu ştii că acestei inimi pe care eu ți-am dăruit-o trebuie să-i faci plăcere.

Adu-ți aminte că tu-mi dădeai mere, şi eu nu. Adu-ți aminte că Eva i-a dat un măr mic lui Adam şi aşa s-a născut obiceiul femeii de a dărui mere.

Aici n-am mers la cinematograf. Filmul fără tine nu-i bun la nimic. Nu-ți oferă nici măcar plăcerea să vii târziu şi să nu găseşti loc. Incidentele astea erau dulci şi aproape doar pentru ele ar merita să mergem iar acolo.

Încă n-am schimbat casa, dar cred că o voi face luna viitoare. Am să caut una cu păsări, chiar dacă aidoma alor tale, care aproape că nici nu cântă, nici nu saltă, de bătrâne ce-s, dar să fie zburătoare la urma urmelor. Cred că îmi placi atât de mult fiindcă ai în tine ceva de pasăre; poate

ochii sau poate gurița ta molatecă, pe care o iubesc atât de mult.

Nici n-am fost pe nicăieri, deşi am profitat de cele două duminici petrecute aici ca să-i fac o mică vizită lui Ajusco sau să-l salut pe Popo, care pare să se simtă la fel de singur şi de părăsit ca băiatul sărit de pe fix care vrea să te iubească încă şi mai mult decât te iubeşte.

Le-am făcut vizite unchiului David şi mătuşii Teresa; mătuşii Julia şi fiilor ei, printre ei şi Venturina, pe care o cunoşti deja; unchiului Raúl şi mătuşii Rosa... Tuturor le-am arătat portretele tale. M-au iscodit că de unde eşti. Păi, nici nu-şi închipuie că aici, pe lumea asta mare şi lată, poate să vină pe lume, să se facă mare şi să viețuiască un ceva atât de urât şi oripilant ca tine. Nu le vine să creadă asta, chiar dacă nu mai sunt copii, iar să nu mai fii copil înseamnă să nu mai crezi în îngeraşii Domnului. Asta-i treaba cu ei.

„S-o iei iar de la capăt.” Cât mi-ar plăcea să fiu acolo şi s-o iau iar de la capăt, să te cunosc şi să trăiesc iar acolo, dar fără teamă, fără greutăți şi fără spaima de-a te pierde.

Fiindcă nu-i deloc lesne să viețuieşti aici. E ca şi cum cineva o ia de la capăt şi reîncepe să trăiască. Uneori îmi închipui că, de când am ajuns în acest oraş, am fost bolnav fără răgaz şi că niciodată n-am să mă mai lecuiesc. Şi mă simt ca şi cum mă poartă curentul unui râu, de parcă aş fi împins şi n-aş fi lăsat să privesc în urmă.

Ştii, Chachinita, aveam de gând s-o şterg din compania Goodrich. Doar gândul ăsta mă liniştea; dar totul a decurs astfel încât mi-a fost cu neputință. Sunt înconjurat tot mai puternic de lanțul rudelor, care n-au altă treabă decât să se ocupe de mine. Iar acum ştiu de ce înainte nu-mi plăcea să cer favoruri, fiindcă nu-mi place să le accept.

Uneori mi-aş dori ca toți ăştia să mă lase în voia mea, să nu mă tot încredințeze că m-ar putea ajuta în orice clipă. Ci

să-mi dea de înțeles că nu trebuie să contez pe ei. Astfel m-ar lăsa singur. Poate că singur, fără să țin seama de nimeni, aş şti de-acum ce-ar trebui să fac. Şi poate că, numai cu ajutorul tău, aş găsi drumul pe care să pot face ce trebuie să fac.

După mama, singura căreia trebuie să-i mulțumesc pentru tot ce-a făcut în favoarea mea eşti tu. Nu vreau să mai fie cineva căruia să-i mulțumesc pentru ceva. Mă simt mai bine aşa, ştiind că nu datorez favoruri. Mă simt mai puțin mizerabil şi mai puțin deznădăjduit ştiind că nu trebuie să mulțumesc multor persoane. Aşa gândesc eu, fetița mea mare. Dar realitatea e alta. E nemiloasă şi te face să-i simți duritatea şi să te supui, dacă nu vrei să înnebuneşti încercând să găseşti o ieşire din ea.

Îți explic cum trăiesc de când am intrat în fabrică. Până atunci nu mai văzusem nicicând atâta materie adunată laolaltă; atâta forță unită ca să pună capăt bunului-simț omenesc; ca să-l facă pe om să vadă că-s prea multe idealuri, că gândurile şi iubirea sunt ciudate. De aceea te rugam să mă mângâi, căci eşti singura care mă poate alina, ca să mă simt mulțumit; şi să nu mă mai ridic împotriva a tot ce mi se opune. Ți-am cerut cândva să-mi dai o mână de ajutor, dar acum chiar am nevoie de el, fiindcă luptăm pentru amândoi, ca să ne facem lumea noastră, cea despre care eu ştiu că există, deoarece am trăit deja în ea. O lume în care să nu sperii pe nimeni şi să nu fii odios. Şi asta tu şi cu mine o putem face.

Scrisoarea mea e rodul marii mânii pe care mi-au trezit-o acum. Mai încolo am să-ți povestesc în ce-a constat furia mea. Dar acum îți lămuresc ce am simțit. Şi am ajuns la concluzia că omul trebuie să trăiască unde se simte cel mai bine. Viața e scurtă şi stăm multă vreme îngropați.

Sper să mă dojeneşti fiindcă mă văicăresc în loc să-ți descriu în vorbe iubirea pe care ți-o port, dar trebuia să

spun cuiva cum mă simt. Şi tu te-ai născut pentru ca eu să mă destăinui ţie. Poate că mai târziu am să-mi spovedesc ţie şi păcatele.

Domnul să te-ajute să fii bine şi mai frumoasă decât oricine (era să spun: ca întotdeauna, dar mi-am adus aminte că uneori devii urâtă, de pildă când mă certi). Şi toţi din casa ta etc. etc.

Tu, mica mea dragoste sfântă, primeşte toată afecţiunea celui care te iubeşte mult şi speră s-o facă şi mai mult, ca şi o îmbrăţişare uriaşă şi plină de duioşie şi multe sărutări, multe, de la cel care te va adora pe vecie.

Juan

P.S. N-aveam de gând să-ţi trimit scrisoarea asta, fiindcă e tristă. Dar, pentru că alte două pe care le pregătisem erau la fel de îndurerate, am decis, ca să nu mai întârzii cu scrisul, să ţi-o trimit aşa cum e. Te sfătuiesc să nu-mi dai prea mare atenţie, că mi-s mare iubitor de văicăreli.

Băiatul tău

CASTILLO DE TEAYO

Un felinar ne opreşte. Un felinar roşu, care împrăştie lumină şi se leagănă în faţa noastră. Nu vedem decât felinarul. Ploaia şi noaptea închid şoseaua. „Ce vor ăştia? Unde suntem?”

Felinarul se apropie şi cineva, de-acolo din străfundurile beznei, ne cere: „Coborâţi luminile! Vă rugăm! Vă rugăm să vă daţi la o parte!”

Automobilul e sub negura ploii. Saltă. Dă uşor înapoi şi iese de pe carosabil, intrând în şanţ. Acolo se opreşte.

Ploaia izbeşte acum mai tare, în rafale albe, împreunate cu ceaţa.

Prin fereastra deschisă ne priveşte o faţă ciudată, ca de arab: „Nu se poate merge mai departe”, afirmă. „S-a prăbuşit zidul gros din Mata Oscura. Nu se poate trece. Asta-i tot. Puteţi să vă întoarceţi la Poza Rica ori să rămâneţi aici. Cum doriţi.”

E un soldat. Din spatele lui ameninţă o puşcă ghintuită, de pe care apa se scurge în şiroaie strălucitoare.

— Unde suntem? Ce loc e ăsta?

Nimic. Soldatul s-a făcut nevăzut.

În ceaţă, se desluşeşte o lumină. Chiar în spatele nostru, pe unde intră naramzul zorilor. Aceea e Poza Rica. Nu-i departe. Cobor din maşină. Am stat multe ceasuri cu mâinile pe volan. Îl simt lipicios şi-mi lunecă sub mâini în căldura reavănă. Prin ploaie, trec pe lângă un şir lung de maşini şi de camioane trase pe marginea şanţului, parcă aţipite. Ajung la felinar. Întreb:

— Prăbuşirea asta...?

— Spuneți, mă întrerupe.

— ...e dincolo ori dincoace de Tihuatlán?

— Dincolo. La Mata Oscura.

— Bine. Lăsați-ne să trecem. Noi mergem la Tihuatlán.

— Tihuatlán e aici, şi arată în stânga lui, spre bezna nopții. Chiar aici.

— Atunci... putem trece, nu?

— Încolo, nu. Încoace, da. V-am mai zis.

Ploaia se astâmpără. Farurile maşinii bat în stânga şi, printre hățişuri, lumina li se aşterne pe câteva cocioabe. Într-o parte, un drum plin cu bălți.

— Ăsta-i drumul?

— Drumul care duce la Álamo. Da, domnule.

— Păi, noi mergem la Castillo de Teayo.

— Tot aia e. Acolo, niţeluş mai înainte, e devierea.

Intrăm. Condusesem încetişor printre bălți o lungă bucată de drum, cu ochii în patru. Norii erau jos şi din pământ răzbătea o ceață albăstruie. Nădăjduiam să nu mai plouă. Au trecut nişte bărbați.

— Unde-i devierea spre Castillo?

Ne-au arătat o casă cu acoperiş de iarbă:

— Acolo.

— Bine. Mulțumesc.

Am ieşit de pe drumul de țară albicios şi am nimerit pe unul negru. Maşina a mai înaintat niţel prin noroaie. Apoi a săltat, derapând dintr-un loc într-altul până ce s-a oprit, legănându-se ca scuturată.

Ne-am dat jos să vedem. Noroiul acoperise totul. Maşina n-avea să mai mişte. Am încuiat-o. Mai aveam paisprezece kilometri în fața noastră până la Castillo de Teayo. Căci acolo ne duceam.

Am pornit pe jos. Căutând cu picioarele petice de iarbă, am cercetat breşa şi am măsurat noroiul; lunecam şi ne răsuceam ca nişte umbre cenuşii în ceața fumurie.

Simțeam selva din apropiere. Copaci *ceiba*[44] înalți, dezmembrați, care uneori deveneau diafani. Copaci *parota*[45] care împungeau drumul cu rădăcinile. Plante *otate*[46]. Mormăit de lucruri. *Palapas*[47] de palmier liniştite, neclintite sub greutatea atâtor nori. Se auzea orăcăitul broaştelor şi, mai mult decât orice, vacarmul greierilor. Totul vuia de tumultul neîntrerupt şi nu era nicio clipă fără larmă. Chiar lângă noi, selva din Huasteca se întindea stufoasă, îngăduind picăturilor de apă să cadă neîntrerupt... Stropi uriaşi de ploaie se prăvăleau sunând de parcă s-ar fi năruit crengile. Şi nu simțeam aroma pământului. Ci doar mare, îmbelşugată şi arhaică, mireasma verde a selvei.

Am mers grăbiți spre apus, parcă îmboldiți de noapte. Căldura se întețea. N-aveam aer. Ceața cobora şi urca, creponându-se în zdrențe subțiri. Apoi întuneca totul. Şi tot aşa mai bine de o oră. Mai bine de două ceasuri.

La Castillo de Teayo oamenii dormeau. Cătunul părea mort.

---

44 Copac din familia Malvaceae, care creşte din Mexic până în sudul statului Chile, fiind arborele naţional al Guatemalei. Este un copac mare, cu frunze palmate, flori hermafrodite puţine şi fructe lemnoase. (*N. trad.*)

45 Copac din familia Fabaceae, care creşte în regiunile tropicale şi temperate ale Americii, cunoscut şi drept „ureche de elefant”. Este arborele naţional al Republicii Costa Rica. (*N. trad.*)

46 Specie de fanerogame din familia Poaceae. (*N. trad.*)

47 Locuinţă în aer liber, construită din stâlpi de lemn de palmier, pe care se sprijină un acoperiş din ramuri de palmier uscate. (*N. trad.*)

Ne-am aşezat, cu picioarele ţepene de oboseală, aşteptând să revină ziua, ghemuiţi într-un portal, ascultând fără răgaz sunetul vecin al mării sumbre din Huasteca.

Puţin înainte de ivirea zorilor, a început să sufle vântul dinspre nord. Târâtă de vânt, ceaţa era tot mai aproape. Când s-a crăpat de ziuă, norii încă treceau în torent, cernind orizontul. Şi, pe măsură ce sporea puterea vântoasei, ciurda norilor urca tot mai sus, înaintând greoi şi domol spre crestele munţilor.

Spre răsărit, se desluşea acum o înseninare lividă şi gălbuie, ce lămurea contururile lucrurilor. Dar spre munţi lumea rămânea fumurie, tot mai fumurie şi mai tăinuită.

Aici, în faţa ochilor noştri, era Castillo. Avea o formă ciudată în inima singurătăţii din jur, netulburată încă de niciun semn de viaţă. Îl înconjura ceaţa, care ţâşnea ca aburul din zidurile revene nivelate de muşchi. Iar pe muşchi era rouă. Asta am văzut.

Noaptea murise.

Atunci s-a arătat omul acela înalt, slab, cu cămaşa descheiată şi barba zbuciumată de vânt. S-a oprit în faţa noastră şi a început să glăsuiască:

— Aici au venit zeii să moară. S-au distrus stindardele războaielor din vechime şi purtătorii lor s-au prăvălit cu feţele la pământ, cu nasurile sparte şi cu ochii stinşi, îngropaţi în noroi. Iarba le-a crescut pe umeri, iar în gaura ce li s-a deschis între picioarele chircite şi-a făcut cuib *nauyaca*[48]. Acum sunt iar aici, dar fără stindarde, iar sclavi, cu paznici noi, care acum străjuiesc crucea de lemn a creştinătăţii. Sunt serioşi, au ochii orbi, fălcile căzute, gura deschisă şi nemaiauzit de tânguioasă. Cineva le-a spoit

---

[48] Şarpe mexican din familia crotalilor; trăieşte din centrul SUA până în Argentina, iar otrava lui e mortală. (*N. trad.*)

trupurile cu var, făcându-i să pară morți în lințoliu, scoşi din mormintele lor.

Bărbatul vorbeşte. Noi ascultăm. E înalt, cu oase lungi şi pare că plesneşte de furie.

— Am să vă duc la pietre, ne înştiințează.

Şi mergem cu bărbatul acela. El, în față, noi, în urma lui. Pe lângă un pârâu cu lespezi mari şi bine şlefuite.

— Din lespezile astea au ridicat castelul. Le-au întrebuințat şi la statuile zeilor. Mai încolo o să vedem cum au folosit aceste plăci din piatră ca să deseneze istorii şi să facă multe alte lucruri care acum nu mai există.

Aşa ne vorbea bărbatul.

Sub *zalates*[49], pe buza unui defileu copleşit de verdeață, se afla o piatră mare. Pe margini îi creşteau ferigi de un verde întunecat, ca acolo unde soarele n-ajunge nicicând. Pe partea plană, atât de înclinată că era gata să atingă pământul, zăreai figuri săpate în relief. Poate că erau pelerini conduşi de vreun preot, ori o oaste cu panaşuri care se îndrepta spre o înfrângere.

— Fiindcă unde, dacă nu spre o înfrângere, mergeau aceşti bărbați? Poate că uneori au repurtat şi victorii. Au reuşit să fie învingători chiar până la mare. Dar paşii lor erau deja făcuți una cu glodul, raşi de pe fața pământului de soarta care-i aştepta la capătul tuturor lucrurilor, înainte de capătul vieții lor. Şi aici e această poveste, care nu-i spusă ca să fie pricepută, ci ca să dea de înțeles că ei voiau să lase în urmă cel puțin ceva nepieritor.

— Bine. Da, e bine, asta spunem.

---

49 Copac maiestuos din genul Ficus, peren şi longeviv, care secretă o substanță lăptoasă; atinge chiar şi înălțimi de douăzeci şi cinci de metri şi creşte pe roci gigantice, sparte de rădăcinile sale. La jumătatea trunchiului, îi cresc alte rădăcini care absorb umezeala din mediul înconjurător. (*N. trad.*)

— Piatra asta nu-i singură. Sunt multe asemenea ei. Au luat unele, dar mai sunt încă multe. Şi vor fi mereu. Pe culmile astea stâncoase, pe alea, pe celelalte, sunt destule altele. Am dezgropat unele şi acolo au rămas. Se poate zice că mâine vor fi iar îngropate, fiindcă acilea muntele se înmulţeşte, creşte de la o zi la alta, cu trecerea vremii e tot mai dolofan, ca jivinele. V-aş duce să le vedeţi, dar nu se pot face două lucruri deodată. Să ne întoarcem.

Suntem iar în faţa castelului. Lumina soarelui străluceşte de astă dată sub cerul liber, pe zidurile şi treptele lui rotunjite de trecerea anilor.

Pe platformă se joacă câţiva copii. Ziua de azi e bună. Vântul de nord s-a risipit şi va mai trece vreo săptămână până să revină vremea proastă.

Acolo, sub portal, cineva cântă: „Şi aveam un zurgălău...” Iar asta ne aduce aminte că suntem în Veracruz.

Dar, întorcându-se prin timp, vocea bărbatului ne duce iar în trecut:

— Priviţi. Ăştia sunt. Zeii huastecilor. Uitaţi-vă la panaşele lor săltate în evantai deasupra capetelor. Priviţi-le ochii. Sunt ochi huasteci. Nasurile lor nu mai sunt. Le-au tăiat duşmanii. Ăla era semnul înfrângerii. Zeiţa aceea se numea Centeocíhuatl; ea face plantele să încolţească şi ploaia să cadă. Şi-acolo e tot ea. Poate că au venit aici din locuri diferite, ca să-şi afle sfârşitul. Fiindcă-s morţi. Nu vedeţi? Acum nu fac mai multe parale decât pietrele lor.

Şi ne arată un idol care stă pe vine în ocolul din ograda unei case.

— Mi-ar plăcea să vă spun numele fiecăruia dintre ei; al ăstuia sau al aceluia, dar nu le ştiu. Aici nimeni nu ştie cum îi cheamă. Dar trebuie să aibă nume. Că, dacă au oamenii, cu atât mai mult trebuie să aibă zeii. Dar n-am habar. Asta e Centeocíhuatl, atâta ce ştiu. Mai ştiu şi că aici vieţuia mai toată floarea huastecilor. Castelul ăsta era centrul oraşului

lor sacru. Dacă închizi ochii, poți să-ți închipui templul cel mare şi pe cele mici, răspândite pe tot întinsul văii. Cu adoraţii lor zei de acolo de sus, acum sacrificaţi. Locul ăsta ascuns l-au descoperit detaşamentele de avangardă ale mexicanilor, când i-au supus pe huasteci. Dar ei şi-au păstrat idolii, că erau oameni cu frica zeilor. Înainte se înfruntaseră în războaie. Iar războaiele dintre huasteci şi totonaci erau lungi. Nu foarte sângeroase, dar durau mult. Se poate spune că durau încă din negura vremurilor. În Tapamanchoco, acolo, pe malurile lagunei, se întinde panteonul războinicilor duşi. Şi în Tabuco, chiar lângă mare, se află urnele funerare în care-i incinerau pe sacerdoţii morţi. Fiecare bărbat sau femeie avea locul său în acest regat. Unde să trăiască şi să moară. Aşezări ca Tuxpan şi Chicontepec, şi aici, mai aproape, Tihuatlán, au fost de multe ori cucerite de valurile de războinici totonaci. Asediau Castillo de Teayo care, rămas fără nicio apărare, cădea în mâinile lor. Asta fiindcă huastecii se îmbătau fără odihnă şi asta îi ducea la pierzanie, căci nu mai erau buni de luptă. Dar, după un răstimp, urma contraatacul, şi atunci totonacii o luau la sănătoasa, pitindu-se prin pădurile Papantlei. Şi astfel huastecii îşi recăpătau satul şi-şi găseau idolii cu nasurile sparte. Dar toate s-au sfârşit când mexicanii au pus mâna pe Cempoala, acolo, foarte la sud, chiar în inima poporului totonac. Şi aproape imediat au ajuns la Teayo, din care au făcut o colonie militară. Aşa, ca o piatră de hotar între cele două regate, ca să-i despartă cât mai bine şi să termine cu ei cât mai iute. Dar nu mexicanii au lăsat totul aşa cum e acum. Nu ei au luat viaţa zeilor, dându-i jos de pe altare şi făcându-i praf şi pulbere, pentru ca mai apoi să-i risipească pe unde se nimerea ca pe nişte pietre bune de nimic. Nu, mexicanii s-au dus într-o zi să-şi apere patria şi nu s-au mai întors. Zeilor din Teayo le-au venit de hac bărbaţii ăia de li se zice „oameni cu judecată” şi

care s-au apucat să cucerească aceste pământuri... Apoi au mai fost şi timpurile. Necredința. Fiindcă dacă n-ai credință e ca şi cum n-ai sânge-n vene. Astfel, când părinții noştri au venit să viețuiască aici şi ne-au adus cu ei ca să populăm ținuturile, în vârful castelului crescuse năltuță o *ceiba*, şi ce să mai spunem, că doar suntem în inima selvei, iar selva creşte şi înaintează în orice clipă, şi e mereu mai mare ceas de ceas.

Toate ni le-a povestit omul acela. Iar noi l-am ascultat stând aşezați în vârful Castillo de Teayo, sub clopote, că atât mai rămăsese din clopotnița satului.

Din vârful lui se domină toată valea. Jos sunt idolii. Unii proptiți, alții în picioare, câțiva întinşi pe pământ, cu capul ridicat. Suntem pe la prânzişor, iar mireasma de mentă sălbatică urcă pătrunzător până la noi.

DUPĂ MOARTE

Am murit de curând. Am dat ortul popii ieri. Ieri înseamnă acum zece ani pentru voi. Pentru mine, abia câteva ceasuri. Moartea nu se schimbă în spațiu şi în timp. E doar moarte, fără nicio contradicție, fără nicio comparație cu neantul ori altceva. E un loc unde nu există nici viață, nici vid. Tot ce naşte din mine e transformarea mea. Viermii care-mi rod carnea, care mi-au perforat oasele, care hălăduiesc prin găvanele ochilor mei şi cavernele gurii mele şi care rod tăişurile dinților mei au murit şi au dat naştere altor viermi în trupul lor, mi-au înfulecat carnea ajunsă împuțiciune, care s-a prefăcut pentru vecie în pruritul vieții, în moartea vieții. Dar moartea n-a mai înaintat. Sunt aici, asediat de glod, în acelaşi loc unde m-au îngropat pentru vecie.

N-am simțăminte. Doar amintiri. Amintiri urâte. Puținul care era bun în mine s-a dus la cer odată cu sufletul meu, în ultima lacrimă din ochii mei.

Vreau să vă sfătuiesc. Când veți muri, plângeți. Încercați pe orice cale să forțați izbucnirea în plâns, chiar de-ar fi vorba măcar de-un strop. Acesta e drumul sufletului. Alungați-vă sufletul din trup, că de nu, veți suferi în tot durerea cea mai mare şi mai chinuitoare care-i este dată omului.

De curând, am cunoscut un bărbat care şi-a întemnițat sufletul. Mi-a istorisit că fusese îngropat de viu, pe jumătate mort. S-a văzut nevoit să agonizeze în mormânt, răscolit de ură, furios, perpelindu-se în deznădejde, simțind cum îi curgea sângele prin ochi, orbit de groază şi sânge. Şi şi-a păstrat sufletul în bezna nopții.

— Mă credeam în Gheena, mi-a mărturisit. Am intrat în agonie ca şi cum aş fi mers în Iad, în flăcările vii şi veşnice ale Gheenei despre care ni se vorbeşte pe pământ. Fiecare por neînsemnat al cărnii mele ardea în propriile pălălăi. Oasele mi s-au făcut cenuşă, iar eu am continuat să agonizez, conştient de viaţa trupului meu, înţelegând procesul nimicirii mele; dar vieţuind încă, aşa cum vieţuieşte un om. O forţă din mine mă durea, se întetea şi lovea în pereţii distruşi, apoi m-am prăbuşit istovit, vlăguit, de parcă în cele din urmă îmi aflasem pacea. Dar sufletul îşi află odihna ori în Iad, ori în Ceruri, nu în trupul omului. Purgatoriul e pentru oameni doar o închisoare a trupului pentru suflet. Până când, în cele din urmă, apa ochilor mi s-a schimbat în lacrimi. Durerea m-a împins să plâng, sau poate că nici nu mi-am dat seama de ea, căci agonizam nespus de tare. Ştiu doar că mi-am aflat linişstea. Nu mai am sufletul care m-a făcut să sufăr. De-acum mă odihnesc în pace.

Asta mi-a mărturisit acel bărbat.

Şi încă ceva. Nu-i faceţi pe ceilalţi să plângă. E o pedeapsă care durează şi apasă chiar şi asupra morţilor. La cei vii dispare; dar ea durează la morţi, căci moartea e statornică.

MĂTUŞA CECILIA

Socotesc că am uitat multe lucruri; dar după-amiaza în care a murit mătuşa mea Cecilia nu mi s-a şters din minte. Am stat pe un scaun lângă patul ei, văzând cum îşi ridica braţele din când în când, parcă pentru a se apăra de boala care-i făcea rău, cu care se certa încă din zorii zilei.

Îmi aduc aminte că-şi scutura braţele ca oarba care caută în beznă tot ce-i face rău. Apoi se odihnea. Întindea picioarele şi se odihnea. Îi auzeam doar răsuflarea răguşită care îi bufnea pe gură ca băşicile de aer. Un aer cu siguranţă rău, căci la fiecare respiraţie îi clănţăneau dinţii în gură.

Mă gândesc la timpul trecut de când a răposat, căci, odată cu moartea ei, am rămas singur. Ea, care a avut atâta grijă de mine cât a trăit, când se pregătea să dea colţul a uitat pe de-a-ntregul să mă încredinţeze cuiva care să-mi poarte în continuare de grijă. Pe atunci, eu aveam zece ani. Şi nu, nu m-a încredinţat nimănui.

Îmi aduc aminte că, în chiar noaptea aceea, după ce plecaseră deja cu toţii, m-am deşteptat singur. Stăteam aşezat lângă patul în care zăcea mătuşa Cecilia, care mă privea fără să-şi ia ochii de pe mine, ca şi cum cu ei voia să-mi dea de ştire ce urma să mă împiedice să-mi fie vreodată frică.

Îmi amintesc de asta fiindcă, atunci când i-am închis ochii cu buricele degetelor, a părut că lumina se sfârşise odată pentru totdeauna şi toate lucrurile s-au umplut de întuneric.

Acum stau culcat în patul ei, unde ea se întinsese pe spate, pentru ca morții să nu-i vină greu s-o ia, şi-mi spun că mătuşa Cecilia nu trebuia să moară aşa dintr-odată, ştiind că eu eram cel care avea să sufere pentru că n-aveam s-o mai văd nicicând.

Uneori mă gândesc că ea nu trebuia să mă fi iubit cum mă iubise, pentru ca apoi să plece atât de abrupt, ca şi cum n-ar fi lăsat nimic nerezolvat şi, mai mult încă, fiindcă putea să vadă şi cu ochii închişi cât aveam să sufăr să n-o mai întâlnesc. Da, nu s-a socotit deloc bine. Ce spun este că mătuşa Cecilia trebuia să se fi apărat niţel, să zicem, de pildă, încă un ceas ori două, ţinându-şi firea, şi în ceasurile alea s-ar fi putut lepăda de mine, spunându-mi ceva pentru care să-i port o duşmănie care să mai ţină şi acum.

Dar a făcut chiar pe de-a-ndoaselea. Pare că s-a pus să caute cu gesturile ei puterea pe care i-o ştiam şi pe care-mi plăcea să i-o văd. Pare şi că voia să-mi transmită pe veci acea putere, dăruindu-mi-o pentru ca viaţa să nu mă sperie nicicând. Aşa îmi închipui eu acum. Mă gândesc că asta au vrut să-mi dea de ştire ochii mătuşii Cecilia, care şi-a dat silinţa să afle calea cea mai simplă de a mi-o destăinui.

Şi, dacă n-ar fi venit cineva să-i închidă pleoapele şi să mă lămurească: „Ea nu mai este”, nu m-aş fi clintit de acolo, uite-aşa, fiindcă ştiam că mă priveşte aşa cum mă privea în clipele când îşi revărsa asupra mea iubirea pe care mi-o purta.

CLEOTILDE

Făceam deja spume la gură de-atâta amar; ea le-a şters pe toate doar privindu-mă şi lăsându-mă s-o privesc. Fiindcă să vezi o femeie cum vrei s-o vezi, fără nimic între ea şi tine, doar cu privirea, te poate înnebuni şi amuți pe negândite. Asta ar fi trebuit să aibă asupra mea un efect bun. Aşa socot.

Am fost mereu singur. Când ai tăi au murit de multă vreme, mergi prin lume risipindu-te aşa cum se risipeşte în văzduh o lăcrămioară dintr-un nor. Merg şi-mi pierd bob cu bob speranța de-a afla ceea ce-mi lipseşte ca să am avânturi, şi dintr-odată apar cu găurici pe brațe; cu ochii precum apa; cu acel mod de-a mă lipi de cineva şi de-a mă dărui, arătându-i în trecere care-i leacul, pentru a nu se simți ruşinat.

De la o vreme, privesc peretele şi mă gândesc la tot ce tocmai ți-am povestit şi la cum s-o brodesc pentru ca ea, mătuşa mea Cecilia, să fie vie. Dar nu, nimeni nu-i viu; nici tata, care a trăit aici, şi pe care n-am ajuns să-l cunosc; nici mama şi nici nimeni. Pe perete nu-s decât bucăți de var scorojit şi urmele unor pete făcute acolo de cineva cu mult timp în urmă.

Dar nu vreau să privesc spre tavan, fiindcă acolo, trecând prin bârne, sigur s-a ascuns cineva viu. Mai ales noaptea, când aprind un muc de lumânare, umbra de pe tavan se mişcă. Să nu credeți că-i vreo închipuire de-a mea; e ceva ce cunosc: figura Cleotildei.

Şi Cleotilde e moartă; dar nu de tot. Pe Cleotilde am ucis-o eu, totuşi. Şi ştiu că atâta vreme cât eşti viu, tot ce omori rămâne în viaţă. Asta e.

Sunt aproape opt zile de când i-am luat viaţa Cleotildei. Am pocnit-o de mai multe ori la rând în cap, dându-i lovituri mari şi grele, până a înlemnit. Nu că aş fi duşmănit-o într-atât încât s-o ucid; dar o clipă de furie e o clipă de furie, şi asta a fost.

Cleotilde s-a dus. Şi-apoi m-am înfuriat cu adevărat pe ea din pricină că murise. Acum mă urmăreşte. Umbra ei e aici, deasupra capului meu; întinsă de-a lungul bârnelor ca umbra unui copac jupuit. Şi chiar dacă i-am cerut de câteva ori să plece, să nu mai supere oamenii, ea nu s-a clintit de acolo, nici măcar nu şi-a luat ochii de la mine.

Nu ştiu precis unde-şi are ochii acum; dar îmi închipui că mă priveşte nu numai cu ei, ci şi cu fiecare parte minusculă a umbrei sale şi, uneori, mi se pare că încă picură sânge din ea, căci am simţit cum îi cădeau stropi negri de pe cap, ca şi cum cineva i-ar fi stors firele de păr.

Cleotilde avea un păr foarte frumos şi bine netezit. Uneori, visez că încă dorm împreună cu ea şi-mi ascund obrazul în pletele ei atât de netede, că mă făceau să-mi uit de toate. Chiar şi de ea îmi uitam. Şi nu mi-ar fi păsat dacă Cleotilde ar fi plecat de lângă mine la orice oră ar fi vrut, numai să-mi lase părul ei ca să-mi ascund obrajii în el şi să-mi moi mâinile în apa suavă care păreau să-i fie pletele.

Totuşi, aşa s-a întâmplat. Când se afla cu mine, aveam parte de ce-mi plăcea mai mult, dar în ultima vreme Cleotilde nu se lăsa văzută decât în câte o seară şi pleca pe când ziurelul se răsucea de-acum spre ziuă; aşa că n-am mai putut să mă bucur de cea mai bună dintre toate miresmele pe care le cunoscusem.

Apoi am ucis-o. Şi am avut vreme peste poate ca să mă căiesc: opt zile şi opt nopţi de când nu dorm şi-n care m-aş

fi putut căi de atâtea alte ori. Şi chiar dacă nu mi-aş mai aduce aminte de ziua când i-am luat viaţa, tot ar trece nenumărate ceasuri până mi-aş afla căinţa de care am nevoie pentru ca ea să mă lase în pace.

Dar îmi aduc aminte fără răgaz de ziua aceea. Aproape că nu mai am cum să rememorez şi altceva, şi chiar mi-au crescut unghiile tot bătându-mi capul cu acea zi; nu mă gândesc la ora când am ucis-o, ci la un moment niţel mai dinainte, când eu voisem să-i mângâi pletele şi ea se supărase.

De asta îmi aduc aminte. De cum s-a schimbat la faţă şi de ce mi-a zis. A! Dacă nu mi-ar fi zis nimic, furia mi s-ar fi ostoit, cum mai făcuse şi alteori, prinsă zdravăn la strâmtoare de ruşine, şi sigur n-aş fi avut puterea s-o ucid.

Dar, cu toate că aceea era a patra lună de când nu dormea cu mine şi că n-avea niciun drept să se necăjească, s-a supărat; când i-am cerut să se culce alături de mine, s-a purtat ca o viespe. Era soţia mea şi trebuia să-şi lase liber trupul când aveam nevoie de el. Mi-a zis:

— Eşti o mocirlă de bale!

Atunci m-am şters la gură cu un colţ al cearşafului.

— Porcule! Pesemne că mătuşa Cecilia te-a crescut între picioarele ei, a strigat în cele din urmă.

Şi-apoi m-a sufocat cu vorbele ei, lovindu-mă tare de tot cu mâna peste nas.

Vorbele i-au rămas un timp îndelungat neclintite, înnoroiate pe faţa mea. De ce mi-a zis ceva de mătuşa Cecilia? Ce-i făcuse ei mătuşa Cecilia ca să vorbească aşa de ea? Ce-i făcuse? M-am ridicat din pat.

— Nebunule! mi-a urlat. Spintecător de morţi!

Am făcut doi sau trei paşi. M-am întors în pat şi am văzut-o pe Cleotilde de foarte aproape. Spusese că mătuşa Cecilia era aşa şi pe dincolo? Cine era Cleotilde ca s-o vorbească de rău pe mătuşa Cecilia? Oare nu ştia că...?

Am luat-o pe Cleotilde de plete şi a apucat-o furia.

— Lasă-mă, nebun blestemat ce eşti!

Dar eu o şi apucasem cu amândouă mâinile. Am aruncat-o jos din pat. Era îmbrăcată de parcă ar fi plecat în vizită. Doar că n-avea încălţări. Am auzit cum tălpile îi ricoşau pe podea, călcând egal. Între picioarele ei! Unde-a vrut să ajungă cu vorba asta?

Am luat drugul cu care înţepeneam poarta şi i l-am scuturat în cap. Ea s-a îndoit ca un scaun rupt: „Biata de mine!" a izbutit să spună cu vocea pe jumătate împietrită.

Apoi, nu mai ştiu din ce pricină, am tot dat în ea. Vedeam cum drugul cobora şi urca de parcă nu-l ţineam eu în mâini. Vedeam mâinile care-l înşfăcaseră, cu venele umflate şi vinete de sânge. Şi simţeam cum roua caldă care curgea din capul Cleotildei îmi stropea ochii şi-mi întuneca vederea.

Când furia mi-a revenit la locul ei şi am desluşit iar limpede totul în jur, Cleotilde era deja moartă. M-am lăsat jos ca s-o privesc şi am stat un timp pe vine lângă ea, tot uitându-mă la mogâldeaţa căzută grămadă, care încă mişca din când în când, risipind pe nas şi pe gură şiroaie mici de sânge stâlcit în bătaie.

Atunci mi-am dat seama ce firavă viaţă avea şi ce puţin mă costase să i-o iau. Nicicând nu mă gândisem că-i atât de uşor să ucizi un om. Asta m-a copleşit când am văzut-o pe Cleotilde rămasă fără nicio speranţă, cu braţele căzute şi trupul moale, de parcă i se destrămase tot trupşorul.

Niciodată nu mi-am închipuit că se moare atât de iute. Nu. Cleotilde nu trebuia să fi murit. Eu voisem doar s-o bag în sperieţi. Să-i trag o spaimă cât casa, încât să-i piară cheful de-a mai aduce insulte numelui purtat de mătuşa Cecilia şi să văd dacă, după aceea, avea să se poarte mai frumos; să nu mai ajungă acasă în puterea nopţii, ascunzând chipul bărbatului cu care-şi făcuse de cap. Nu

voiam ca lucrurile să mai continue la fel. N-aveam eu pielea atât de groasă încât să înghit mereu una ca asta, iar ea putea să înțeleagă ce-avea să se întâmple în timp. I-o spusesem chiar eu odată.

Atunci i-o trântisem de-a dreptul, cu vorbe meşteşugite, de parcă pretindeam că nu mă supăr. I-o lămurisem:

— Uite ce-i, Cleotilde, eu mi-s de-acuma bătrân. Tocmai am împlinit cincizeci şi nouă de ani şi, după cum îți închipui, n-am prea mare nevoie de tine, de ce-i al tău, dar mi-ar plăcea ca acest puțin pe care mi-l dai să rămână acolo ori de câte ori şi când mi-l vei da, din întreagă voia ta. Nici nu ştii cât de mult îmi place să văd cum îți drămuieşti voința de a face unele lucruri. Cu adevărat nu-ți intră în cap ce-mi place mie. Dar nu vrei să-mi faci nici măcar acest hatâr. Mergi cu alții. Crezi că nu mi-e limpede unde fugi când dispari toată nopticica? O ştiu prea bine, Cleotilde. Ai fost acolo şi acolo, cu unul şi cu altul. Te-am văzut în casa lui Pedro, culcată cu el, râdeai fincă te gâdila cu limba, aşa cum ştie el, şi te-am văzut şi cu Florencio, ăla de închiriază compresoare. Cu o liotă întreagă, Cleotilde, cu atât de mulți, că aproape nici nu ştiu cine sunt. Dar nu te-am dojenit nicicând. Aşa-i că nicicând nu te-am dojenit? Când m-am gândit s-o fac, m-am socotit în sinea mea: „O *chayotera*[50] nu poate fi dojenită pentru că are fructele pline de viermi.” Aşa m-am socotit şi mi-am pus lacăt la gură. În plus, ce-aş fi câştigat dacă te mustram? Te-ai fi dus învârtindu-te. Doar asta aş fi izbutit cicălindu-te, şi mă doare când mă gândesc c-ai fi plecat uite-aşa, cum te văd şi cum mă vezi, şi că niciodată nu te-aş mai fi văzut înapoi. Şi atunci, da, m-aş fi simțit sărac de-a binelea, căci mi-ai fi lipsit tu.

---

[50] Poreclit în Spania „cartoful de aer” şi des folosit ca zarzavat, *chayote* este fructul plantei numite *chayotera* sau *guatila*, o cucurbitacee care creşte în Mexic şi Columbia. (*N. trad.*)

Am continuat să-i spun Cleotildei câte-n lună şi-n stele. O vreme chiar m-am gândit să-i zic că nu-mi păsa dacă petrecea şi cu alţii, nici dacă-şi aducea aminte de ei când se îmbrăţişa cu mine. Mi se pare că i-am zis şi cam aşa ceva. Aşa de urât mi se înfundaseră minţile. Fiindcă o adoram. Se vedea de la o poştă cât de mult o iubeam pe Cleotilde. Ce mai, de astă dată i-am făgăduit că, de nu-şi venea în fire, aveam s-o liniştesc eu. Ori, cel puţin, am dat să-i spun cam aşa ceva. Nu m-am stropşit la ea, după cum vedeţi; am avut de gând să-i călăuzesc vrerea astfel încât să se îndrepte prin ea însăşi. Dar nici gându' popii să apuce pe calea cea dreaptă. Acum chiar şi boţul ăla de noapte pe care mai înainte îl petrecea cu mine l-a scurtat într-atât de tare, că aproape se făcuse nevăzut. Nu mai venea nici măcar ca să privească ziurelul zilei din patul ei. Şi patul se răcea cu mine singur în el, numai eu în el, că nici n-ajungeam să-l încălzesc fără ea.

În primele zile, mă mulţumeam să aud măcar cum păşea. Deschideam ochii şi stăteam neclintit, ţinându-mi suflarea, aşteptând să aud cum i se apropiau paşii. Mă mulţumeam şi cu atât. Ea sosea şi se întindea pe locul ei obişnuit, scoţându-şi veşmintele, nemaiacoperindu-se decât cu braţele. Apoi aţipea. Ochilor mei le zbura somnul doar văzând cum dormea Cleotilde; doar privind cum îi urca somnul pe genunchi; cum o liniştea de la degete până la încheieturile picioarelor; cum se apropia de pântecul ei şi i-l astâmpăra; cum urca printre ţâţele ei şi i le cutreiera cu gingăşie, ca să i le aline; şi cum neîntârziat o cuprindea pe deplin, lăsând liber doar aerul mut al suflării, urcuşul şi coborâşul ca de fum care o umplea, furându-i orice urmă de osteneală. Vedeam toate astea la luminiţa sinilie a zorilor şi mă mulţumeam doar cu atât. Uneori aş fi vrut să-i iau o mână şi să i-o ţin aşa pe vecie; dar asta era greu. Ea voia s-o las să doarmă. Voia să n-o ating cu mâinile. Era sătulă de

atingerile de mâini şi de câte altele. „Judecă şi tu!”, îmi spunea. „Mi-a ajuns până aici!” Şi-şi arăta creştetul capului.

Tocmai venea de unde fusese cu Pedro sau cu cine ştie ce alt gagiu. În asemenea cazuri, n-o atingeam. O mâncam din ochi, dar îmi ascundeam mâinile ca să n-o pipăie; mi le puneam sub pernă, foarte aproape una de alta, împiedicându-se una pe alta, ca nu cumva una să treacă prin focul atingerii acelui trup albăstrui care zăcea lângă mine. Apoi rămâneam în aşteptarea clipei în care Cleotildei urma să-i vină pofta să îmbrăţişeze ceva.

În ultima vreme nu s-au arătat pe-aici asemenea pofte. Părea să aibă sufletul abia cât bobul de năut şi lovit de gălbinare. Şi asta deoarece după Pedro sau după cine ştie care dintre cei cu care îşi petrecuse toată noaptea nu mai era bună de nimic. Aşa se întâmpla.

Îmi vine foarte greu să mă supăr acum fiindcă atunci nu mă supărasem de nimic din tot ce-mi făcea Cleotilde. Ei nu-i dădea prin gând cât eram eu de nefericit când nu-mi dădea nicio atenţie. Şi, mai mult, se punea în faţa ochilor mei fără somn, mijiţi, parcă plini de iubire, dar care nu se uitau la nimic, şi apoi îşi lipea de mine căldura despuiată a trupului, ca şi cum ar fi încercat să-mi aţâţe şi mai abitir pornirile rele.

— Nu te lipi de mine! îmi zicea, cu limba împleticită de somn.

Ea m-a împins la rele. Şi eu le-am făcut. Sunt opt zile de când am ucis-o. Am luat drugul cu care înţepeneam poarta şi am lovit-o de nenumărate ori în cap, cât puteam de tare. Aşa s-a stins. Apoi am jelit-o. M-am lăsat jos ca s-o privesc de aproape şi, văzând în ce hal ajunsese, am plâns. Probabil că a vărsat lacrimi şi ea, ba chiar îmi aduc aminte foarte bine că mi-am scos batista ca să i le şterg, căci îi şiroiau lacrimile din ochi. Nu mult după aceea, am deschis uşa şi am ieşit.

Nu va fi nimeni care să ne urască.

Am mers până la copaci şi am pus-o lângă un trunchi. Era mult muşchi acolo, şi ea ar fi stat cu plăcere, chiar dacă pentru multă vreme. Apoi i-am pus mâinile cruciş pe picioare, i-am uscat cu o cârpiţă ochii umezi şi am lăsat-o să-şi doarmă somnul. Mi-am zis că mă purtasem urât cu ea şi că de-acum înainte avea să se odihnească dormind în locul acela atât de liniştit, pe muşchiul acela atât de moale.

Nu i-am mai spus nimic. Murise de-o bună bucată de vreme şi n-ar mai fi izbutit să mă audă.

TATĂL MEU

Tatăl meu a fost un om bun.

Şi-a dus traiul într-o vreme când toate mergeau rău. În vremea când nu puteai face planuri pentru mâine, căci a doua zi era nesigură şi ziua de azi încă nu se sfârşise. Erau vremuri grele: nu se vedeau nici cerul, nici pământul; nici dacă era soare, nici dacă vântul venea din nord ori din sud. Toate le mergeau rău oamenilor. Dar tatăl meu era bun şi se încredea în viață.

L-au omorât într-un ziurel de ziuă, dar el nu şi-a dat seama nici când şi nici de ce a murit. L-au ucis, şi pentru el viața s-a sfârşit. A continuat să existe pentru alții, dar lumea s-a liniştit şi s-a înnoit treptat, până ce apa ploii a ajuns să se vadă, să-i distreze pe oameni şi să le redea conştiința nădejdii.

Tatăl meu s-a stins în zori sumbri, fără splendoare, printre neguri. L-au înfăşurat într-un lințoliu ca pe un oarecare şi l-au pus sub pământ ca pe toți oamenii. Ne-au anunțat „Tatăl vostru a murit" la ora deşteptării, când lucrurile nu dor; când vin pe lume copiii, când îi execută pe condamnații la moarte. La ceasul visului, când, pe la jumătatea somnului, pluteşti printre vise de prisos, dar pe care le poți îndura, groaznice, dar necesare.

— Tatăl vostru a murit.

Visam că țin un cerbişor în brațe. Un cerbişor adormit, mititel cât o pasăre fără aripi; călduț ca o inimă care bate cuminte, dar adormit.

— Viața lui s-a sfârşit.

Era ora când se ivea soarele, una foarte întunecată, fără culoare, fără nicio culoare. Când totul este nespus de departe.

Şi a trebuit să plâng, şi a trebuit să-mi storc inima, ca să-şi sloboadă vlaga. S-o siluiesc până la plâns. Să oblig o inimă care visează aproape adormită, s-o lovesc cu ciocanul pedepsei şi s-o silesc să-şi simtă durerea. Am făcut-o doar ca să plâng. Ca să nu gem în tăcere.

„Cerbişorul a murit. E doar o vietate moartă în braţele tale."

Lăsaţi-mă să-mi văd de somnul meu. Tot restul e minciună. Nimeni nu poate muri când cineva doarme.

— E trei dimineaţa şi ţi-am adus tatăl. L-au ucis azi-noapte.

Azi-noapte. Care noapte? Viaţa mea n-are noapte. Nu-i neagră. Viaţa vieţuieşte mereu ziua. Ce zici?

— Că-i trei dimineaţa. Trezeşte-te. Tatăl tău e aici, întins. L-au ucis azi-noapte.

— Cine? Vorbeşti de tatăl meu? El nu poate să moară. Nimeni nu poate să-i facă nimic. Justiţia ar ucide pământul. Ar usca mâinile şi ar face viaţa de-acum netrebuincioasă omului. Tata ne-a dat viaţă, prin el simţim că e zi şi tot prin el simţim că viaţa există. El nu poate să moară.

— L-au ucis.

— Când? La ce oră?

Nu simţisem nimic, iar lumea ar fi simţit.

— Azi-noapte. Trezeşte-te. Vino să-l vezi.

— Minciună.

— Au să-l îngroape azi după-amiază.

— N-au să îngroape pe nimeni. Tata nu poate să fie mort. Va muri după noi. Viaţa lui nu-i făcută din mizerii, ca a noastră, nici din rămăşiţe, ca a noastră...

— N-ai vrea să-l vezi? Ridică-te şi vino să-l vezi înainte de sosirea celor care l-au iubit ori l-au cunoscut.

— Tatăl meu n-a murit. Mă urăşti. Ai venit să mă trezeşti fiindcă mă urăşti. Lasă-mă să-mi termin visul.

— Cum vrei, dar după-amiază au să-l îngroape.

— Stinge lumina. Stinge-o şi du-te de-aici. De ce râzi şi spui că tatăl meu a murit? Pleacă. Am aici un cerbişor adormit. Nu-l deştepta. Ştiu cine eşti. Ştiu că numai Diavolul se scoală cu noaptea-n cap ca să bage groaza în cei care dorm. Tatăl meu n-a murit, asta-i doar o gogoaşă. O minciună sfruntată. Cară-te!

Şi plânsul meu s-a prefăcut într-o apă ca sângele. Şi când auzeam în depărtare bocetul mamei, sângele mi s-a făcut apă.

LA FEL CA IERI, A SPUS PĂRINTELE

„La fel ca ieri”, a spus părintele. „Acelaşi zâmbet.”

Şi-a strâns lucrurile şi s-a întors să-şi continue liturghia. Capul i se bălăbănea dintr-o parte într-alta, nemaisimțind mişcarea trupului. Şi brusc şi-a dat seama că se gândea la propriul trup. Sau poate că nu la al său, ci la al Susanei San Juan, care îşi lăsase la vedere țâțele despuiate, zburând prin văzduhul fierbinte, şi obârşia taliei, de care se agață salbă toate păcatele bărbaților.

Dar el nu era bărbat. Fusese, acum aparținea altei lumi. Şi-a scuturat capul, ca să dea la o parte chipul acelei muieri; o femeie iubită, admirabilă, de o frumusețe curată. Şi iar țâțele, splendide în văzduh, duse doar de suflare. Sânii, cuiburi de iubire. Dar el n-avea dreptul la aşa ceva, nici la nimic altceva. Şi-a scuturat gândul din nou şi s-a apropiat de Evanghelie, binecuvântându-i pe credincioşi cu mâini tremurânde. Apoi s-a adâncit în amintirea vie, proaspătă şi, cu buricele degetelor, mâinile lui au revăzut literele liturghiei, fără să cuteze să lase o mângâiere pe foaie. Literele aveau figură de muiere. Mai încolo, învins de venele umflate, a pronunțat numele Susanei San Juan, şi a închis ochii cutremurați doar de numele ei. L-a pronunțat iar, ca să se osândească, simțindu-l ca pe un bici de foc care îi spinteca fața şi, când a făcut-o, în literele rotunde a dat iar de sâni.

A îngenuncheat pentru liturghie. A îngânat gesturile rugăciunii din Grădina Ghetsimani, dar a acoperit pocalul fără să fi gustat nici din carne, nici din sânge. A îngânat şi mişcările, stând în loc şi ținându-şi suflarea, nădăjduind la

un semn de dojană. Apoi, auzind dangătul clopotului şi simţind că oamenii se plecau cu evlavie până la pământ şi închideau ochii, s-a iertat singur; căci şi-a dat seama că avea de gând să se căiască.

Pe uşa deschisă a bisericii, rândunele intrau şi străbăteau naosul. A ascultat păsărelele care piuiau în tăcerea care învăluia sfârşitul liturghiei; rugăciunea în latină, o limbă ce poate ori să fie silabisită, ori să devină un zumzet de neînţeles.

A închis breviarul şi a deschis Evanghelia lui Ioan: „La început a fost Cuvântul"; dar de-acum credincioşii părăsiseră biserica abia luminată la ceasul acela, abia vizitată de câteva babe care nu erau bune de nimic, neajutorate de atâta bătrâneţe şi nesomn. S-a gândit la Susana, frecându-şi mâinile pentru a da binecuvântarea.

— Părinte Villalpando. Sebastián Villalpando... Domnia voastră îl puteţi vedea acolo, lângă colină, unde-s cincisprezece cruci. Una dintre ele e a lui. A murit pentru cauză[51] la 23 aprilie 1927.

A ridicat stola care-i alunecase şi gândul i-a zburat la o ciocolată fierbinte cu biscuiţi. A cugetat: „La urma urmelor, suntem oameni." S-a gândit la brânză de vaci şi lapte spumos. Dar un trup pe de-a-ntregul despuiat i-a venit imediat în faţă, iar el l-a privit; s-a proptit de stâlpul bisericii, a îmbrăţişat icoana cu mâinile şi a sărutat varul proaspăt pe care se desena trupul Susanei cea cu buze arzătoare. „Nu ştiu de ce", şi-a zis. „Nu ştiu de ce." Iar buzele i-au picurat apă şi au muşcat trunchiul neted al stâlpului fără îmbinări.

Apoi, depărtându-se, a zis: „Mai am o zi; dar nu ştiu ce va fi la căderea serii."

---

[51] Vezi nota 41. (*N. trad.*)

Pe înserat, l-au chemat din nou. Şi s-a dus. Şi-a pus uleiurile sfinte în poalele cămăşii, ca să nu atragă atenția; ca oamenii să nu intre la griji.

„Nu vreau să vii pe urmele mele cu clopotul”, l-a avertizat pe paracliser. „E mai bine să nu afle nimeni.”

Asta s-a petrecut în ajunul Imaculatei Concepții. Într-o sâmbătă, la 7 decembrie.

SUSANA FOSTER

Căzând în apa din pârâu, ploaia făcea să salte mici bulbuci pe care-i lua curentul. Unii se spărgeau, alții se topeau în undele împestrițate de rouă. Întreg pârâul făcea băşici şi spume scoțând un sunet aidoma cântecului pe care-l murmurau greierii jos în iarbă.

Culoarea diafană a apei era tulburată de fire lungi, de parcă serpentine roşii s-ar fi prăbuşit peste ea. Urmându-şi vechile albii, pârâiaşele târau la vale după ele noroaie răzlețe, din praf de fire de muşețel, bătrâne frunze de şofran şi cimbru copt, roşii de la nuanța pământului. Apa s-a învolburat, s-a făcut tot mai stacojie, apoi cenuşie şi neagră, devenind opacă, până ce şi nisipul de pe fundul ei s-a întunecat.

Atunci Susana Foster a închis ochii. Trupul i se simțea în largul lui, gol sub vara caldă ce începea să facă pământul să rodească. Pe muşchi, pe brațe, în jurul sânilor îi cădea în valuri răcoroase briza pe care o răspândea ploaia. Pleoapele ei, mijite în fața luminii, simțeau vremea nouă, iar ochii, acolo înăuntru, surâdeau, cum numai ai Susanei Foster ştiau s-o facă.

— Ai văzut vreodată zâmbetul din ochii păsărilor? a întrebat doctorul.

— Nu. Niciodată nu m-am uitat la asemenea lucruri mărunte. După cum ştiți, nu mă interesează amănuntele neînsemnate. Dacă îmi vorbiți despre un mormânt, eu văd un cimitir.

MERGEA ÎNDURERAT, SOMNOROS DE OBOSEALĂ

Mergea îndurerat. Somnoros de oboseală. Fără nicio țintă. Călca peste florile-soarelui galbene, croindu-şi drum pe sub umbra vineție a cerului.

A văzut luceafărul de seară răsărind. A simțit vântul care-i dădea ocol. Vântul care ducea şi desfăcea crâmpeie de nori. A auzit vaierul pământului sub călcătura lui grea. Şi a mers înainte.

N-a întors privirea. N-a vrut să vadă ce lăsa în urmă.

Simțea că mâna-i atârna grea. Aceeaşi mână cu care ținuse arma 38 super, atunci când, scăpată din strânsoare, aruncase fulgere de un siniliu decolorat de soarele amiezii. O sudoare rece i se agăța de brațe. Îi ajungea până la brâu şi de acolo îi dădea roată.

La apus, florile-soarelui s-au veştejit. A mers printre ierburile înalte pe când a început să cadă roua. Atunci a auzit copii care plângeau urlând. Plânsul acela îi dădea ocol ca o ceață. Fiindcă intrase în lumea cetii; acolo unde noaptea păstorea norii.

Copiii. Pumnul de fii ai tatălui pe care el îl ucisese.

L-a luat cu frig. Apoi şi-a continuat mersul. S-a oprit când s-o apuce printre copaci şi a tras cu ochiul în jos, spre câmpie, zărind foarte departe satul pe care-l părăsise.

După „incident", a încercat să fugă de propriile gânduri. Şi-a ritmat paşii astfel încât să nu-i rămână mintea pustie, ca să poată cugeta. Şi-a umplut capul cu larmă, cu ecouri, chiar şi cu plânsul copiilor pe care-i lăsase lângă poartă, pe când le găurea tatăl. Când omul căruia ei îi spuneau „tată" rămăsese țintuit în cuie de plumb pe chirpiciul moale al

zidului văruit. L-a văzut prăbuşindu-se aidoma morţilor, cu mâinile deschise şi muşcând din glod cu gura însângerată. A auzit cum îi tunau dinţii când i s-au rupt în gura de care îşi sprijinise tot trupul, cu puterile şi viaţa nimicite.

A părăsit satul într-o furtună de urlete, cu arma 38 super încă în mână, cu prăselele de sidef ca sticla umedă, pe care-i luneca degetul încă strâns pe trăgaci.

Sosise la amiază. Aşteptase ceasul siestei, când satul se golea, iar oamenii îşi adăposteau gândurile sub acoperişuri şi aşteptau rostogolirea soarelui după-amiezii. Crezuse că va fi nevoie chiar să-l trezească din scurtul somn de amiază. Dar era acolo, privind cum i se jucau fiii. Le reţinea jocurile doar din priviri.

Văzându-l, ochii bărbatului s-au bucurat. Chiar a săltat o mână ca să-l salute. Dar el i-a răspuns cu lumini strălucitoare, care pârleau; veneau fără răgaz, astfel că bărbatul nu putuse nici măcar să-şi dea seama ce se petrecea. Şi când i s-a stins lumina, chiar dacă soarele ardea, bărbatul s-a aruncat cât era de lung şi de lat la pământ, cu faţa în jos, şi le-a dat drumul să plece ultimelor lui puteri... Fără durere.

— Nu, n-am simţit nicio durere.

Asta ar fi zis de-ar fi fost întrebat. Şi în caz c-ar mai fi putut răspunde încă.

Copiii au strigat. Da. Le-a auzit urletele. Iar ferestrele din cătun s-au deschis şi oamenii şi-au ţipt capetele pe ele. Pe porţi au răbufnit trupuri care au fugit spre el, dând din braţe. A văzut forfota şi larma care domneau în jurul lui.

Acum, în fine, o luase la goană. Fără ţintă. Traversa câmpuri pline de florile-soarelui. Şi, mult după ce se înserase, a privit cum răsărea luceafărul nopţii.

Trebuise să aştepte mulţi ani acel moment. Frecase tot soiul de troace, spălase cămăşi şi izmene jegoase pe o navă. Plecase de ruşine, după ce aflase că sora lui, Carmela,

fusese necinstită. Se dusese să facă plângere, dar în loc de scuze primise numai lovituri necurmate, care de atunci îi tot răzvrăteau sângele.

Pe el îl chema Hermenegildo. Pe ea, pe sora lui, Carmela. Se născuseră odată, în aceeaşi traistă[52], şi rămăseseră orfani în acelaşi timp; la aceeaşi vârstă de treisprezece ani. Şi aproape tot pe-atunci ea adusese pe lume un fiu.

Luna lumina în noaptea aceea. L-a deşteptat un vaier gingaş, apoi un gâfâit ca de agonie, după care un chiţcăit lung, vârtos ca un urlet. Toate astea în aceeaşi noapte, în nu prea mult timp.

O ciomăgise până îi spusese cine-a fost. Apoi ieşise în stradă să-l caute.

Se întorsese de ţi-era mai mare mila de el, abia dacă mai putea face paşi. Când intrase în casă, se clătina vlăguit şi se risipise tot pe podea. Aşa-l prinseseră zorii. Ochii sălbatici priveau pământul atât de aproape, încât nu distingeau nimic.

Şi a plecat din cătun.

Au uitat de el.

Cu siguranţă, Carmela avusese mulţi copii, căci a văzut un pumn de fii când s-a apropiat de Aniceto ca să împlinească pedeapsa pe care-i făgăduise surorii să i-o dea acestuia.

La rândul său, Hermenegildo îşi făgăduise să ţină ultimele gloanţe pentru sine. Şi făcuse după cum gândise. După ce trăsese drept în faţă, trăsese şi în sine la fel; patru gloanţe într-unul, patru într-altul.

Dar acum o luase la fugă. Simţea că arma 38 super pe care îşi cheltuise toată agoniseala îi rănea mâna, care-i era rigidă şi tremura cuprinsă ca de-un cârcel. Încă simţea

---

[52] Referire rustică la sacul amniotic. (*N. trad.*)

zgâlțâiala flintei, încinsă cum era de pârjolul gloanțelor fierbinți. Călduță. Călduță încă...

Apoi s-a lăsat noaptea. Ochii lui nu vedeau decât noaptea. S-a aşezat să se odihnească.

Şi-a zis că e timpul să se întoarcă în cătun, să-şi ia sora şi pe copiii ei. Din planurile lui de acum făcea parte şi hotărârea de a nu-şi lăsa sora singură şi nici pe fiii ei orfani. „Au plâns până în clipa asta cât au putut, iar acum probabil că dorm."

Atunci s-a întors. A traversat aceleaşi câmpuri pline cu florile-soarelui şi a intrat în sat. S-a apropiat de casă printre ulițele pustii, neluminate şi, ajungând la peretele cu chirpici de lângă poartă, a plecat ochii în glod şi-a zărit mortul culcat pe banchetă, cu gura în jos, aşa cum căzuse.

S-a frecat la ochi cu mâna care-i înțepenise pe arma grea şi a văzut lumina amiezii revenind. A auzit gâfâitul ce ieşea din gura răposatului, a privit oamenii care-şi iteau chipurile pe ferestrele deschise şi-a fost înconjurat de o babilonie de glasuri şi de oameni care fugeau spre el dând din brațe.

Dar ceva dens şi lipicios i-a întunecat din nou privirile; n-a mai putut nici să vadă, nici să audă, şi n-a mai avut puteri decât pentru a-şi scuipa propriul sânge.

ÁNGEL PINZÓN S-A OPRIT ÎN CENTRU

Dar zilele şi vremurile ne consumă, ne
Doboară termenii existenţei...

IBN HALDUN

Angel Pinzón s-a oprit în centru, unde se îmbina drumul către Ozumacín cu o breşă îngustă, ce ducea la ferma sa pe nume Fecioarele. A netezit coama calului şi şi-a dat pe ceafă sombreroul, ca să fie recunoscut, dacă mai încăpeau îndoieli, căci presimţirea lui, bine stârnită de atâţia şi-atâţia ani de veghe şi aşteptare, îi spunea că cel puţin patru, şase sau chiar mai mulţi bărbaţi îl aşteptau acolo ca să-l ucidă. Nu vedea niciunul, dar aproape că le putea simţi suflarea. În plus, nădăjduia ca lucrul ăsta să aibă loc mai devreme sau mai târziu, şi nu doar acolo, ci oriunde. Dar nu-şi lămurea din ce pricină aşteptau atât, deoarece chiar şi mânzişorul părea să dea din colţ în colţ; tropăia şi se sucea în cerc, cu evidenta pornire de-a pleca spre adăpătoarea lui.

Până la urmă, Ángel Pinzón s-a înfipt în pinteni şi a strigat ca să-l audă toţi: „Terminaţi odată, blestemaţi de nesomn ce sunteţi! Vă cer doar să nu trageţi în cap! Cui o face arză-i-o-ar focul pe mă-sa! M-aţi auzit cu toţii?”

Gloanţele au pornit pe loc din mai multe direcţii. Din spate şi de pe laturi, niciunul din faţă; niciunul către mânzul care, îngrozit, a luat-o la goană spre zidul cu breşa de parcă, din instinct, încerca să-şi râdă de ploaia de cartuşe. Astfel, fără să-şi piardă din elan, mânzişorul a ajuns la portalul Fecioarelor cu stăpânul încă în spate, chiar dacă bine atins de plumbi, în agonie.

Surorile Pinzón s-au strâns roi în jurul calului. Au descheiat curelele şeii cu care Ángel Pinzón se legase la brâu şi, încetişor, şi-au dat jos fratele, cu grija pe care le-o cerea nădejdea de a-i putea vindeca rănile, dar douăzeci de găuri nu mai au niciun leac. Aşa că nu le mai rămăsese decât să sughiţe de plâns. „Să nu vărsaţi lacrimi", le-a implorat. „Era de-acum rândul meu. Numai că voiam să ajung în faţa Domnului cu obrazul curat." Apoi a întors capul, iar sufletul lui şi-a aflat pacea.

Aşa a murit Ángel Pinzón, alături de surorile Pinzón, cărora tatăl lor le lăsase cu limbă de moarte ferma Fecioarele, ca să aibă din ce să-şi ducă traiul şi să n-aibă nimic de cerut de la alţii, când el n-avea să mai fie. Era o moşie bine îngrijită şi bine udată de apele a două râuri ce-i traversau terenurile întinse pe o vale mare, plină de copaci şi pomi fructiferi. Asta îi şi umpluse de invidie pe locuitorii din Ozumacín, care gândeau că acele pământuri nu erau ale cui trebuiau să fie.

Rămâne de văzut dacă erau cu adevărat sau nu ale cui trebuiau să fie. Fiindcă tocmai de-aici ar fi trebuit să purceadă povestea. Don Tránsito Pinzón, care avusese cinci urmaşi, adică pe Ángel, Engracia, Paz, Inés şi Socorro, nici nu ucisese nicicând pe nimeni, nici nu siluise vreo muiere, afară de, fireşte, propria nevastă. Dusese, după cum se părea, o viaţă paşnică şi liniştită în Ozumacín.

După cum ştiţi cu toţii, Ozumacín se ridică la poalele lui Cuasimulco, un munte înalt, cu crestele învăluite aproape tot anul de ceţuri, cumuluşi şi nori de vijelie. De aceea unii spun că acolo vin pe lume fulgerele şi vieţuieşte tunetul. Drept urmare, nimeni nu îndrăzneşte să pătrundă printre stâncile şi strungile lui. Mai mult, întâmplarea face că, în faţa lui, la o distanţă nu prea mare, se înalţă muntele Rabón, unde se zice că-şi au sălaşul vijeliile. Adevărat ori

nu, aşa stau lucrurile, şi oamenilor le vine greu să-şi scoată din devlă credinţele.

Din pricina poziţiei muntelui Cuasimulco, care priveşte întreg-întreguţ spre răsărit, Ozumacín, povârnit chiar la picioarele lui, are, în schimbul unor ziurei de ziuă nespus de lungi şi vaşti, înserări furtunoase şi nopţi năvalnice, de parcă i s-ar reteza o mare parte din zi cu jungherul; de aceea, fie vară, fie iarnă, de cum se face cinci seara, trebuie să aprinzi lumina.

Acum câţiva ani, când se mai foloseau lumânări, asta producea o oarece stare de nelinişte mai ales printre prăvăliaşi, fiindcă nu se ducea lipsă de câte un neobrăzat ori de grupuri de mojici care să profite de atari prilejuri ca să-i jefuiască de câte ceva.

Aşa a rămas văduv don Tránsito Pinzón, când orbeţul de don Procopio Argote a confundat-o pe doña Ángela, muierea lui Pinzón, cu un agresor şi, surprins în dugheană, a pocnit-o cu un mai în cap. În favoarea lui Don Procopio a pledat faptul că, în noaptea dinainte, îl furase şi-l maltratase o gaşcă de nenorociţi veniţi din cătunul vecin.

Pe-atunci, Ángel Pinzón se apropia de optsprezece ani, iar surorile lui aveau între doisprezece şi şase ani.

Răspunsul lui don Tránsito n-a fost, cel puţin pe faţă, de mâhnire. Ci pur şi simplu s-a observat la el o absenţă mintală de câteva zile, apoi unele înstrăinări prelungite, până când, în cele din urmă, după o scurtă perioadă, s-a dus cu fiul său la notar şi a cumpărat cu bani peşin, chiar de la Toribio Argote, ferma Fecioarele, fapt care i-a uimit pe sătenii din Ozumacín, căci Toribio Argote refuzase să se despartă de acele pământuri de care mulţi se arătau interesaţi.

S-au lămurit după un an, când cineva, adică însuşi Ángel Pinzón, şi-a găsit tatăl spânzurat de o creangă dintr-o *ceiba* uriaşă de lângă o grotă de pe Cuasimulco. Singura

greşeală comisă de autorităţi cu cel spânzurat a fost că au lăsat să atârne într-un cui înfipt în *ceiba* o lungă listă a oamenilor care ceruseră acea pedeapsă pentru hoţ şi a persoanelor pe care acesta le luase ostatice ca să ceară răscumpărarea lor. Printre ele se afla însuşi Procopio Argote.

Procopio Argote a fost prima victimă a lui Ángel Pinzón. Şi dacă tatăl său, Tránsito Pinzón, nu luase niciodată viaţa nimănui, cum le-a şi zis celor din gaşca golanilor care l-au prins şi spânzurat, şi niciodată nu pângărise pe nimeni etcetera etcetera... Ángel Pinzón a căutat şi a răscolit ani la rând după fiecare dintre cei care i-au acuzat tatăl, ca să le ia viețile. Îi lichida pe unde dădea de ei, mergând dintr-un cătun într-altul, dintr-un oraş într-altul, şi mai avea şi neobrăzarea de a intra neînarmat în Ozumacín pe iepşoara lui tărcată, pe care o chinuia legând-o de un stâlp din portal şi intra apoi liniştit să cumpere merinde pentru Fecioarele.

Văzându-l, oamenii o luau înspăimântaţi la sănătoasa şi-l spionau printre perdelele de la ferestre; dar nimeni nu îndrăznea să-l salute şi cu atât mai puţin să i se adreseze, chiar dacă el îi saluta pe toţi ducându-şi mâna la pălărie. Singura persoană pe care o vizita era Zapciul, cu care, după ce-şi plătea birurile, stătea mult şi bine la taclale. Şi aşa a făcut până când, odată, a căpătat o rană la un picior. De atunci şchiopăta şi-i venea chiar greu să se sprijine pe piciorul schilod ca să-şi încalece iapa.

De la Zapciu am aflat despre isprăvile lui pe coclaurile noastre; în realitate, chiar de aici trebuia să plece povestea lui Ángel Pinzón, şi nu din simpla zi a morţii lui; dar în sfârşit, povesteşti cum îţi vin întâmplările în minte, şi nu cum ai dori.

De pildă, domnul Zapciu nu punea în cârca lui Pinzón atâtea şi-atâtea morţi câte „măcinau” minţile oamenilor, cum spunea el. Şi zicea: „Oamenii-s neştiutori şi se agaţă de vorba care merge. De Pinzón le e pur şi simplu frică. Sunt

laşi. Asta sunt. Dacă ar fi un ucigaş adevărat ori probabil, şi n-ar da de veste, ar fi victima oricărei canalii care stă la pândă. Iar aici, ia te uită, de când eram eu tânăr şi am venit în satul ăsta de furăcioşi, nu-i duminică în care să nu fie cineva ucis la o simplă păruială în crâşmă. Ca să nu mai vorbim că se dau mari de prea cinstiți ce-ar fi: în cursul săptămânii îi vedeți cu zecile cum stau şi se soresc pe câte o bancă, când ar trebui să are glia şi să facă gard la casele ce le stau să cadă, ori să vâneze *tuzas*[53] şi să lupte împotriva miilor de plăgi ce pustiesc muntele. Dar nu, ei mai bine se furgăsesc unii pe alții. De aici au luat de-acum două maşini de scris, ca să le schimbe în pierdere pe un bax cu bere. Chiar crâşmarii au venit să facă o învoială: îmi dau înapoi maşina de scris, dacă le plătesc cât au dat pe baxul de bere. Da, domne, toți s-au înțeles în taină între ei să le facă sânge rău semenilor lor. Şi acum îi ia cu panică dacă-l află pe Pinzón, care nu poartă nici măcar armă, fiindcă după ei ar fi ucis o ciurdă de oameni. Da, domne, cătunul ăsta-i plin de pungaşi şi târâie-brâu."

— Şi în tălică are încredere Ángel Pinzón?

— Ba bine că nu. Şi eu l-aş învinui de ucigaş, de n-ar mai fi şi alte chestii întâmplătoare.

— Ca de pildă?

— Ei bine, e cazul surorii lui, Engracia, care a vrut s-o-ntindă cu un gagiu căruia nici numele nu i-l ştiu. Cum poate că n-ai aflat, taică-su l-a tot sfătuit să le poarte de grijă surorilor. Engraciei i-a venit uşor să se lase furată de fantele ăla de gagiu. Atunci, Ángel s-a dus după ei. A dat de cei doi pe munte chiar în prima noapte şi a găsit ac de cojocul lor.

— Ce simplu.

---

[53] Rozătoare din familia Geomyidae, care trăiesc în Canada, Statele Unite, Mexic, America Centrală şi Columbia. (*N. trad.*)

— Şi eu aş fi făcut la fel, mai ales că era vorba de sora mai mare, care se ocupă de fermă şi se îngrijeşte de celelalte surori.

— Umblă vorba că Ángel lipseşte mereu de la Fecioarele, fiindcă le caută urma celor care i-au trădat tatăl. Şi că-i ucide fără urmă de milostenie.

— E posibil. Totul e cu putinţă. Mie mi-a vorbit doar despre trei. Se pare că erau nişte bogătani; de-aia s-a şi întâmplat atât de departe de aici. Ştiu de un domn din Caborca, asta-i departe, foarte departe. Şi de altul de-acolo, pe drumul către San Ildefonso, da' ce poţi să mai ştii.

— Şi ce zici de cazul Etelbinei, cealaltă soră?

— Păi, Etelbinei i s-a întâmplat ceva cam la fel cu ce-a păţit Engracia. Nu i-a cerut lui Ángel îngăduinţă să aibă un iubit, şi el a găsit-o într-o zi dansând cu unu' într-un sat numit Copala, la două ceasuri de aici. Ángel a scos-o de-acolo cu lovituri de mai, dar gagiul a sărit ca fript. Acolo individul l-a rănit la celălalt la picior, şi atunci Ángel l-a ucis nici una, nici două.

— Şi de-acum se ţine socoteala morţilor, nu?

— Nu, aşteaptă să-ţi istorisesc cum s-a sfârşit. Să nu crezi că îi iau apărarea ori că încerc să împuţinez însemnătatea întâmplării. Nici nu zic că a fost bine. Nu, dom'le, viaţa ustură şi, după o întâmplare ca aceea cu taică-su şi toate altele, ei bine, sufletul se poate înrăi. Eu cred că Ángel e pervers şi conştient de asta; şi ştie că n-are să moară în patul lui; dar când are să-i bată ceasul, sunt sigur că n-are să pună mâna. Nu ştie ce-i mila, nici n-a auzit vorbindu-se de ea. Uite ce-i, eu nu-l iert, şi nimeni n-are s-o facă vreodată, pentru ce-a făcut cu bărbatul lui Socorro, sora cea mai mică.

Celelalte trei surori l-au rugat s-o lase pe Socorro să se mărite. I-au lămurit ce potrivit era Miguel pentru ea. Îşi termina şcoala de inginerie şi câte altele. Până la urmă,

Ángel a încuviințat şi chiar s-a oferit să le fie naş la nuntă. A pus să fie aranjată biserica şi a năimit lăutarii. Totul era cum nu se putea mai bine. Biserica era plină ochi, fiindcă, la urma urmelor, asta ştergea faptele din trecut. Au ieşit cu toții fericiți de acolo.

— Mulțumim, frate Ángel, pentru tot ce ne-ai pregătit lui Socorro şi nouă, spuneau cele trei surori mai mari.

Iar el nu numai că părea încântat, ci s-a şi oferit să însoțească mirii până la marginea Ozumancínului. Mergea alături de ei pe iapa lui roşcată[54], dar ceva mai departe de cătun a rămas nițel mai în urmă.

— Ei bine, cumnate, aici ne despărțim.

Şi fără să mai spună vreo vorbă, Ángel a scos pistolul şi l-a golit în spinarea lui Miguel. Socorro a descălecat numaidecât ca să-i dea bărbatului ei o mână de ajutor. Dar nu mai era nimic de făcut.

— Urcă şi hai înapoi la Fecioarele, i-a cerut Ángel. Acolo are să-ți fie mereu locul, lângă surorile tale.

Dacă dați o raită pe acolo, o să le vedeți pe toate patru, de parcă ar fi bărbați: două răstoarnă brazda în urma atelajului, alta dă de mâncare la dobitoace şi cea mai mare se grăbeşte să termine mâncarea în cuhnie.

Ar putea să pară un paradox; dar nu este. Toate au rămas fete mari acolo, la Fecioarele.

---

[54] Ceva mai înainte, iapa era bălțată. (*N. trad.)*

ISCODITORUL

Când l-am cunoscut, numele lui era Candelario José. Un an mai târziu, a apărut cu numele Candelario Lepe, fiindcă, după el, de-acum renunțase să mai fie amerindian. În puşcărie, învățase să citească, să scrie şi aflase câte ceva despre legi. Poate că despre destule legi, deoarece, cu multe discuții lungi şi înfierbântate şi cu o broşurică intitulată „Mexicane, asta ți-e Constituția", pe care o purta mereu în servietă, a practicat eliberarea din închisoare a unor întregi duzini de vechi camarazi. Avea cărți de vizită cu numele său şi titlul de „manager legal", şi mi-a dat câteva ca să le distribui printre amicii mei. Şi, cu toate că i-am spus că probabil niciunul dintre prietenii mei n-are nevoie de serviciile lui, m-a privit foarte serios, apoi a surâs, arătându-şi tot aurul dinților şi, bătându-mă pe spate şi cu o pălărie texană sub braț, s-a răsucit pe jumătate, depărtându-se cu paşi mari. Asta a fost pe la jumătatea lui iulie '68. Şi cine şi-ar fi închipuit că, trei luni mai târziu, aveam să merg pe urmele lui cu o lungă listă de oameni, între care figurau şi cei trei fii ai mei, implorându-l să le gestioneze libertatea pe orice cale.

— Serviciu pentru serviciu, m-a avertizat. Tu-mi faci rost de un certificat şi eu fac gestiunile pertinente.

— Ce fel de certificat? l-am întrebat.

— Un act autentificat în fața notarului public care să ateste că nu-s indigen.

— Asemenea acte nu există, i-am zis.

— Dar au temei, mi-a ripostat.

— Nu, nimeni nu-ţi eliberează un asemenea certificat. Nu-i nevoie de aşa ceva. Dacă nu te simţi amerindian înseamnă că ai încetat să fii amerindian şi gata. Şi de nu, spune din ce trib faci parte. Din cel cu părul lins sau din cel cu „picioare negre”, poate, sau din care?

— Nu, mi-a zis. Am fost meco.

— Meco... meco, ce vrei să spui cu meco?

— Guachichil. Din comunitatea indienilor guachichili sau chichimeci.

— Nu mai spune! Sunt cel puţin patru veacuri de când au dispărut guachichilii din ţara noastră, iar în ceea ce-i priveşte pe chichimeci, cam la fel şi cu ei.

— Ei bine, te înşeli. Acolo, în Juchipila, tuturor rudelor mele şi mie ne spuneau mecoşi nenorociţi, mecoşi neisprăviţi. Doar de când m-au băgat la puşcărie n-am mai auzit de asta. Şi de acolo am ieşit bine şcolit; dar nu mi se şterge trecutul şi nici lumea de umilinţe în care am trăit împreună cu fraţii, părinţii şi bunicii mei. Sunt pe deplin convins că, dacă într-o zi m-aş întoarce la Juchipila, mi s-ar spune iar meco. Aşa că am nevoie de un act probatoriu pe care să li-l arunc în faţă şi să-i acuz de defăimare, dacă încep iar cu „înfumurările” lor.

— Uite ce-i, Candelario Lepe, îţi faci viaţa mai grea, umbli pur şi simplu căutând să-ţi complici existenţa. Cineva, nu-mi aduc bine aminte cine, a spus că „pentru a fi un amerindian trebuie să te simţi un amerindian, să trăieşti ca un amerindian, să te îmbraci ca un amerindian şi să gândeşti ca un amerindian etcetera etcetera”. Nu înţeleg care-i problema ta.

— Păi, cu mine treaba e foarte limpede. Vreau să mă duc la Juchipila şi să fiu tratat drept om raţional, drept ceea ce sunt. Sau nu sunt?

— Ba da, sigur că eşti.

— Şi să fiu tratat ca un om onorabil, sau nu sunt? Răspunde-mi.

— Ei bine, eu nu ştiu care e diferența.

— Cum nu ştii care e diferența? Priveşte în față, a zis în timp ce-şi întindea pumnii strânşi şi mă făcea şi pe mine să-i pun pe ai mei lângă ai lui. Acum spune-mi, a continuat, care-i diferența?

— Asta n-are nicio însemnătate.

— Cum n-are, fir-ar să fie! Să vedem, ce distingi?

— Nişte unghii mai lungi decât altele, i-am răspuns. În plus, ale tale sunt mai îngrijite decât ale mele.

— Asta-i de la manichiură; dar eu vorbesc de culoarea mâinilor. Haide, vorbeşte.

— Şi despre ce-ai vrea să vorbesc, eu văd doar patru mâini şi gata.

— Nu face pe prostul. Vreau să-mi spui tu care culoare e mai roşcată; dar vreau să mi-o spui tu.

— Nu, am replicat. Te poți supăra pe mine. Asta şi cauți, un pretext ca să-mi arunci ceva în față. Că-s rasist sau cam aşa ceva.

— Ai văzut? A ieşit la suprafață chestia cu rasa şi de aici până la a spune că am mâini de amerindian negricios nu mai e nimic, ai văzut?

— Ascultă-mă, Candelario, să lăsăm baltă discuția asta care nu duce nicăieri. Am să-ți las lista băieților arestați, ca să vezi ce faci pentru a-i elibera cât mai repede cu putință.

Mereu cu pălăria texană sub braț, Candelario Lepe a luat foaia scrisă fără paragrafe şi pe două coloane. A citit destul de îndelung numele notate pe ea, ca şi cum ar fi avut vreo semnificație. După o vreme, a constatat:

— Astea-s doar nume.

— Toți erau ieri la procuratură. Poate că încă sunt acolo, dar vreau să faci ceva înainte de a fi trimişi la Lecumberri. Spuneai că eşti bun la asemenea chestii.

— De ce-s acuzați?

— De multe chestii: scandal la drumul mare, jigniri şi împotriviri față de autorități, subversiune, instigare la dezordine şi, din câte se pare, intenții de a pune mâna pe putere. Astea şi alte multe; tu ştii cum se pot acumula delicte când vrei să acuzi pe cineva.

— Da, dar aici nu-i doar un cineva, ci mulți cineva. Să vedem cum putem să ierarhizăm: cine este, ori cine sunt, şi din ce trăiesc? Sau, ca să simplificăm, cui i se pot atribui mai multe responsabilități? Fiindcă uite, constituțional vorbind, treizeci de persoane nu pot fi acuzate că fac acelaşi lucru. Mă înțelegi, aşa-i? Unii fac ceva şi alții doar dau cu lopata. Aici cum i-am putea individualiza? Fiindcă e vorba de oameni, nu-i aşa? Dacă ar fi dosare, am putea să cerem disjungerea lor. Şi, dacă ăstora li s-ar deschide un dosar, atunci toată chestia ar fi mai uşoară. Sunt expert în disjungerea de cazuri. Dar, în sfârşit, lasă-mi expunerea şi mai vedem noi ce se poate face.

— Ți-aş fi profund recunoscător. Şi uite, ăştia trei din mijloc sunt fiii mei, deie Domnul să-i scoți în față.

— Nu-ți face griji, am să încerc să-i tratez preferențial.

— Atunci pe curând, Candelario. Mâine vorbesc cu tine, poate îmi dai veşti bune.

L-am lăsat citind lista deținuților de parcă ar fi rezolvat cuvinte încrucişate. Ținea fruntea încruntată şi se scărpina în cap cu un pix cu pastă. La colțul străzii, am oprit un taxi. Trecând din nou pe lângă Candelario, l-am întrebat dacă aş fi putut să-l duc undeva şi, fără să spună nici da, nici nu, a deschis portiera şi a urcat în automobil.

La prețul de vânzare se adaugă 2%,
reprezentând valoarea timbrului literar.

Cuprins

1. Ediția prezentă

2. Cocoşul de aur
Juan Rulfo

1. Rezumat
Juan Rulfo

Evaluarea literară a romanului *Cocoşul de aur*
José Carlos González Boixo

Rădăcinile cinematografice ale *Cocoşului de aur*
Douglas J. Weatherford

3. Formula secretă
Juan Rulfo

1. Despre *Formula secretă*
Dylan Brennan

4. Alte povestiri
Juan Rulfo

1. Ale vieții nu-s prea serioase

2. O frântură de noapte

3. Scrisori către clara - XII

4. Castillo de Teayo

5. După moarte

6. Mătuşa Cecilia

7. Cleotilde

8. Tatăl meu

9. La fel ca ieri, a spus părintele

10. Susana Foster

11. Mergea îndurerat, somnoros de oboseală

12. Ángel Pinzón s-a oprit în centru

13. Iscoditorul